

KÂZIM KARABEKİR PAŞA'NIN BASINDA NEŞREDİLEN TARİHÎ MEKTUPLARI VE BUNLARIN KAMUOYUNDAKİ YANSIMALARI

Erol EVCİN*

ÖZET

Türk İstiklal Savaşı'nın önde gelen komutanlarından biri olan Kâzım Karabekir Paşa, askeri ve siyasi faaliyetlerinden “arı” ve “menkub” bir yaşam sürdürdüğü 1933 yılı itibariyle Milliyet gazetesinde neşredilen ve Millî Mücadele dönemindeki hadiselerle yer veren “Ankaralının Defteri” adlı yazı dizisi münasebetiyle kendisine birtakım itham ve eleştirilerde bulunulduğunu görmüştür. Her türlü tehlikeyi ve badireyi göze alarak atıldığı istiklal mücadelesinde yaptığı çalışmaların göz ardı edildiğini ve ülkesi için canla başla icra ettiği kutsal vazifeye gölge düşürülmek istendiğini düşünmesi nedeniyle bunlara cevap verme gereği hissetmiş, bu nedenle bahsi geçen gazetede yayımlanmak üzere söz konusu döneme ait hatıralarını içeren bir dizi mektup kaleme almıştır. Mütareke döneminden Cumhuriyet'in ilanına uzanan sürece dair bilinen bilgilerin dışında ciddi iddiaları içeren ve dönemin önde gelen diğer basın organlarında da yer bulan bu mektuplar Hükûmet erkânında, münevverler arasında ve kamuoyunda önemli bir etki yaratmış ve esaslı tartışmalara yol açmıştır.

Bu makale; dönemin gündem yaratan tartışmalarını yayımlayan gazetelerden ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'ndeki vesikalardan istifade edilmek suretiyle Karabekir Paşa'nın söz konusu mektuplarının kamuoyunda yarattığı etkiyi ve bunun neticelerini ortaya koymak üzere kaleme alınmıştır. Bu münasebetle basına yansıyan tartışmaların aktörlerinin söylemlerine ve iddialarına geniş çaplı olarak değinilmek suretiyle konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalara ayrı bir derinlik kazandırılmış ve ilk defa olarak da tartışmaların kamuoyundaki yansımalarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kâzım Karabekir Paşa, Gazi Mustafa Kemal, Millî Mücadele, Milliyet Gazetesi, Millici, Ankaralının Defteri.

* Dr., T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara/Türkiye, erol.evcin@kulturturizm.gov.tr

HISTORIC LETTERS OF KÂZIM KARABEKİR PASHA PUBLISHED IN PRESS AND THEIR REFLECTIONS IN PUBLIC OPINION

ABSTRACT

Being one of the prominent commanders of Turkish Independence War, Kâzım Karabekir Pasha found that some accusations and critics were forwarded to him on the occasion of the article series named “The Book of Native of Ankara” including the events of National Struggle and published at Milliyet newspaper by 1933 when he kept a “downfallen” and “freefrom” military and political activities. He felt the necessity of responding to such because he thought that his works in the independence struggle in which he was engaged by taking any risk of danger and hardship were ignored and the holy duty he executed earnestly for his country was tried to be overshadowed, and due to this reason, wrote a series of letters containing his memoirs of the period in question. Containing serious claims other than known in formation pertaining to the process from the armistice period to the announcement of the Republic and finding a place in the other leading press organs of the period, these letters have created a significant influence at the Government level, among the intellectuals and in the public opinion and caused thorough debates.

This article is written to reveal the influence created in the public opinion by the said letters of Karabekir Pasha and the results of this by making use of the newspapers which published the agenda creating discussions of the period and the papers in Prime Ministry’s Republic Archive. The studies made concerning the matter have gained specific depth at this occasion by referring in detail to the discourses and claims of the actors of the debates reflected at the press and the reflections of the discussions in the public opinion are included for the first time.

Key Words: Kâzım Karabekir Pasha, Gazi Mustafa Kemal, Turkish National Struggle, Milliyet Newspaper, Millici, The Book of Native of Ankara.

Giriş

Bu çalışma kapsamında 1933 yılında Milliyet gazetesinde Millici müstearıyla kaleme alınan “Ankaralının Defteri” başlıklı yazı dizisi münasebetiyle Millî Mücadele dönemindeki birtakım düşünce ve faaliyetlerinden dolayı Karabekir Paşa'ya yapılan ima, itham ve eleştiriler ile Karabekir Paşa'nın bunlara verdiği cevaplar ele alınmıştır. Bu münasebetle ortaya çıkan münakaşalar, tartışmaların merkezini teşkil eden Milliyet gazetesi başta olmak üzere olayın takibini yapan dönemin diğer önemli basın organlarından Cumhuriyet, Vakit, Akşam, Hâkimiyet-i Milliye ve Son Posta gazetelerinin incelenmesi suretiyle ortaya konulmuştur. Ayrıca Karabekir Paşa'nın notlarından derlenerek hazırlanan “Bir Düello ve Bir Suikast”¹ adlı eser de Milliyet gazetesi üzerinden basında yer alan söz konusu konuya ilişkin tartışmalara ve sonrasındaki gelişmelere yer vermesi nedeniyle istifade ettiğimiz kaynaklar arasında yer almıştır. Bu tarihî tartışmaların kamuoyunda yarattığı etkiyi görmek üzere de Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan ve gizliliği 19 Nisan 2011 tarih ve 2730 sayılı onay ile kaldırılan istihbarat raporlarından istifade edilmiştir.

İnceleme konumuz dâhilinde Millici ve diğer yazarlar ile Karabekir Paşa arasında meydana gelen tartışmalar sırasında sarf edilen ima, itham ve eleştirilerin doğruluğunun ya da yanlışlığının teyidi, tezkibi ve eleştirisine girişilmemiş, mevzunun daha iyi anlaşılması için özellikle bahis konusu olan münakaşaları olduğu gibi aktararak söz konusu dönem itibarıyla cereyan eden tartışmalar konusunda kamuoyunda ortaya çıkan fikir, yorum ve beklentilerin daha iyi anlaşılabilmesi için çaba sarf edilmiştir. Bu yüzden konuya açıklık getirmek üzere ilk aşamada Karabekir Paşa'nın başta Milliyet gazetesinde olmak üzere Türk basınında yayımlanan mektuplarına ve bunlara verilen cevapların ana noktalarına temas etmek durumundayız.

I- “ANKARALININ DEFTERİ” VE KÂZİM KARABEKİR PAŞA'YA YÖNELİK İTHAMLAR

Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk teşkilatlı muhalefet hareketini temsil eden Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın 1925'te, bunu takiben diğer bir teşkilatlı

1 Kâzım Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, Emre Yayınları, İstanbul, 2000; Karabekir Paşa'nın 1908-1948 yılları arasında tuttuğu günlüklerinde bazı eksikliklerle birlikte çalışma konumuza temel teşkil eden 1933 yılına ait notlar da bulunmamaktadır. Konuya ilişkin olarak bkz.; Kâzım Karabekir, **Günlükler (1906-1948)**, C.1-2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

muhalf hareket olarak ortaya çıkan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ise 1930'da kapanmasıyla çok partili hayata geçiş denemelerinin bir süre daha ertelendiği ve Takrir-i Sükûn Kanunu ile ülke içindeki muhalif akımların kontrol altında tutulduğu anlaşılmaktadır².

Bu süreç içinde Cumhuriyet Halk Fırkası'na yakınlığı ile tanınan Milliyet gazetesinin sahibi ve başmuharriri Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) Bey'in³ gazetesinde "Ankara Postası" sayfasında 24 Mart 1933'ten itibaren "Millici" müstearıyla⁴ "Millî Mücadele Tarihine Dair Notlar: Ankaralının Defteri" adlı bir yazı dizisi başlattığı ve bu münasebetle yazarın Türk millî inkılâbının ilk günlerinden yazı dizisinin gazetede neşredildiği söz konusu döneme kadar cereyan eden tarihî hadiseler ile ilgili önemli bilgiler verdiği ve ciddi iddialarda bulunduğu görülmüştür. Bu münasebetle yazar ve yazı dizisi ilk neşrinden itibaren kamuoyunun ilgi ve alakasını çekerek dikkatleri üzerinde toplamıştır. Konumuza başlangıç teşkil eden 15 Mart 1933 tarihli ilk yazısında Millici şunları beyan etmiştir:

*"Elimizde bir 'Ankaralının Defteri' var. Bu defterde millî inkılâbın ilk günlerinden itibaren hadiseler günü gününe kaydedilmiş... Ankaralının Defteri'ndeki bu intibaları okuduktan sonra kafalarımızda yaşayan bazı putlar, hafızalarımızı dolduran bazı kanaatler, mutlaka yıkılacak, parçalanacaktır. Şimdiye kadar doğru bildiğimiz birçok şeylerin yalan olduğunu öğreneceğiz."*⁵.

- 2 Mete Tunçay, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010, s.134 vd.
- 3 1883'te Siirt'te dünyaya gelen Mahmut (Soydan) Bey, Harp Okulu'ndan mezun olmuş, takiben önemli askeri görevlerle birlikte Sultan Abdülhamit Han'ın Muhafız Subaylığı görevinde bulunmuştur. Binbaşı rütbesinde iken 1920 Nisanı itibariyle Mustafa Kemal Paşa'nın Refakat Subayı olmuştur. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin müdürlüğünü ve başyazarlığını, 1926'da ise kurduğu Milliyet gazetesinin başyazarlığını yapmıştır. TBMM Riyaseti Refakat Zabıtlığı, Divân-ı Riyaset Kâtipliği, 1. Şube Başkanlığı görevlerini ifa etmiş ve İş Bankası'nın kurucuları ve yönetim kurulu üyeleri arasında yer almıştır. Fransızca, Almanca ve Arapça bilen Mahmut Bey TBMM II.-V. Dönemleri arasında Siirt Mebusu seçilmiştir. 1936 yılı Aralık ayında hayata gözlerini yummuştur (**TBMM Albümü, 1920-1950**, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayın Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara 2010, s.117).
- 4 Mahmut Soydan, **Ankaralı'nın Defteri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haz.:Nejdet Bilgi, İstanbul 2007, s.XXIX; "Ankaralı'nın Defteri" adlı yazı dizisini kaleme alan Millici'nin Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) olduğu konusunda Karabekir Paşa da hemfikirdir (Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.15).
- 5 Millici, "Millî Mücadele Tarihine Dair Notlar: Ankaralının Defteri", **Milliyet**, 15 Mart 1933.

Yazarın kaleme aldığı bu ilk yazısında kastettiği “*yalan yanlış intibalarla kafalarda birer put hâlinde yaşayan şahıslar*” arasında Millî Mücadele'nin başlangıç dönemlerinde Mustafa Kemal Paşa ile silah arkadaşlığı ve kader birliği yapan, fakat daha sonraki süreç içinde yolları ayrılan Kâzım Karabekir, Ali Fuat (Cebesoy), Refet (Bele), Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşalar ile Rauf (Orbay) Bey'in de bulunduğu yazı dizisi neşredildikçe söz konusu isimlerin Millî Mücadele döneminde cereyan eden olaylar karşısında takındıkları bir kısım tutum ve davranışlarının doğrudan veya dolaylı bir şekilde eleştirilmeye başlanmasıyla gün yüzüne çıkmaya başlamıştır⁶. Eleştirilen bu isimlerin kapatılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer almaları da ayrıca dikkat çekmekte idi⁷.

Yazı dizisinde Karabekir Paşa'nın tartışmalara dâhil olması, TBMM İkinci Başkanı ve Erzurum Mebusu Celalettin Arif Bey'in Millî Mücadele'nin kritik aşamalarından biri olan 1920 Eylülü'ndeki Ermeni harekâtı öncesinde Erzurum'a gelişi münasebetiyle cereyan eden olaylar nedeniyle olmuştur. Millîci bu olaya değinerek, söz konusu dönem itibarıyla bölgede 15. Kolordu Kumandanı sıfatıyla görev yapan Karabekir Paşa'nın Celalettin Arif Bey'in bölgesel bir fikirle hareket edişini kavrayamayarak Millî Mücadele'ye zarar verici birtakım hareketlerde bulunduğu yönünde imalarda bulunmuştur. Bu dönemde Celalettin Arif Bey'in olağanüstü yetkilerle donatılmış Şark Vilayetleri Umumi Valiliği'ne, işbirliği hâlinde olduğu Erzurum Mebusu Hüseyin Avni Bey'in de Erzurum Valiliği'ne tayin edilmesi doğrultusunda talimat niteliğindeki yazıları Ankara tarafından temkinli karşılanmakta ve bu teklifler bölgesel kurtuluş çareleri arandığı bir dönemde söz konusu zatın şahsi, hususi ve mahalli bir politika yürütmek istediğine yorulmakta idi. Millîci 27 Nisan 1933 tarihli yazısında “*Tek Cepheye Sadakat Böyle mi Olur?*” başlığı ile Celalettin Arif Bey'in bu tutumunu eleştirmiş, Karabekir Paşa'ya da söz konusu dönemde bulunduğu 15. Kolordu Kumandanlığı görevi sırasında bu görüşün altındaki gizli emelleri sezemediği için serzenişte bulunmuştu⁸.

6 Feridun Kandemir, **Kâzım Karabekir'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İçyüzü**, Ercan Matbaası, İstanbul 1964, s.16.

7 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.14.

8 Millîci, “Tek Cepheye Sadakat Böyle mi Olur?”, **Milliyet**, 28 Nisan 1933.

II- KÂZIM KARABEKİR PAŞA'NIN CEVABİ MEKTUPLARI VE BASINDAKİ TARTIŞMALAR

Millici'nin Milliyet gazetesinde neşrettiği yazı dizisinde Celalettin Arif Bey'in Erzurum'daki faaliyetleri münasebetiyle hakkında birtakım ithamlarda bulunması nedeniyle Milli Mücadele'de emeği geçmiş belli başlı kumandanlar arasında yer alan Karabekir Paşa'nın büyük bir üzüntü duyduğu ve bu ithamlara karşılık verme gereği hissettiği anlaşılmaktadır. Buna karşı Karabekir Paşa: *"artık bu yalanları kökünden kesmek için kimsenin şu veya bu mütalaasına ehemmiyet vermeyerek hakkımı ve şerefimi, daha doğrusu milletin malı olan İstiklâl Harbi'nin kudsiyetini müdafaaya karar verdim."* diyerek çetin bir mücadeleye giriştiğini belirtmektedir⁹. Bu kararda Millici'nin *"Millî Mücadele'de büyük roller almış olan Karabekir Paşa'nın hiç olmazsa bizzat içinde yaşadığı kısımları yazması"* konusundaki tahrik edici telkinlerinin de etkili olduğunu söylemek mümkündür. Böylece söz konusu teklifi karşılıksız bırakmayan Karabekir Paşa Milli Mücadele yıllarına ait hatıralarını içeren yedi mektubunu Türk basınıyla paylaşmıştır.¹⁰

1- Birinci Mektup ve Basındaki Yansımaları

Karabekir Paşa hakkındaki ithamlara cevap olmak üzere Milliyet gazetesine bir mektup göndermiş, 5 Mayıs 1933'te yayımlanan bu mektupta, dönemin TBMM İkinci Başkanı ve Erzurum Mebusu Celalettin Ârif Bey'i makamının gerektirdiği şekilde karşıladığını ve bu şahsın kendisine Ankara'nın şarkta umumi valilik ihdas etmeyi, buraya da Karabekir Paşa'nın tayin edilmesinin düşünüldüğünü söylediğini belirtmiştir. Aldığı bu habere göre şarktaki "kurtarıcı vazifesinden" mahrum edileceğini düşünen Karabekir Paşa Ankara'ya söz konusu umumi valilik için Celalettin Arif Bey'in daha uygun olduğunu bildirmek suretiyle bu soruna bir çözüm bulmak istemiştir. Konuyu tam manasıyla öğrenmek üzere Harbiye Nezareti Müsteşarı İsmet (İnönü) Bey'e bir şifre çektiğini

9 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.20.

* Karabekir Paşa tarafından yazılan ve "Memleket Evlâdlarına" ithafıyla ilk baskısı 1922'de, ikincisi ise 1924'te yapılan bu eser Şark Cephesi'ndeki şehit çocuklarının temsil etme ve serbest konuşma kabiliyetlerini geliştirmek üzere 9 çocuk oyunu ve 7 şarkı ile marşın notalarını ihtiva etmekte idi (Kâzım Karabekir, **Memleket Evlâdlarına: Şarklı İbret**, Trabzon 1338; Cahit Kavcar, **Kâzım Karabekir Paşa'nın Bir Eseri: Şarklı İbret**, Beşinci Milletlerarası Türkoloji Kongresi, 23-28 Eylül 1985, Tebliğler, İstanbul 1985, s.171-178; Kırzioğlu, **a.g.e.**, s.50-51; Ayrıca bkz.; Kâzım Karabekir, **Çocuk Dâvâmız**, C.1, Emre Yayınları İstanbul, 2000, s.105-106).

10 Millici, "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap", **Milliyet**, 6 Mayıs 1933.

belirten Karabekir Paşa, bu şifreye Celalettin Arif Bey'in düşüncelerinde samimi olmadığı ve bu şahsın esas amacının Meclis vasıtasıyla Karabekir Paşa'nın etkisiz hâle getirilmesi ve böylece bir "istinatgâh"tan mahrum kalacak Mustafa Kemal Paşa'nın da Erzurum halkı vasıtasıyla düşürülmesi olduğu yönünde cevap aldığını ifade etmiştir. Bu haber doğrultusunda üzerindeki etkin sıfatlarla gayrimesul bir amir olarak Erzurum'da bulunmasını tehlikeli gördüğü Celalettin Arif Bey'i vali vekâletine getirmek ve onu "mesul ve madun" bir vaziyete sokmak suretiyle birtakım tedbirler almak istediğini ileri sürmüştür.

Millici ile Karabekir Paşa arasındaki tartışmayı alevlendiren asıl ifadeler ise bu olaylar sırasında Karabekir Paşa'nın mütareke başlangıcında millî istiklalin ancak millî bir kuvvetle kurtarılabilceğini ve bunun da Erzurum'da yapılacak millî bir teşekkül ile mümkün olabileceğini, Birinci Dünya Savaşı'nın son safhasında şarktaki başarılı faaliyetlerinden ötürü halk ile ordu arasında tesis ettiği karşılıklı itimat ve bağlılık dolayısıyla da millî Hükûmetin temelini Erzurum'da kurabileceğini birçok kimselere ve bu arada Mustafa Kemal Paşa'ya da İstanbul'da iken Şişli'deki evinde söylemiş olduğunu beyan etmesi olmuştur. Karabekir Paşa bu beyanları sırasında, şark vaziyetinin ve hareketinin başka bir elde kötü bir netice vermesini muhtemel gördüğü için millî hareketi akamete uğratmamak amacıyla şarkta kalmayı, Mustafa Kemal Paşa'nın da garba yönelmesini düşündüğünü ve Mustafa Kemal Paşa henüz İstanbul'da iken kendisinin şarkta işe başlamış olduğunu ve Erzurum Kongresi ile millî nüveyi hazırladığını ifade eden ciddi iddialarda bulunmuştur. Bu iddiaya göre Mustafa Kemal Paşa ile Karabekir Paşa bu teklif üzerinde mutabık kalmışlar ve bu suretle Karabekir Paşa'nın şarkta, Mustafa Kemal Paşa'nın da garptaki siyaset ve harekâtı idare etmesi millî plan olarak tespit edilmişti. Karabekir Paşa bahsi geçen mektubunda verdiği bu bilgilerin ardından: *"Ankara'da BMM açıluncaya kadar bu fikirde bulunan Mustafa Kemal Paşa bundan sonra nedense bu fikirlerinden sarfınazar ettiler."* demiş, ancak ikna edici birçok muhaberenin neticesinde kendisinin yine vazifesine devam ettiğini belirtmiştir. Nihayetinde: *"Millî istiklalimizi kurtarmak için canla başla uğraşmış olanların bu vaziyetlerini yazmayabilirsiniz. Fakat, bari bunları borçlu çıkarmayınız!"* diyerek Millî Mücadele döneminde yaptığı dikkate değer çalışmaların göz ardı edildiği yönünde sitemkar bir sözle mektubunu noktalamıştır¹¹.

11 "Kâzım Karabekir Paşa Millici'ye Verdiği Cevapta Hadiseyi Nasıl Anlatıyor?", **Milliyet**, 5 Mayıs 1933.

Bu iddialara cevap verme gereği hissedenden Millici ise 6 Mayıs 1933 tarihli yazısında, Karabekir Paşa'nın büyük iddialarda bulunduğunu ve kendi nefesine ve işlerine olduğundan fazla değer verdiğini belirtmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçmeden önce İstanbul'da aylarca kalmak suretiyle Anadolu'da başlatacağı mücadele için hazırlıklarda bulunduğunu, bu suretle yerli ve yabancı birçok insanla görüşerek emniyet ve itimat duyulabilecek kişileri tespit etmeye çalıştığını, netice olarak yakından tanıdığı Kolordu Kumandanı Karabekir Paşa ile de konuşmasının gayet normal olduğunu ifade etmiştir. Karabekir Paşa'nın, Mustafa Kemal Paşa daha İstanbul'da iken şarkta işe başladığına ve millî kuvvetlerin nüvesini hazırladığına dair iddiaları konusunda ise; kurtuluş amacıyla her vatandaşın millî davanın müdafaası için bir kuvvet olarak herhangi bir feket durumunda elindeki imkânlar doğrultusunda vazifeye atılmasının olağan olduğunu, bu bakımdan mahalli ihtiyaçlarla Erzurum'da teşkil edilen Vilayât-ı Şarkıyye Müdafaası Hukûk-ı Milliyeye Cemiyeti'nin Karabekir Paşa'nın sandığı gibi memleketi kurtarmaya yetmeyeceğini, bu nedenle Mustafa Kemal Paşa'nın henüz İstanbul'da iken bütün memleketi kapsayacak ve Anadolu'daki bütün dağınık kuvvetleri birleştirecek bir teşkilat tesis etme fikrinde olduğunu, bu suretle Erzurum Kongresi'nden hemen sonra Sivas Kongresi'nin toplanmasının sağlanarak bütün Anadolu'nun kurtuluşunu esas alan kararların uygulamaya geçirildiğini vurgulamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya geçme kararına istinaden Karabekir Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'ye yazdığı bir telgrafı yayımlayan Millici, bunda Karabekir Paşa'nın Heyet-i Temsiliye'nin Sivas'tan garba geçmesinin sakıncaları üzerinde durduğunu ve bu suretle mektubunda İstanbul'daki görüşmelerinde Mustafa Kemal Paşa'ya atfettiği garp cephesini kurtarma görevi konusunda da çelişkiye düştüğünü beyan etmiştir¹². Ayrıca, bir süre sonra art niyetli fikir ve davranışlarını anladığını belirten Karabekir Paşa'nın Celalettin Arif Bey'e umumi valilik veya Erzurum vali vekilliği gibi işlerini kolaylaştıracak önemli görevleri teklif etmesinin büyük bir çelişkiye işaret ettiğini ve anlaşılır olmadığını belirtmiştir.¹³

Celalettin Arif Bey meselesi dışarıda bırakılırsa, Millici'yi endişeye sevk ederek cevap vermeye iten asıl sebep: *"Karabekir Paşa'nın bahsi bir şark hadisesinin muhakeme ve münakaşası şeklinden çıkararak millî davanın ruh ve mesne-*

12 Millici, "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap", **Milliyet**, 6 Mayıs 1933.

13 Millici, "Yeise Düşüren Haber", **Milliyet**, 7 Mayıs 1933; **Milliyet**, "Celalettin Arif Bey'in Maksadı Ne İmiş?", 8 Mayıs 1933.

*dine taalluk eden tasarrufkâr ve garip bir iddia hâline sokması*¹⁴ olmuştur. Osmanlı Meclis-i Mebusan'ının İstanbul'da toplandığı bir sırada Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın Meclis'te okuduğu beyannamede Heyet-i Temsiliye ile Kuva-yı Milliye'nin gayrimeşru olduğu yolundaki söylemlere yer verildiği ve Milli Mücadele'ye muhalif basın ile Ayan Meclisi'nde de bu yönde tarizlerin görüldüğü bir sırada Karabekir Paşa'nın da Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği şifre ile: "İstanbul'da Meclis-i Millî'de tahassul eden cereyana karşı Heyet-i Temsiliye'nin ve Kuva-yı Milliye'nin makûs ve mütehakkim bir vaziyet almasını hiç muvafık bulmuyorum. Yalnız, Heyet-i Temsiliye'nin bu işin içinden vakarlı çıkmak için ve işi mesuliyetini, takdir keyfiyetini Meclis-i Milli'nin uhre-i namus ve hamiyetine bırakmasını mütalaa ediyorum" şeklinde beyanda bulunması da Millici'nin eleştirisine uğramıştır. İzmir, Maraş ve diğer bölgelerde işgallerin devam ettiği ve gerekli tedbirleri almak hususunda somut ve ciddi girişimlerinin görülmediği bir dönemde İstanbul Hükûmeti'ne "dervişane bir tevekkül" ile güven duyulması ve olayların gidişine bırakılması Millici tarafından hoş karşılanmamıştır¹⁵.

Bir süredir menkubiyet hayatı yaşayan Karabekir Paşa'nın yazı dizisinde adının geçmesi ve bu münasebetle ortaya çıkan tartışmalara dâhil olması ile halkın konuya ilgisinin arttığı ve takip eden günlerde baskı sayısı artan Milliyet gazetesinin yanı sıra¹⁶ Cumhuriyet, Akşam, Vakit, Hâkimiyet-i Milliye ve Son Posta gibi gazetelerin birinci sayfalarında Karabekir Paşa'nın beyanlarına ve kendisine verilen cevaplara geniş çaplı olarak yer verilmeye başlandığı görülmektedir¹⁷. Karabekir Paşa'nın mektupları neşredilirken Millici'nin yanı sıra, Milli Mücadele döneminde olayların içinde bulunan veya olaylar hakkında bilgisi olan gazeteci, yazar, mebus ve askerlerin de tartışmalara dâhil oldukları ve bunların ağırlıklı olarak Karabekir Paşa'nın beyanlarına karşı gazetelerin sütunlarında cevaplar vermeye başladıkları görülmektedir. Bu münasebetle Karabekir Paşa, Millici'nin yani Mahmut (Soydan) Bey'in Millî Mücadele'de fiili ve etkin bir görevde bulunmadığına dair bir atıfla gazetelerde verilen cevaplara: "Mahmut (Soydan) Bey hakikati bilmeyebilir, fakat bunları bilenlerin nasıl buna cür'et ettiklerini bir türlü anlayamadım." diyerek bu tür girişimlerde bulunanları eleştirmiş-

14 "Paşa'nın Bu Aykırı ve Mâna Verilmez İddiası Nereden Geliyor?", **Milliyet**, 9 Mayıs 1933.

15 Millici, "Kâzım Karabekir Paşa'ya Dördüncü Cevap!", **Milliyet**, 9 Mayıs 1933.

16 Karabekir, **Bir Düello, Bir Suikast**, s.45-46.

17 Kandemir, **Kâzım Karabekir'in Yakılan Hatıraları...**, s.22.

tir¹⁸. Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey'in sahibi olduğu ve başmuharrirliğini yaptığı Cumhuriyet gazetesi Karabekir Paşa'nın tartışmaya dâhil olmasıyla konuyu sütunlarına taşımış ve münakaşa olarak adlandırdığı meseleyi okuyucuları için özetleyerek: "...*esasında bir kül olan millî istiklal cidal ve zaferinin tamamen Mustafa Kemal'e ait bulunan ibda ve idaresinde münakaşa mevzuu olabilecek tek nokta bile bulunmadığını bilmeyen yoktur.*"¹⁹. diyerek tartışma konusundaki yorumunu ve yönünü belli etmiştir. Vakit gazetesinde Mehmet Asım (Us) ise: "*Kâzım Karabekir Paşa'nın bu sözleri Millî Mücadele'de hizmetinin Gazi Paşa'nın muvaffakiyetlerinden geri kalmadığını anlatmak gayretiyle söylediği anlaşılıyor. Hatta Gazi Paşa'dan iki ay kadar önce Erzurum'a giderek teşkilat yaptığını kaydetmesine göre kendisine bir nevi takaddüm hakkı bile ayırıyor.*" diyerek Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele'deki çalışmalarının takdir edildiğini ancak bu mücadele öncü rolü benimsemesinin kabul edilebilir bir iddia olmadığını vurgulamıştır²⁰. Bu süreç içinde Hâkimiyet-i Milliye gazetesi de Karabekir Paşa'nın söz konusu dönem itibariyle düşündüğü şeyin Şarkî Anadolu vilayetlerinin istiklali olduğunu söylediğini ve bunun da ancak bir zamanlar Anadolu'nun doğusunda hâkimiyet tesis eden Karakoyunlu Beyliği gibi bir "Tavaif-i Mülûk Hükûmeti" olabileceğini belirttiler: "*Meğer Karabekir Paşa'nın aklından geçen ilk şey eğer elinden gelebilirse bir iki vilayette Karabekir Beyliği kurmaktan ibaretmiş!*" şeklinde tariz edici bir tavır takınmıştır.²¹

Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey de Cumhuriyet gazetesinde Celalettin Arif Bey meselesindeki tedbirsizliği nedeniyle Karabekir Paşa'nın tutunduğu tavrı eleştiriyor, ancak daha büyük bir mesele olarak Karabekir Paşa'nın millî kurtuluş hareketinin ilk nüvesini Erzurum'da kendisinin kurmuş olduğu, Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya davet ettiği ve millî kurtuluş programını beraber yaptıklarına dair iddialarına karşı: "*Bundan dolayıdır ki tarihi yanlış vadiye sürüklemek istemek mahiyetindeki bu bâlâpervazlığın kendi hakiki çerçevesine ircaı bu yakın ve şerefli tarihimizi yakından yaşamış olan bizlere göre zarurettiler.*" diyerek tartışmalara

18 Karabekir, **Bir Düello, Bir Suikast**, s.33.

19 "Millî Mücadele'ye Dair Bir Münakaşa", **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1933.

20 Mehmet Asım, "Karabekir Paşa'nın Davası, Yunanlıları Kim Denize Dökecekti?", **Vakit**, 9 Mayıs 1933.

21 "Karabekir Paşa'nın Mühim Bir İtirafı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1933; Hâkimiyet-i Milliye'de yer alan bu haberi sütunlarına taşıyan şu gazeteye bkz.; "Hâkimiyet-i Milliye'nin Mühim Bir Makalesi", **Akşam**, 13 Mayıs 1933.

dâhil olma ve müdahale etme gereği duyduğunu belirtmiştir. Bu şekilde Karabekir Paşa'nın da memlekete hizmet etmek konusundaki payının inkâr edilmediğini, ancak her hizmetin sadece kendi sınırında ve miktarında kalmakla muteber olacağını vurgulamıştır.²² Karabekir Paşa'nın, fikirlerini öğrenmesine rağmen Celalettin Arif Bey'i Umumi Vali yapmak konusunda teşebbüslerde bulunması Vakıf gazetesi yazarı Mehmet Asım (Us) Bey tarafından da Millî Mücadele'nin akıbeti açısından büyük bir hata olarak değerlendirilmiştir²³. Bu aşamada Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in de: "*tarihin bu noktasına küçük de olsa bir katkı sağlamak düşüncesiyle*" basında bir hatırasını neşrettiği görülmektedir. Buna göre Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey, Mütareke döneminde kulağından geçirdiği küçük bir ameliyat nedeniyle Şişli'deki evinde istirahat hâlinde olan Mustafa Kemal Paşa'yı söz konusu dönemde birçok mebus, yüksek rütbeli asker, siyasetçi, eski nazır, eski vali, eski zabıt, muallim ve gazeteci gibi ziyaret ettiğini belirtmiştir. Bu sırada Yaver Cevat Abbas (Gürer) Bey tarafından ikinci katta bahçe üzerindeki yatak odasına alınmış, Mustafa Kemal Paşa'nın karyolasının başucunda üniformalı bir zata takdim edilmiş ve kendisine karşıda duran kanepede yer gösterilmiş, ancak takdim edildiği zatın kim olduğu konuşmaların hâlihazırda devam ediyor olması nedeniyle söylenmeye fırsat olmamıştı. Konu, ülkenin içinde bulunduğu durumun ciddiyeti ve millî müdafaa idi. Koltukta oturan ve ellerini birbirine kavuşturmuş paşa da sözleri ve hareketleri ile Mustafa Kemal Paşa'yı tasdik etmekteydi. Biraz sonra kalkarak Mustafa Kemal'in yatağının yanında askerce bir vaziyette duran zat: "*Emirlerinizi daima şerefle telakki ederim Paşa hazretleri!*" demiş ve vazifesinde muvaffakiyetler dileyen Mustafa Kemal Paşa'ya teşekkür ederek vedalaşmışlardı. Ziyaretçinin ardından Mustafa Kemal Paşa: "*Paşa Erzurum'a gidiyor da benimle konuşmaya gelmiş. Tekirdağ'da Kolordu Kumandanı bulunuyormuş, kendisini Erzurum'a tayin etmişler.*" demiş ve bu zatın Karabekir Paşa olduğunu beyan etmişti. Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey bu hatırasında söz konusu görüşme sırasında Karabekir Paşa'yı Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerini saygı ile dinler gördüğünü beyan etmiştir²⁴. Akşam gazetesinde ise Ruşen Eşref

22 Yunus Nadi, "Kurtuluş Cidalinde: Millî Sır!", **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1933.

23 Mehmet Asım, "Kâzım Karabekir Paşa'nın Davası, Celalettin Ârif Bey'in Kuracağı Hükûmet", **Vakit**, 11 Mayıs 1933.

24 Ruşen Eşref, "Ruşen Eşref Bey'in Mektubu ve Tarihi Aydınlatan kıymetli Bir Hatırası", **Milliyet**, 10 Mayıs 1933; Ayrıca bkz.; "Ruşen Eşref Bey'in Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1933; Ruşen Eşref Bey'in söz konusu hatırayı doğrulamak ve desteklemek üzere basında sonraki günlerde yayımlanan bir yazısı için bkz.; Ruşen Eşref, "Bir Veda Sahnesinin Mânası",

(Ünaydın) Bey'in hatırasına da temas edilerek, Karabekir Paşa'nın son zamanlarda: "*Milli Mücadele benim eserimdir.*" şeklinde ortaya garip bir iddia attığı, bu iddianın her yerde hayretle karşılandığı vurgulanmış, memleketi kurtaran ve yeni Türkiye'nin esaslarını kuran Gazi Mustafa Kemal'in başarıyla sonuçlanan Milli Mücadele için: "*Elde ettiğimiz bütün neticeler milletin eseridir.*" şeklindeki ifade tarzına karşılık Karabekir Paşa'nın söz konusu beyanlarının memleket üzerinde büyük bir infial uyandırdığı belirtilmiştir²⁵.

2- İkinci Mektup ve Basındaki Yansımaları

Karabekir Paşa'nın birinci mektubunun Türk basınındaki etkileri henüz devam ederken Hakimiyet-i Milliye gazetesi başmuharriri Falih Rıfkı (Atay) Bey'in Gazi Mustafa Kemal'e Karabekir Paşa'nın ilk mektubu hakkındaki yorumlarını sorduğu ve buna Mustafa Kemal Paşa'nın karşılık olarak: "*Bu mektubu yazan üzerine akıl doktorlarının dikkat nazarını celbederim.*" cevabını verdiği haberi basına yansımıştır²⁶. Gazi Mustafa Kemal'in konu hakkındaki beyanı, Millici'nin Karabekir Paşa'yı mektubundaki iddialarını ispatlaması için daveti nedeniyle ve Falih Rıfkı (Atay) Bey'e cevap olmak üzere Karabekir Paşa bu kez hazırladığı ikinci mektubu Milliyet gazetesinin yanı sıra Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerine de göndermiştir²⁷.

Karabekir Paşa söz konusu gazetelerde 8-9 Mayıs 1933 tarihlerinde yayımlanan bu mektuba kendi deyimiyle: "*mektubu hakkında Reis-i Cümhur hazretlerinin dikkatini yoran insanın*" yani Falih Rıfkı (Atay) Bey'in Sakarya Meydan Muharebesi sırasında Dergâh mecmuasında okuduğu bir yazısına temas ederek başlamıştır. Buna göre Falih Rıfkı (Atay) Bey söz konusu yazısında: "*Bizim genç ihtilalcilerimiz iptida vatanperverlik, sonra milliyetperverlik örneklerini, Rumeli'nin katil ihtilalcilerinden aldılar. Renkli mitingler ve feryatlı nümayişler, bize Bulgar rençberleriyle, Yunan garsonlarının bergüzar bıraktığı emsalsiz çirkin-*

Milliyet, 16 Mayıs 1933; "Ruşen Eşref Bey'in Cevabı", "**Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1933; "Karabekir Paşa'ya Birçok Cevaplar Verildi", **Son Posta**, 16 Mayıs 1933.

25 "Tarihî Bazı Noktalar", **Akşam**, 10 Mayıs 1933.

26 "Gazi Hazretleri Karabekir Paşa'nın Mektubu Hakkındaki İntibalarını Bir Cümle İle İfade Buyurdular", **Milliyet**, 8 Mayıs 1933; Milliyet gazetesinden iktibas ederek haberi yayımlayan diğer gazeteler için bkz.; "Kâzım Karabekir Paşa'nın Mahut Mektubu", **Cumhuriyet**, 8/5/1933; "Gazi Hazretleri Kâzım Karabekir Paşa'nın Mektupları İçin Ne Diyorlar", **Vakit**, 8 Mayıs 1933; "Bir Mektup Hakkında Gazi Hazretleri Diyorlar ki", **Akşam**, 8 Mayıs 1933.

27 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.34-35.

liklerdir. Meşrutiyet İstanbul'a, iki Rumeli cemaatinin, Bulgar ve Rum ihtilalcilerinin gıptasıyla geldi." demiştir. Karabekir Paşa: "Yunan ordusunun Anadolu içlerine kadar ülkeyi işgal ile Türkleri yok etmek amacıyla ilerlediği ve genç Türk ihtilalcilerinin tek dağ başı mezar oluncaya kadar çarpışmak azmiyle Türk'ün istiklal ve hürriyetini kurtarmaya uğraştığı bir dönemde" şarkın en ücra köşelerine kadar sokulan Dergâh mecmuasında yer alan bu düşünceleri eleştirerek bunu ibretle okunması gereken bir yazı olarak okurlara duyurmuştur. Devamında 16 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından 15. Kolordu Kumandanı Karabekir Paşa'ya gönderilen bir vesikaya yer vermiştir. Bu vesikada, Harbiye Nezareti'nin İstanbul'a çağrısına rağmen Mustafa Kemal Paşa milletin sinesine iltica ederek milletin hukuk ve istiklali için çalışmaya karar verdiğini, bu anlamda İstanbul'a gitmenin İngilizlere esir düşmek anlamına geldiğini belirtiyor, vatani vazifeye devam etmek için Karabekir Paşa gibi aynı fikir ve kanaatte bulunduğu kişilerin destek ve yardımlarına ihtiyaç duyduğunu ifade ediyordu. Karabekir Paşa buna cevap olarak aynı gün Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği şifrede, bu fikre tamamıyla katıldığını, Milli Mücadele safalarında yer alanların İstanbul'a çağrılarak bertaraf edilmek istendiğini, örneğin şarkta görev yapan Kaymakam Halit (Karsıalan) Bey'in İstanbul'a celp edilerek İngilizlere teslim edilmesi yönünde emareler belirlediğini ve İstanbul'un vatanperverleri Anadolu'ya göndermek yerine tutuklamak üzere birer birer İstanbul'a çağırdığına temasta Mustafa Kemal Paşa'nın lüzum gördüğü zaman kendisinin görevli bulunduğu mıntıkaya geçebileceğini ve bundan minnettarlık duyacağını belirtmişti. Mustafa Kemal Paşa'dan Karabekir Paşa'ya gönderilen 16 Haziran 1919 tarihli bir diğer şifrede: "Anadolu'nun sakin taraflarında teşkilat yapılmasının şark vilayetleri kadar kolay olmaması münasebetiyle Erzurum'da şark vilayetleri murabhaslarından oluşan bir heyet oluşturma fikir ve teşebbüsünün takdir edildiği" ifade edilmişti. Mektupta yer alan başka bir şifrede ise Harbiye Nazırı Nazım Bey'den 15. Kolordu Kumandanlığı'na gönderilen: "Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in Hükümet mukarreratına muhalif ef'al ve hareketlerinden dolayı tutuklanmaları ve İstanbul'a gönderilmelerinin Bab-ı Âlice onaylanarak mahalli memurlara gerekli emirlerin verildiği ve buna Kolorduca da ciddi yardımlarda bulunulması" talimatı yer alıyordu. Karabekir Paşa bu talebe karşı: "Erzurum'da bulunan Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Beyler'in hareketlerinde vatan ve milletin maksat ve menfaatlerine ve mevcut kanunlara aykırı telakki edilebilecek hiçbir hal ve hareketleri olmadığıнын görüldüğü ve bu kişilerin millet ve memleketin saadet ve selameti ile ilgili

her vatanperver fert gibi yaşadıkları ve tevkiflerine kanuni bir sebep olmadığını” belirten ve takiben Sadaret makamına yazdığı; “*Bu zatların Erzurum Kongresi’ne herkes tarafından gösterilen büyük hürmet ve tazimle kabul edildiklerini*” vurgulayan cevabına yer vermiştir. Karabekir Paşa’nın söz konusu mektubunda son olarak, Yunanlıların ileri harekâtı nedeniyle Mustafa Kemal, Fevzi ve Refet Paşalar tarafından Karabekir Paşa’ya gönderilen 6 Ağustos 1921 tarihli şifreye yer verilmiştir. Bu şifrenin sonunda: “*Kıymetdar şahsiyet-i devletleri her zaman olduğu gibi bugünkü vaziyette de millî gayenin en metin istinatgâhlarından*.” şeklinde bir ifadeye bulunulmuştu. Karabekir Paşa da bu şifreye cevap olarak: “*Millî gayede birlik ve azmin zaferi temin edeceğini ve Şark Cephesi’nin bu mukaddes gayeye sarsılmaz bir aşk ve iman ve sadakatini*” bildirmişti.²⁸

Karabekir Paşa’nın, Sakarya Meydan Muharebesi öncesindeki duruşunu ve millî davaya sadakatini belirtmek üzere yayımladığı bu vesikalardaki ifade tarzı da Millici tarafından “teğafül” olarak değerlendirilerek eleştirilmiştir. Millici, Karabekir Paşa’nın verdiği bu cevapla: “*Bakınız, tek cepheye nasıl sadık kalmışım.*” demek istediğini, esasen Sakarya Meydan Muharebesi öncesi bir ordu kumandanından böyle bir cevap alınmasının gayet tabii olduğunu, bunun aksine Ankara’da alınan kararlara ve şahsına yapılan söz konusu tebliğlere karşı: “*O tarihte aksi, isyankâr bir vaziyet imkânı mı olduğu mu hatırlatmak istiyor?*” diyerek bu gibi vaziyetlerde menfi yönde davrananlar hakkında verilecek hükmü Karabekir Paşa’nın gayet iyi bildiğini, Milli Mücadele’de böyle örneklerin görüldüğünü ve bunların akıbetlerinin pek de iyi olmadığını beyan etmiştir²⁹. Millici, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey’in tevkif edilme talebine karşı İstanbul’a gönderilen menfi cevap ile ilgili olarak ise: “*Karabekir Paşa’nın Mustafa Kemal Paşa’yı tevkif ettirmek elinde iken, bunu yapmadığını, İstanbul’a menfi cevap verdiğini hatırlatarak fevkalade bir iş gördüğünü mü sanıyor?*” sorusunu soruyor ve Karabekir Paşa’ya yazılan bu telgrafnamenin İstanbul Hükûmeti’nin bir tamimi olduğunu, Harbiye Nazırı Nazım Paşa’nın aynı talimatı başkalarına da verdiğini ve Nazıra ulaşan yazıların çoğunda Karabekir Paşa’nın yaklaşımına yakın cevaplar verildiğinin görüldüğünü belirtiyordu.³⁰

28 “Kâzım Karabekir Paşa’nın İkinci Mektubu”, **Milliyet**, 11 Mayıs 1933; Ayrıca bkz.; “Kâzım Karabekir Paşa’nın İkinci Bir Mektubu”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1933.

29 Millici, “Kâzım Karabekir Paşa Hem Tarihi Hakikatlerden, Hem de Halkın Akl-ı Seliminden Tegafül Ediyor”, **Milliyet**, 17 Mayıs 1933.

30 Millici, **Milliyet**, “Kâzım Karabekir Paşa Hem Tarihi Hakikatlerden, Hem de Halkın Akl-ı

Karabekir Paşa'nın yazdığı mektupta atıfta bulunması nedeniyle tartışmalara katılma gereği hisseden Falih Rıfkı (Atay) Bey, Karabekir Paşa'nın eleştirdiği Dergâh mecmuasındaki yazısının her zaman arkasında olduğunu beyan ederek söze başlamış ve Karabekir Paşa'nın hâlihazırda millî davadan ayrılmış ve uzaklaşmış olduğu ithamında bulunmuştur. Bu cevap şu şekildedir:

“Kuva-yı Milliye'den beri değişen ne var? Biz hâlâ millî davanın içindeyiz. Siz ondan uzaklaşmış ve ayrılmış olanlardansınız. Sizin İstiklâl Harbi'ndeki kıymetinizi ancak askerlerimiz bilir. İhtilalden sonra sergüzeşteriniz ise yurt bilgisi kitaplarında gurur ve hodgamlığın zararını ve boşluğunu gösterir misallerin en iyisi olarak anılacaktır.”³¹

Bu münakaşalar sırasında Karabekir Paşa'ya Yunus Nadi (Abaloğlu) Bey gazetesinin sütunlarından bir cevap daha vermiştir. Buna göre, evvelce Mustafa Kemal Paşa'nın Ankara'ya değil Sivas'tan bir adım bile batıya gitmemesi lazım geldiği düşüncesinde bulunan Karabekir Paşa'nın Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı İstanbul'da toplandıktan sonra artık Heyet-i Temsiliye'nin memleket mukadderatını bu Meclis'e devrederek sahneden çekilmesi lazım geldiği düşüncesinde bile bulunduğunu³² belirterek bu münasebetle de Karabekir Paşa'nın Milli Mücadele'nin ruhuna temayüz edemediği yönünde eleştirilerde bulunmuştur. Bu konu hakkında Mehmet Asım (Us) Bey de Vakıf gazetesinde yazdığı yazıda, Karabekir Paşa'nın Sivas'tan Ankara'ya giden Milli Hükûmet'in esasını kuran Heyet-i Temsiliye'nin bu hareketine engel olmak istemesi ve Ali Rıza Paşa Hükûmeti tarafından Heyet-i Temsiliye'nin dağılması teklifini İstanbul Meclis-i Mebusan'ının uygun görmesi durumunda makul karşılması gibi muhalif hareketlerinin söz konusu dönem itibarıyla Karabekir Paşa'nın ne kadar yanlış düşündüğüne ve memleketin durumunu ve ihtiyaçlarını kavrayamamış olduğuna işaret eden önemli birer kanıt olarak gördüğünü belirtmiştir³³. Son Posta gazetesinde ise Karabekir Paşa'nın: *“millî davanın ruh ve mesnedine taalluk*

Seliminden Tegafül Ediyor”, 17 Mayıs 1933; Karabekir Paşa'yı kendi yazıları ile ilzam ettiğini belirttiği Millîci'nin yazısını aynen aktaran şu gazeteye bkz. “Kâzım Karabekir Paşa'ya Muka-beleler Devam Ediyor”, **Son Posta**, 17 Mayıs 1933.

31 Falih Rıfkı, “Güzel Vatanperverlik”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Mayıs 1933; “Falih Rıfkı Bey'den Karabekir Paşa'ya Cevap”, **Milliyet**, 12 Mayıs 1933; Falih Rıfkı Bey'in Cevabı”, **Cumhuriyet**, “12 Mayıs 1933; “Falih Rıfkı Bey'in Cevabı”, **Vakit**, 12 Mayıs 1933; “Falih Rıfkı Bey'in Cevabı”, **Akşam**, 12 Mayıs 1933.

32 “Kâzım Karabekir Paşa'nın Bir Telgrafı Daha!”, **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1933.

33 “Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci ve Üçüncü Mektupları”, **Vakit**, 12 Mayıs 1933.

*eden tasarruflukâr ve garip bir iddia ile ortaya çıkmasının” tartışmalara davet çıkarıldığı, bunun üzerine onun yanlışlarını düzeltmek üzere basın aracılığıyla çeşitli cevaplar verildiği belirtilmiştir.*³⁴

3- Üçüncü Mektup ve Basındaki Yansımaları

Karabekir Paşa'nın Milliyet, Cumhuriyet ve Vakit gazetelerine gönderdiği³⁵ ve bu gazetelerde 12 Mayıs 1933 tarihinde yayımlanan üçüncü mektubunda, Mondros Mütarekesi'nin ilanı ile şarktaki kolordusundan ayrılmak suretiyle 28 Kasım 1918 tarihi itibarıyla İstanbul'a getirildiğini, tehlikede kalan millî istiklalî kurtarmak için İstanbul'da bir dizi teşebbüste bulunduğunu belirterek söze başlamıştır. Bu münasebetle ilk olarak yakın arkadaşı olan Harbiye Nezareti Müsteşarı Miralay İsmet (İnönü) Bey'e milletin istiklalini kurtarmak için düşüncelerini izah ettiğini, genç kumandanların İstanbul'da toplatılmasının yanlışlığını, kendisinin derhal şarkta görevlendirilmesinin sağlanmasını, şarkta teşkil edilecek yeni bir millî Türk Hükûmeti ile şarkı tehlikeden kurtarıldıktan sonra garbın da mütareke hudutları dâhilinde kurtarılabileceğini beyan ettiğini, daha sonra Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'yı ve sadareten istif eden Müşir Ahmet İzzet Paşa'yı da ziyaretle benzer söylemlerde bulunduğunu, 6 Aralık 1918'de selamlık merasiminde huzuruna kabul olduğu Padişah'a da durumu ifade ettiğini ve bu mülakatın kendisinin ve diğer genç kumandanların iş başına gelmelerini temin eden etkenlerden biri olduğunu vurgulamıştır. Takiben Harbiye Nazırı Cevat Paşa'ya, tayin edildiği etkisiz bir durumda bulunan Tekirdağ'daki 14. Kolordu Kumandanlığı görevinde kalmasının memlekete hiçbir fayda sağlamayacağını belirttiğini ve Kolordusunun bir an evvel Anadolu'ya nakli için teşebbüslerde bulunduğunu, bu sırada Edirne Kolordusu Kumandanı Cafer Tayyar (Eğilmez) Paşa'ya da fikirlerini açtığını, ardından Harbiye Nezareti'nde ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nde bulunan hocası Şevket Turgut Paşa ile görüştüğünü ve bütün bu girişimlerin neticesi olarak 15. Kolordu Kumandanlığı'na tayin edildiğini belirtmiştir. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın kurulması öngörülen yeni kabinede Harbiye Nazırlığı görevini almak istediğini ve Karabekir Paşa'nın da kabine de bir mevki almasını arzu ettiğini İsmet (İnönü) Paşa vasıtasıyla öğrendiğini, ancak bu tür bir girişimin felakete sonuçlanacağını, yapılması gereken işin genç kumandanların bir an ev-

34 “Kâzım Karabekir Paşa Meselesi”, **Son Posta**, 10 Mayıs 1933.

35 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.46.

vel Anadolu'ya geçirilmesi olduğunu İsmet (İnönü) Bey'e söylediğini, Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi (Çakmak) Paşa'ya da kendisinin bir an önce şarka gönderilmesi lüzumunu dile getirdiğini beyan etmiştir. Nihayetinde Yıldırım Orduları Kumandanlığı'nın lağvı üzerine açıkta kaldığını iddia ettiği Mirliya Mustafa Kemal Paşa'yı ziyaret ettiğini, bu ziyaretin nedenlerinden birinin de Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'da kalıp kabineye girmek hususundaki arzusundan vazgeçirmek olduğunu belirtmiştir. Karabekir Paşa mektubun devamında Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey'in yukarıda değindiğimiz iddiasına cevap olmak üzere de Mustafa Kemal Paşa'yı Şişli'deki evinde ziyarete gittiğinde gelen bir diğer ziyaretçinin kendisine Paşa tarafından Ruşen Eşref (Ünaydın) Bey diye takdim edildiğini beyan ederek: *“Ben ise, Paşa hazretleriyle mühim olan millî dava hakkında görüşeceğimden, ilk teklifim, Ruşen Eşref Bey'in biraz istirahat etmek üzere yaverlerin yanına gitmesi oldu ve Paşa hazretlerinin ihtariyle Ruşen Eşref Bey gitti ve biz başbaşa kaldık.”* demiştir³⁶. Karabekir Paşa bu mektubunda İstanbul'daki ziyareti sırasındaki önerilerinin Mustafa Kemal Paşa tarafından göz ardı edildiğini ve bu ziyaretten bir ay kadar sonra da İstanbul'dan uzaklaştırıldığını özellikle Gazi Mustafa Kemal'in Büyük Nutku'nda belirttiği: *“Beni İstanbul'dan def ve teb'it etmek suretiyle Anadolu'ya gönderenler...”*³⁷ tabirini delil olarak göstermek suretiyle ifade etmiştir.

Millici bu iddiaya cevap olarak: *“politikacılık ve mugalata yaparak tartışmaları çıkmaza sürüklediğini ifade ettiği Karabekir Paşa'nın bu suretle Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'dan sanki kendi arzusu haricinde ayrılmış olduğunu ima ettiğini, işin aslının böyle olmayıp, Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'un kodaman paşaları tarafından ne suretle olursa olsun İstanbul'dan uzaklaşmasını istediklerini”* belirtmiştir. Bu suretle bir an evvel başlarından gitmesi ve muhitlerinden uzaklaşması için müfettişlik namına Mustafa Kemal Paşa'nın istediği yetkileri

36 “Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu”, **Milliyet**, 12 Mayıs 1933; “İstiklâl Harbi Münakaşası, Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu”, **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1933; Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu”, **Vakit**, 12 Mayıs 1933; “Üçüncü Mektup, Kâzım Karabekir Paşa Anadolu'ya Nasıl Geçmiş”, **Akşam**, 12 Mayıs 1933; Bu iddiaya cevap veren Ruşen Eşref Bey, söz konusu günde Kâzım Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya Ruşen Eşref Bey'i odadan çıkarmak teklifinde bulunmadığını, Mustafa Kemal Paşa'yı tanıyanların da bildiği üzere esasen ziyaretine gelen misafirine böyle bir nezaketsizlikte bulunamayacak bir kişilikte olduğunu vurgulamış, vedalaşma anına olduğu gibi şahit olduğunu yinelemiştir (Ruşen Eşref, “Bir Veda Sahnesinin Mânası”, **Milliyet**, 16 Mayıs 1933).

37 “Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu”, **Milliyet**, 12 Mayıs 1933.

vermekten çekinmemişler ve Mustafa Kemal Paşa sarayın ve Bab-ı Âli'nin bütün endişelerine rağmen Üçüncü Ordu Müfettişliği'ni bizzat kendi teşebbüsleriyle azami yetki ile temin ederek Anadolu'ya ayak basmıştır³⁸. İddialarını devam ettiren Millici: *“Karabekir Paşa'nın, İtilaf Devletleri'nin harekâtı idame etmeyip, mütareke hududu dâhilinde kalacakları, bu hudut dâhilinde yeni bir cidale kalkışmayacakları ve İtilaf Devletleri'ne karşı muslihane bir siyaset takip edilmesinin daha faydalı olacağı”* yönündeki düşüncelerini ifade etmesinden kısa bir süre sonra 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edildiğine vurguda bulunmuş ve Kolordu Kumandanı Karabekir Paşa'nın tahminlerinde isabetsiz olduğu yönünde görüş bildirmiştir³⁹.

Millî Mücadele yıllarında yazar ve gazeteci kimliğiyle ön plana çıkan Aka Gündüz'ün de bu sırada tartışmalara iştirak ettiği görülmektedir. Mondros Mütarekesi'nin daha ilk günlerinde İstanbul Pangaltı'da yanlarında yaveri Cevat Abbas (Gürer) Bey'in de bulunduğu bir sırada Mustafa Kemal Paşa'nın: *“Mondros Mütarekesi ve bu şekilde işgal ve politika güürültüleri mevcut oldukça İstanbul'da hiç bir şey yapılamayacağını, mutlak bir acziyet içinde istila ve müdahaleye açık olarak İstanbul'da sıkışıp kalan mevcut kabinenin Harbiye ve Dâhiliye Nezaretleri'nin de hiçbir etkisinin ve nüfuzunun kalmadığını, bu yüzden Bab-ı Âli haricinde Anadolu'da dağınık bir hâlde bulunan milletin içinde yepyeni bir hamle ile işe başlamak gerektiğini”* belirttiğini vurgulamıştır. Nitekim Aka Gündüz'ün vurguladığı üzere bu sözler Anadolu'ya geçmeden birkaç gün önce yapılan görüşmede Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya söylediğini ifade

38 Millici, “Karabekir Paşa Tarihe ve Hakikate Karşı Saygısızlık Yapıyor”, **Milliyet**, 14 Mayıs 1933; Konu ile ilgili benzer yorumlarda bulunan Cumhuriyet gazetecisinin ilgili nüshası için bkz.; “Tahrif Edilen Bir Hakikat”, **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933; Konuya ilişkin Millici'nin verdiği cevaplara atıfla özet bilgi veren şu gazeteye bkz.; “Millici'nin Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevabı”, **Akşam**, 14 Mayıs 1933; “Karabekir Paşa Şiddetle Mukabele Görüyor”, **Son Posta**, 14 Mayıs 1933.

39 Millici, “Kâzım Karabekir Paşa'nın Vaziyeti Bizi Yalnız Hayrete Değil, İstıraba da Düşürüyor”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1933; Bu yazının bir kısmını Vakit ve Akşam gazetelerinin de aynen sütunlarına taşıdığı görülmektedir. Bkz.; “Millici Ne Diyor?”, **Vakit**, 16 Mayıs 1933; “Aka Gündüz Bey Ne Diyor”, **Akşam**, 15 Mayıs 1933; Millici'nin Karabekir Paşa'nın bahsi geçen düşüncelerine karşı eleştirilerinin ilerleyen yazılarında da devam ettiği görülmektedir. Örnek olarak bkz.; Millici, “Şarktaki Dar Hudutlar İçinde Bütün Bir Vatan Davası Nasıl Halledilir-di?”, **Milliyet**, 20 Mayıs 1933; Millici'nin bu yöndeki eleştirilerine sütunlarında yer veren şu gazeteye bkz.; “Mütareke Hududu, Kâzım Karabekir Paşa Ne İstiyordu?”, **Akşam**, 20 Mayıs 1933.

ettiği sözler ile benzerlik göstermekte idi⁴⁰. Bu konuya açıklık getirmek istediğini belirten Kâzım (İnanç) Bey de söz konusu dönemde Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti Saniliği'nde bulunduğunu ve Gazi'nin Şişli'deki evine çok yakın mesafede ikamet etmesi nedeniyle de sık sık bir araya geldiklerini belirterek, bu görüşmelerinin birinde Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncelerini açıklayarak "haiz-i salahiyet" bir memuriyetle kendisini Anadolu'ya göndermesinin bir yolunu bulmasını istediğini ifade etmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya doğru yola çıkışı da bu girişimlerin sonucunda olmuştu⁴¹.

Millici ve onun satırlarına atıfla Cumhuriyet, Akşam ve Son Posta gazeteleri de Karabekir Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Orduları Kumandanlığı'nın lağvı üzerine açıkta kaldığı iddiasına karşı; Liman Von Sanders'in Yıldırım Orduları Grubu Kumandanlığı'nı devrederken Mustafa Kemal Paşa'nın başarılarından övgü ile söz ettiğini ve Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi'nin hazırlanması ve uygulanması konusunda İngilizlerin centilmenliğine güvenerek tedbirsiz davranan Sadrazam ve Başkumandan Ahmet İzzet Paşa ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi ile aralarında çıkan ihtilaf nedeniyle görevinden istifa ettiğini belirtmişlerdir⁴².

Bu sırada tartışmaya eski İstanbul Mebusu Ali Rıza (Bebe) Bey de dâhil olmuş ve Ahmet Rıza Bey'in adının yeni kabineyi teşkil etmek üzere gündemde olduğu 1918 yılı Aralık ayında, Anafartalar Kahramanı olarak herkesin zekâsına ve kudretine güvendiği Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek arzusunda olduğunu ve Ahmet Rıza Bey'in yakın dostlarından olmasıyla nedeniyle bunu kendisinin temin ettiğini, görüşme sırasında Ahmet Rıza Bey'in Sadaret meselesinin isabetli bir karar olup olmayacağı ve başarılı olup olunamayacağı konularında Mustafa

40 Aka Gündüz, "Kâzım Karabekir Paşa'nın hatıraları Her Yandan Hezimete Uğruyor!", **Milliyet**, 15 Mayıs 1933; Aka Gündüz'ün mektubunu yayınlayan diğer bir gazete için bkz.; "Aka Gündüz Bey Ne Diyor", **Akşam**, 15 Mayıs 1933.

41 İzmir Meb'usu Kâzım, "Karabekir Paşa'ya Hakikatin Acı Bir Sillesi Daha!", **Milliyet**, 16 Mayıs 1933; "İzmir Meb'usu Kâzım Paşa'nın Bir Mektubu", **Cumhuriyet**, 17/5/1933; "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Gazi Hazretleri Anadolu'ya Nasıl Geçmişlerdi?", **Akşam**, 16 Mayıs 1933; "Karabekir Paşa'ya Birçok Cevaplar Verildi", **Son Posta**, 16 Mayıs 1933.

42 Millici, "Mustafa Kemal Hazretleri Yıldırım Orduları Kumandanlığı'ndan Nasıl Ayrıldı?", **Milliyet**, 19 Mayıs 1933; Konuya Millici'nin ortaya koyduğu vesikalar ile ilgili atıfta bulunan ve Millici'nin görüşünü destekleyen diğer gazetelerde yayımlanan haberler için bkz.; "Vesikalar Karşısında Kâzım Karabekir Paşa'nın İddiası", **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1933; "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevaplar, Mütareke İptidasında İstanbul Hükümeti'nin Daveti ve Gazi Hazretleri", **Vakit**, 19 Mayıs 1933; Kâzım Karabekir Paşa Mühim Bir Mukabele Gördü", **Son Posta**, 19 Mayıs 1933.

Kemal Paşa ile görüş alışverişinde bulunduğunu, ancak gerek Mustafa Kemal Paşa'ya gerekse Karabekir Paşa'ya kurulması planlanan kabinede görev almaları doğrultusunda herhangi bir teklifin bahis konusu olmadığını belirtmiştir⁴³. Ali Rıza (Bebe) Bey başka bir yazısında basındaki tartışmalarla ilişkili olarak şunları ifade etmişti:

“İstiklâl Harbi'nde Kâzım Karabekir Paşa'nın hizmetini inkâr eden yoktur. Fakat o kara günde, Kolordu Kumandanlığı'na kadar gelmiş bir askerden vatan ve milletin istiklali lehine hareket ve savaştan başka ne beklenirdi? Keşke İstiklâl Harbi bittikten sonra başlayan büyük inkılap hareketlerinde Kâzım Karabekir Paşa'nın telakkisi daralması ve hazmı durmasaydı da onu o hareketlerin arasında da görseydik.”⁴⁴

13 Mayıs 1933 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Mondros Mütarekesi öncesinde cenup hududundan çektiği bir telgrafname ile sadrazamlık makamı için adı geçen İzzet Paşa'yı Hükûmet'i teşkil konusunda cesaretlendirmekle birlikte kendisinin de Harbiye Nazırlığı'na namzetliğini açık koyduğunu, ancak İzzet Paşa'nın bu öneriye karşı “istiğna” göstermiş olduğunu ve bu suretle iktidar mevkiinde ancak 25 gün kalabildiğini belirtmiştir. Devamında İzzet Paşa'nın yerine kabineyi kuran Tevfik Paşa'nın da Mustafa Kemal Paşa tarafından desteklendiğini ancak Meclis'in Tevfik Paşa'ya güvenoyu vermemesi nedeniyle yeni felaketlere kapı açıldığını vurgulamıştır. Yunus Nadi (Abalıoğlu), Gazi Mustafa Kemal'e bir vesile ile yıllar sonra Harbiye Nezareti meselesi ile ilgili görüşlerini sorduğunda ise: *“Benim o zaman dâhi Harbiye Nazırı olarak dâhil olacağım bir Hükûmet'in akdedeceği mütareke öyle olamaz ve onun tatbikatı bizi bilahare bu kadar müşkülata uğratmış bulunmazdı. Daha İstanbul'da iken Hükûmet'e iştirakim mümkün olsaydı millî halas işi daha oradan kuvvetle başlamış olurdu.”* cevabını aldığını ifade etmiştir⁴⁵. Vakit gazetesinde Mehmet Asım (Us) da benzer bir görüş ile, Mütareke döneminde bir süre İstanbul'da kalan Mustafa Kemal Paşa'nın Harbiye Nazırı olması durumunda Milli Mücadele'nin temeli-

43 Ali Rıza, “Ahmet Rıza Bey'in Yanında Bulunanlar Harbiye Nazırlığı Meselesini Anlatıyor”, **Milliyet**, 13 Mayıs 1933; “Eski İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey'in Mektubu”, **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933; Akşam, “Eski İstanbul Meb'usu Ali Rıza Bey'in Bir Mektubu”, 13 Mayıs 1933.

44 Ali Rıza, “İstiklâl Mücadelesinde Gerillâ (Çete Harbi) I, **Milliyet**, 22 Mayıs 1933.

45 Yunus Nadi, “Umumi Harp ile İstiklâl Harbi'nin Haddi Fasilında Gazi”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933.

nin onun nezaret makamına oturduğu günden itibaren atılmış olacağını iddia etmiştir⁴⁶.

Milliyet gazetesinin yazı işleri müdürlüğünü yapan ve aynı zamanda Mülkiye Mektebi'nde Siyasi Tarih dersi veren Ahmet Şükrü (Esmer) de bahsi geçen gazetede 13 Mayıs 1933 tarihi itibarıyla yer alan bir yazısı münasebetiyle Millicî'nin Celalettin Arif Bey'in Erzurum'daki faaliyetlerine değinirken zikrettiği isimlerden biri olan Karabekir Paşa'nın bunu fırsat bilerek tartışmaya giriştiği andan itibaren Celalettin Arif Bey meselesini ikinci plana ittiğini ve uzun zamandır kendisinin de inandığı anlaşılan garip bir iddiayı ileri sürdüğünü ve Millî Mücadele'ye önyak olduğunu söyleyerek yolladığı mektuplarla bu iddiayı belgelendirmeye çalıştığını belirtmiş ve bunu Karabekir Paşa'nın "*haris hodbinliği*"ne yormuştur⁴⁷. Bu konudaki benzer bir yaklaşım da bu kez doğrudan kendi imzasıyla kaleme aldığı yazısı ile Siirt Mebusu Mahmut (Soydan) Bey tarafından sergilenmiştir. Mahmut Bey tarafından anlatılan bir hatıraya göre, büyük bir dehanın ürünü olarak ortaya çıkan Türk İstiklâl Harbi ile siyasi ve içtimai inkılaplara değinilen bir sohbet sırasında Gazi Mustafa Kemal'in: "*İki Mustafa Kemal var. Biri ben; fert olan, fani olan Mustafa Kemal.. İkinci Mustafa Kemal'den ancak biz diye bahsedebilirim. Yani sizler, çalışan köylü, uyanık münevver, milliyetperver vatandaşlar.. İşte o Mustafa Kemal ölmez.*" dediği işitilmişti. Bu hatıranın ardından Gazi Mustafa Kemal ile Karabekir Paşa'nın üslubunun ve bakış açısının karşılaştırıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁸ Basın vasıtasıyla sürdürülen münakaşaların şiddetlendiği bir dönemde Karabekir Paşa'nın bençillik girdabının içine düştüğü iddia edilen isimlerden biri olduğuna hiç şüphe yoktur. Bu sırada Mahmut Bey'in beyanlarına yer veren Son Posta gazetesini⁴⁹ Akşam gazetesi takip etmiş ve bu gazete aynı zamanda Karabekir Paşa'nın mektuplarını aynen neşrederek okuyucularına tartışmalar hakkında bilgi vermiştir⁵⁰.

4- Dördüncü Mektup ve Basındaki Yansımaları

Geniş çaplı ses getiren tartışmaların ardından, Karabekir Paşa 13 Mayıs 1933 tarihli dördüncü mektubunu dönemin önde gelen basın organlarına

46 Mehmet Asım, "Gazi Karşısında Karabekir-2-", **Vakit**, 16 Mayıs 1933.

47 Ahmet Şükrü, "Karabekir Paşa'nın İddiaları", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

48 Mahmut (Soydan), "İki Mustafa Kemal Var; Fânî Mustafa Kemal, Ebedî Mustafa Kemal", **Milliyet**, 11 Mayıs 1933.

49 "Fânî Mustafa Kemal, Ebedî, Mustafa Kemal", **Son Posta**, 11 Mayıs 1933.

50 "Gazi Hazretlerinin Çok Kıymetli Sözleri", **Akşam**, 11 Mayıs 1933.

göndermiştir. Bu mektupta, İstanbul'dan görevlendirildiği 15. Kolordu Kumandanlığı bölgesine hareketle 19 Nisan 1919'da Trabzon'a çıktığını, burada Barutçuzade Ahmet Efendi'nin riyasetindeki Muhafaza-ı Hukuk Heyeti ile 3 Mayıs 1919'da ise Hoca Raif Efendi'nin riyasetindeki Erzurum Müdafaa-ı Hukuk Heyeti ile görüşerek şark vilayetlerindeki millî teşekküllerin birleştirilmesi, şehrin boşaltılmaması, silahların teslim edilmemesi ve işgal kuvvetleri tarafından yapılacak saldırılara karşı direnilmesi ve mücadele edilmesi yönündeki düşüncelerini beyan ettiğini ve bu suretle konuya ilişkin çalışmalara başladığını vurgulamıştır. Nitekim bu esaslar üzerinde halkın millî nüveyi teşkil edecek Erzurum Kongresi'ne karar verdiğini açıklayarak bölgede asayiş, sükûneti ve millî teşkilatlanmayı sağlamak üzere yaptığı çalışmalara temas etmiştir⁵¹.

Millici de bu beyanlara cevap olmak üzere kaleme aldığı bir yazısı vesilesiyle, Karabekir Paşa'nın Mütareke sonrasındaki faaliyetleri çerçevesinde esasen Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa'nın aleyhinde hareket edecek bir kişilikte olmadığını vurgulayarak, bu suretle Süleyman Şefik, Ali Nadir ve Ahmet Anzavur gibi paşalardan ayrı saflarda bulunduğunu ve Şark Cephesi'ndeki faaliyetlerinin takdire değer olduğu konusunda aksi bir düşüncesinin olmadığını, ancak aradaki anlaşmazlığın aşağıda belirtilen hususlara dayandığını belirtme gereği hissetmiştir:

“Kâzım Karabekir Paşa, millî muzafferiyetin üssü'l-harekesi dediği şarkta cephe kumandanı idi. Kendisi başka bir kumandanın bu cepheyi tutamayacağı iddiasındadır. Paşa'yı yaniltan cihet budur. Şark Cephesi vaziyetinin garp ve cenup cephelerimize serbest hareket imkânını verdiği doğrudur. Fakat, hizmetlerimizin tesirlerini, yalnız şahıslarımıza inhisar ettirmekte isabet olmaz. Bize verilen mevki, vazife ve salahiyetlerimizin tesirlerini de unutmamalıyız.”⁵²

Millici bu söylemleri ile Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele'deki çalışmalarını takdir etmekle birlikte ortaya attığı iddialarda ileri gittiğini belirterek eleştirilerini devam ettirmiştir. Bu sırada yayımladığı bir dizi belge arasında Vilayât-ı

51 “Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Mektubu”, **Milliyet**, 13 Mayıs 1933; “Millî Mücadele Münakaşası, Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Münakaşası”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933; “Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Mektubu”, **Vakit**, 13 Mayıs 1933; “Kâzım Karabekir Paşa Şarkta Bir Karabekir Beyliği mi Kuracaktı”, **Akşam**, 13 Mayıs 1933.

52 Millici, “Gazi'nin Kendisinden Dinleyiniz: Mustafa Kemal Nasıl Milli Reis Oldu”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1933.

Şarkiyeye Müdafaa-ı Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'ne vilayet tarafından verilen 1919 yılı Mart ayına ait ruhsatnameyi yayımlayan Millici millî nüveyi oluşturduğunu iddia eden Karabekir Paşa'nın ise Erzurum'a gelişinin söz konusu şubenin kuruluşundan sonra, yani 1919 yılı Nisan ayının sonlarında olduğunu beyan etmiştir. Yine bu minvalde Erzurum halkının ve bölgedeki Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti'nin Mondros Mütarekesi gereğince Kars'a teslim etmeleri gereken silahları canlarını korumak üzere teslim etmeyeceklerini ve işgal kuvvetlerine karşı direniş göstereceklerini vurgulamak suretiyle Hükûmet'e müracaatlarını gösteren bir belgeyi yayımlayan Millici, bunu Karabekir Paşa'nın yazdığı mektuplarında Hükûmet'e müracaat edilmesini bölgede göreve başladıktan sonra kendisinin teşvik ettiği doğrultusundaki iddialarını çürütmek için kullanmıştır⁵³.

Bu noktada tartışmaların gündemde olduğu dönem itibariyle Denizli mebusu olan Mazhar Müfit (Kansu) Bey'in de Karabekir Paşa'nın Erzurum'da Milli Mücadele'nin nüvesini kurduğu yönündeki iddialarına cevap olmak üzere Milliyet'e bir yazı gönderdiği görülmektedir. Bu cevapta Mazhar Müfit (Kansu) Bey Bitlis Valiliği görevini bırakmak suretiyle 19 Haziran 1919'da Erzurum'a geldiğinde Karabekir Paşa'nın teşkil ettiğini iddia ettiği millî nüveden bir eser görmediğini, bu anlamda hâlihazırda bölgedeki Vilayât-ı Şarkiyeye Müdafaa-ı Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin İstanbul merkezli olarak faaliyet göstermekte olduğunu, bu teşkilatın da ancak Mustafa Kemal Paşa'nın bölgeye gelmesiyle himaye edilmeye başlandığını ve çalışmalarını hızlandırdığını vurgulamıştır. Karabekir Paşa'nın ise İstanbul Hükûmeti ile İngiliz Heyet-i Askeriyesi'nin tepkisini çekmemek üzere ihtiyatlı davranmakta olduğunu, bunun da halk tarafından hoş karşılanmadığını ve Erzurum Kongresi'nin açılışına engel olunmamasını ve herhangi bir saldırıya uğramamasını temin için kendisinden talep edilen askeri kuvveti bile göndermediğini iddia etmiştir⁵⁴. Millici de yazdığı bir yazı münasebetiyle yayımladığı bir kısım bilgi ve belgelere atıfta bulunarak benzer şekilde Karabekir Paşa'nın şark bölgesinde teşkilat

53 "Kâzım Karabekir Paşa'nın Mektuplarındaki Bütün İddiaları Ret ve Cerh Eden Vesikalar", **Milliyet**, 21 Mayıs 1933.

54 Mazhar Müfit, "Erzurum Kongresi'nin Bilinecek Tarafları da Var", **Milliyet**, 13 Mayıs 1933; "Mazhar Müfit Bey'in Mektubu", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933; "Mazhar Müfit Bey'in Bir Mektubu, Karabekir Paşa'nın Kerameti Kendinden Menkul", **Vakit**, 14 Mayıs 1933; Mazhar Müfit Bey'in mektubuna özet olarak yer alan şu gazeteye bkz.; **Akşam**, "Mazhar Müfit Bey'in Cevabı", 14 Mayıs 1933.

yapmak şöyle dursun hazır bulduğu teşkilat ile temastan dâhi çekindiğini, sorumluluk almaktan kaçındığını, ancak amiri durumunda olan Mustafa Kemal Paşa'dan emir aldıktan sonra harekete geçtiğini beyan etmiştir⁵⁵. Bu minvalde açıklamalarda bulunan Yunus Nadi (Abalıoğlu) ise Cumhuriyet gazetesinde, Vilayat-ı Şarkıyye Müdafaa-ı Hukûk-ı Milliyye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'nin kuruluşunun ardından ilk aylarda verdiği kararlarda müspet, hareketli, şümüllü bir teşebbüsün görülmediği, ancak cemiyetin mukarrerat defterinden de anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışından sonra hem cemiyet teşkilatında, hem de mülki bütün sahalarda sıkı bir faaliyetin başladığı ve Erzurum Kongresi'nin mahalli bir gaye ile toplanması kararına rağmen Mustafa Kemal Paşa'nın bu teşekkülü kendi "umûmî ve şâmil" programına çevirdiği yönünde görüşlerde bulunmuştur⁵⁶. Hakimiyet-i Milliye'de de Mazhar Müfit (Kansu) Bey'in mektubunda ortaya koyduğu iddiaları Karabekir Paşa'nın da kendi mektubunda itiraf ve teyit ettiği yönünde görüş belirtilmiştir⁵⁷. Akşam gazetesinde ise Karabekir Paşa'nın Anadolu'da millî nüveyi hazırlamak yolunda doğrudan bir mesai sarf etmediği, perde arkasından durumu idare ettiği ifade edilerek, Mirliva Mustafa Kemal Paşa'nın ise Anadolu'ya çıktığı ilk günden itibaren doğrudan doğruya teşkilat işleriyle

55 Millici, "Karabekir Paşa Başlangıçta Mesuliyetten Korkmuştur", **Milliyet**, 11 Mayıs 1933; Karabekir Paşa bu söylemelere cevap olarak 13 Mayıs 1933'te Milliyet, Cumhuriyet ve Vakit gazetelerine bir mektup daha göndermiş, bu mektupta: "*Benim o günlerde telakkim ve hâlâ bugün de iddia ettiğim mesele, işi millet yapıyor ve kumandanlar milletin emri altında bulunuyor'dur. Erzurum Kongresi toplanmış, millî mevcudiyet ve kudret görülmüş olduğu bir anda, bir kumandanın kongreyi idareye davet edilmesinin sakatlığını anlattığım zaman, Mazhar Müfit Bey'in de bunu anladığını zannediyordum. Ancak, bu gibi fevkalade zamanlarda memuriyet zihniyetinin fevkine çıkamayanlar, millî davaya karıştığı gün değil, on beş sene sonra dahi, hâlâ bu ruhu anlamıyorlar. Ve başta, muhakkak bir tahakküm istiyorlar. Milletimizin bu zihniyet yüzünden neler çektiğini yine milletin takdirine bırakıyorum.*" demiştir. Mazhar Müfid Bey'in kongreyi korumak üzere kuvvet gönderilmesi talebine ise söz konusu dönem itibarıyla bölgede bulunan Rawlinson'un elindeki az sayıda kuvvetin hâlihazırda kongreye zarar verebilecek bir güce sahip olmadığı yönünde verdiği cevabı belirtmiş ve Erzurum valisi sıfatıyla Münir (Akkaya) Bey'in bölgedeki millî teşkilatlanma sırasında Rawlinson'un askerî gücünden çekindiğini ifade eden beyanlarda bulunmuştu. Ancak bu mektup Milliyet gazetesi Umumi Neşriyat ve Yazı İşleri Müdürü Etem İzzet tarafından: "*Esasen Mazhar Müfid Bey'e pek de cevap teşkil etmeyen mektubunuz, aynı zamanda bütün devlet memurlarını müteessir, hatta rencide edecek ibareleri muhteviidir.*" gerekçesiyle matbuat kanunu gereğince mahzurlu görülmüş ve yayımlanmamıştır (Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.65-66).

56 "Mustafa Kemal mi, Kâzım Karabekir mi?", **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1933.

57 "Bir Münakaşayı Takip, Büyük Millet Davasında", **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Mayıs 1933.

ilgilendiği, muhaberelelere girişerek Müdafaa-ı Hukuk merkezinin çalışmalarına hareketlilik kazandırdığı üzerinde durulmuştur⁵⁸.

Akşam gazetesinde bu şekilde Karabekir Paşa'nın mahalli kurtuluş çarelerini zorlayan düşünce ve hareketlerine karşı Mustafa Kemal Paşa'nın bütün Anadolu'yu İtilaf Devletleri'nin işgallerinden kurtarmaya yönelik bütüncül faaliyetlerinin dile getirildiği anlaşılmaktadır.

Bu sırada Şebinkarahisar Mebusu Vasfi Raşit (Sevig) Bey'in mevcut tartışmalarla ilgili görüşleri de Cumhuriyet gazetesinin 13 Mayıs 1933 tarihli nüshasında neşredilmiş ve bahsi geçen mebusun davanın yalnız “teşrifat davası” olmadığını, davanın “siyaset davası” olduğunu vurgulama gereği hissettiği görülmüştür. Vasfi Raşit (Sevig) Bey bu şekilde Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele sonrasındaki siyasî faaliyetlerine değinerek tartışmayı yeni bir mecraaya kaydırmıştır. Buna göre Karabekir Paşa'nın, Nasturi ayaklanmasının, Musul meselesinin ve bu münasebetle İngiliz tehditlerinin gündemde olduğu bir sırada ordu-
dan istifa etmek ve Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'na dâhil olmak suretiyle siyaseti tercih ettiği ve netice olarak Şeyh Sait ayaklanmasının patlak vermesi ile Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da asayişin ve sükûnetin bozulduğu yönünde görüşler ortaya atmıştır⁵⁹. Vasfi Raşit (Sevig) Bey meydana gelen tartışmaların sadece Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele'deki faaliyetleri ile kendisini teşhir ve teşrif etmek istediğinden kaynaklanmadığını, meselenin esasen Karabekir Paşa'nın siyasî tavrının ve tutumunun bir sonucu olarak ortaya çıktığını vurgulamak suretiyle münakaşalara farklı bir boyut kazandırmıştır.

58 “Millî Mücadele Nasıl Başladı? Erzurum Kongresi Ancak Gazi Hazretleri Erzurum'a Gittikten Sonra Toplanabildi”, **Akşam**, 19 Mayıs 1933.

59 Vasfi Raşit, “Büyük Anlayış Farkı”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933; Karabekir Paşa, Lozan Antlaşması'ndan sonra bir türlü çözüme kavuşturulamayan Musul meselesinin siyasî yoldan hallolamayacağını anlaşılmaması ile Gazi Mustafa Kemal'in sorunu askerî yolla çözmeyi planladığını ve bunun için de kendisini görevlendirmek istediğini belirtmektedir. Musul meselesinin Lozan Konferansı'nda çözülemeyerek sonradan sulh yolu ile halledilmek üzere ertelendiğine ve nihayetinde işin Cemiyet-i Akvam'ın hakemliğine bırakıldığına işaret ederek bu meselenin çözümünde istifade edilebilecek Hilafet müessesesinin lağvedilmesinin zamansızlığına vurguda bulunmuştur. Bu sırada baş gösteren Şeyh Sait ayaklanması Türkiye'nin bölgedeki iddiaları konusunda elini zayıflatmıştı. Karabekir Paşa böyle bir durumda bir harbi göze alamamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın askerî harekât teklifini reddederek ordudan istifa etmiş, siyasî hayatı tercih etmek suretiyle Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın kurucuları içinde yer almıştı (Kâzım Karabekir, **Kürt Meselesi**, Emre Yayınları, İstanbul 1994, s.145-148, 155-156, 161-162; Uğur Mumcu, **Kâzım Karabekir Anlatıyor**, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara 1998, s.13 vd.).

Son Posta gazetesi de yayımlanan mektuplarına temas ederek Karabekir Paşa'nın ileri sürdüğü iddialara karşı Ali Rıza (Bebe), Mazhar Müfit (Kansu) ve Vasfi Raşit (Sevig) Beyler tarafından ciddi karşılıklar verildiğini, bu suretle tartışmaların yeni ve hararetli bir safhaya girdiğini belirtmiş ve sütunlarında ve bu tartışmalara özetle değinmiştir⁶⁰.

Bu sırada Hâkimiyet-i Milliye gazetesine bir yazı gönderen Çanakkale Mebusu Ahmet Cevat (Emre) Bey de teşbihlere dayanarak kaleme aldığı yazısında Türk inkılâbının mimarının Gazi Mustafa Kemal olduğuna vurguda bulunmuş ve Anadolu'nun kurtuluşu yolunda çalışanlardan olduğunu ima ettiği Karabekir Paşa'nın bu esaslı mücadelenin öncülüğü doğrultusundaki iddialarına ciddi eleştirilerde bulunmaktan da geri durmamıştır⁶¹.

5- Beşinci Mektup ve Basındaki Yansımaları

Milliyet, Cumhuriyet ve Vakit gazetelerine gönderdiği ve 14 Mayıs 1933 tarihinde okuyucularla buluşan beşinci mektubunda Karabekir Paşa, ilk olarak Üçüncü Ordu Müfettişi ve Fahri Yaveri Şehriyari Mirliya Mustafa Kemal tarafından yazılarak 21 Mayıs 1919'da eline geçen şifreye yer vermiştir. Buna göre Mustafa Kemal Paşa: *"Ahval-i umumiyeimizin almakta olduğu vahim şekilden pek mütesellim ve müteessirim. Millet ve memlekete borçlu olduğumuz bir son vazife-i vicdaniyeyi yakından müşterek mesaj ile en iyi ifa etmek mümkün olacağı kanaatiyle bu son memuriyeti kabul ettim..Bir an evvel zat-ıâlinize mülaki olmak arzusundayım."* diyor ve kendisinin mevcut duruma ilişkin gerekli konularda aydınlatılmasını istiyordu. Mektupta takiben Mustafa Kemal Paşa'nın: *"İtilaf Devletleri'nin Türk milletinin hayat hakkını gasp etmeye yönelik bir siyaset takip ederek milli istiklali ve devleti idama mahkum ettiğinin tahakkuk ettiğini"* belirttiği ve 3., 15. ve 20. Kolordu Kumandanlıkları'na gönderdiği 29 Mayıs 1919 tarihli şifresine yer verilmiştir. Bu şifrenin devamında Mustafa Kemal Paşa; İzmir, Manisa, Antalya, Konya, Samsun ve Karadeniz mahreçlerinde beliren işgal hareketlerinden, Ermenilerin tehditlerinden, Hükûmet merkezinin ve Hilafet makamının İtilaf Devletleri'nin baskısına maruz kaldığından bahsederek: *"milletin esaretten kurtulması, hâkim ve müstakil olarak"*

60 "Karabekir Paşa Dördüncü Mektubunu da Neşretti", **Son Posta**, 13 Mayıs 1933.

61 Ahmet Cevat Bey, "Büyük Türk İnkılabı ve Mimarı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Mayıs 1933; Aynı yazı Akşam gazetesinde de yer bulmuştur. Bkz., Ahmet Cevat Bey, "İnkılâp Mimarı", **Akşam**, 21 Mayıs 1933.

topraklarımızda yaşayabilmesi ancak, azimkâr ve namuslu ellerin, milleti kısa ve doğru yoldan müdafaa-ı hukuk ve istiklale sevkiyle kabil olacaktır.” diyerek İtilaf Devletleri'nin muhtemel asker çıkarma ve işgal hareketlerine karşı yapılması gereken çalışmalara değinmekteydi. Ayrıca mektupta, Mustafa Kemal Paşa ile Karabekir Paşa arasında Ermenilerin Kars, Sarıkamış ve Van bölgesinde girişebilecekleri harekâta dair yazışmalar yer almıştır. Bu yazışmalar arasında bulunan, Mustafa Kemal Paşa'nın Ermenistan ve Gürcistan yönünde meydana gelebilecek saldırılara karşı başlıca istikametlerin gerilla (çete) harbi tarzında müdafaası için hazırlık yapılması doğrultusundaki 31 Mayıs 1919 tarihli talimatı Karabekir Paşa'nın eleştirisine uğramıştır. Buna göre Karabekir Paşa gerilla harbine sıcak bakmadığını ifade etmiş ve: *“Teferruat esasen yapılmıştı. Asker çıkarmaya gelince; ben İtilaf Devletleri'nin aleyhimize bu şekilde harekete geçeceklerini tahmin etmiyordum. Aslı esası tahakkuk etmeyen bu gibi şayieler üzerine kıtalarını çeteler hâlinde dağıtmak ihtimali ve bir Ermeni taarruzuna mukabele edemeyecek bir hâlde gelmesine mucip olurdu. Ben şarka geldiğimden beri bir şark taarruzu hazırlığına bulunduğum için bu emri tatbik mevkiine koymadım.*” diyerek Mustafa Kemal Paşa'nın söz konusu talimatını yerine getirmedğini dile getirmiştir⁶².

Karabekir Paşa'nın söz konusu vesikalarda ortaya koyduğu tespitleri ve hareket tarzı da Millici tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Buna karşı Millici, Mustafa Kemal Paşa'nın bahsi geçen talimatında ani vaziyet ve ihtimaller karşısında bazı bölgelerde “gerilla/harb-i sagir” teşkilatından istifade edilmesini tavsiye ettiği, nitekim Maraş, Gaziantep, Urfa, Adana ve garp cephesindeki ilk mücadelelerde gerilla usullerinden yararlanılarak önemli başarılarla imza atıldığı, esasen muntazam ordu taraftarı olan Mustafa Kemal Paşa'nın emirnamede “kıt'a mevcutlarının tezyidi” hakkında talimatlarının da bulunduğu ve düzenli ordunun oluşturulmasında da gerillalardan yararlanıldığının dikkate alınma-

62 “Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu”, **Milliyet**, 14 Mayıs 1933; “Kâzım Karabekir Paşa 5'inci Mektubunda Ne Diyor?”, **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933; “Beşinci Mektup, Kâzım Karabekir Paşa Bir Mektup Daha Gönderdi”, **Vakit**, 14 Mayıs 1933; “Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu”, **Akşam**, 14 Mayıs 1933; Milli Mücadele'ye ve bu dönemde şark vilayetlerinin durumuna ilişkin düşüncelerine ve bunlara ait vesikalara yer veren beşinci mektubunu yayımlayan Karabekir Paşa'nın burada belirtilen muhtelif düşüncelerden henüz bir netice çıkaramadığını ifade eden Son Posta gazetesi için ise bkz.; “Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu”, **Son Posta**, 14 Mayıs 1933.

sı gerektiği yönünde bilgiler vermiştir⁶³. Ayrıca Karabekir Paşa'nın Ermenilere karşı yapılması planlanan askeri harekâtın faydalarını ve zararlarını belirttiği 15 Eylül 1920 tarihli şifresine atıfta bulunan Millici, bu konudaki kararın Hey'et-i Vekile'ye havale edildiğine değinmiş, buna karşı TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın harekâta derhâl başlanması yönündeki 20 Eylül 1920 tarihli şifresine yer vererek şark harekâtı konusundaki kararın da TBMM Reisi Mustafa Kemal Paşa tarafından verildiğini vurgulamıştır⁶⁴. Harp Akademisi'nde "Harp Tarihi" dersleri de veren Ali Rıza (Bebe) Bey, Karabekir Paşa'nın bahsi geçen mektubunda verdiği bilgilere cevap olarak: "*gerilla tarzında muharebenin muntazam kuvvetlerin dağılması anlamına gelmediği gibi esasen muntazam kuvvetlerin tasarrufunu sağlayan önemli bir askeri teşkilat olduğu, Kuva-yı Milliye'nin de esasen gerilla sisteminden ibaret bulunduğu*" doğrultusunda bilgiler vererek konu hakkında Karabekir Paşa'nın beyan ettiği düşünceleri eleştirmiştir. Ayrıca söz konusu dönem itibarıyla önemli bir kumanda mevkiinde bulunan Karabekir Paşa'nın İtilâf Devletleri'nin aleyhte harekete geçeceklerini ve bunun doğuracağı sakıncaları kestirememesinin esasen bir liyakat sorunu olarak görevden alınma, Mustafa Kemal Paşa'nın söz konusu dönemde verdiği ilgili emrin yerine getirilmemiş olmasının da Divân-ı Harb'e verilme sebebi olduğunu belirterek eleştirilerini sürdürmüştür⁶⁵.

Bu görüşlere benzer bir görüş de Vakıf gazetesi yazarı Mehmet Asım (Us) tarafından dile getirilmiştir. Yazara göre, Karabekir Paşa'nın sözleri dikkate alınacak olursa Mustafa Kemal Paşa'nın Milli Mücadele hareketini çetecilik usulüyle başarmak fikrinde olduğuna hükmetmek gerekmekte idi. Hâlbuki Millî Mücadele'yi muntazam ordu ile devam ettiren ve Çerkez Ethem'in emrindeki kuvvetler ile diğer çetelerin ortadan kaldırılarak düzene sokulması konusunda büyük mücadeleleri göze alan kişinin bizzat Mustafa Kemal Paşa olduğu, niha-

63 Millici, "Şarktaki Dar Hudutlar İçinde Bütün Bir Vatan Davası Nasıl Halledilirdi?", **Milliyet**, 20 Mayıs 1933; Konuyu Millici'nin kaleminden aktaran Cumhuriyet gazetesinin ilgili nüshası için bkz.; "Karabekir Paşa'nın Yanlış Düşünceleri", **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1933; Kâzım Karabekir Paşa'ya Bir Cevap Daha Verildi", **Son Posta**, 20 Mayıs 1933.

64 Millici, "Ermenistan'a Taarruz Emrini Veren de Bizzat Mustafa Kemal'dir", **Milliyet**, 21 Mayıs 1933; Konu ile ilgili olarak Millici'nin yazısını aynen yayımlayan Cumhuriyet ve Akşam gazeteleri için bkz.; "Vesikalar Karşısında Boş İddialar", **Cumhuriyet**, 22/5/1933; "Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Ermenistan'a Taarruz Emrini Gazi'nin Verdiğini Gösteren Vesikalar", **Akşam**, 21 Mayıs 1933; Karabekir Paşa Meselesi de Bitti", **Son Posta**, 21 Mayıs 1933; Vakıf gazetesinde yapılan benzer bir yorum için bkz.; Mehmet Asım, "Yeni Vesikalar Karşısında", **Vakit**, 22 Mayıs 1933.

65 Ali Rıza, "İstiklâl Mücadelesinde Gerillâ (Çete Harbi) II, **Milliyet**, 23 Mayıs 1933.

yetinde kesin zafere de bu şekilde ulaşıldığı ortada idi⁶⁶. Karabekir Paşa'nın şarkta tek istinatgâh olduğu iddiasına karşı da, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelişiyle Birinci Dünya Savaşı sırasında Nahçıvan bölgesinde görev yapan Binbaşı Halil Bey ile birkaç arkadaşını doğrudan emir vermek suretiyle Bayezid bölgesine göndererek gerilla faaliyetlerini başlatmış olduğunu, bu suretle daha önce Halil Bey'in uyarılarına rağmen bu harekâta sıcak bakmayan Karabekir Paşa'nın emrindeki kuvvetlerin şarkta bir sene kadar kendilerine bir dayanak noktası bulduklarını ifade etmiştir. Ayrıca yine Erzurumlu Cafer ve Nazmi Beyler ile Bayburt'taki Şeyh Eşref ayaklanmasının bastırılmasında görevlendirilen Yarbay Halit (Karsıalan) Bey gibi doğrudan Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle bölgede faaliyet gösteren kuvvetlerin de varlığı şarkta Karabekir Paşa'nın tek istinatgâh olduğu iddiasını çürüten örnekler olarak verilmiştir⁶⁷.

Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde Karabekir Paşa'ya hitaben: *"Paşa, nihayet millî haysiyetimizi de rencide eden bu münakaşada vazıh ve sarıh olmalıdır. Anadolu harekâtının malum olan inkişafı her şeyi ve herkesi yerli yerine koymuş olduğundan bugün bütün istiklal cidalimizde münakaşa mevzuu olacak tek nokta kalmamış bulunduğundan da kimsenin şüphesi yoktur."* diyerek süregelen ve dünya kamuoyu nezdinde de millî haysiyeti rencide eden bu münakaşalara Türk milletinin rıza göstermeyeceğini vurgulamıştır⁶⁸. Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey ilerleyen süreç içinde de eleştirilerini sürdürmüş, örneğin 22 Mayıs 1933 tarihli makalesinde: *"Mustafa Kemal Paşa'nın saltanatın resmî memuriyetinden çıkarak mücahit bir fert olarak milletin sinesine girme kararını Erzurum'da Karabekir Paşa'nın yanında verdiğini ve Mustafa Kemal Paşa'nın memleket ve millete temin ettiği göz kamaştırıcı neticelerden 'teğafül' eden ve bilakis eline büyük davadan bir parça alacak şeref yerine 'takaddüm' iddiasına kalkışan Karabekir Paşa'nın bu hareket tarzının, alınan birçok mektuptan anlaşıldığına göre memlekette haklı bir asabiye uyandırmış olduğunu"* belirtmiştir⁶⁹.

66 Mehmet Asım, "Gazi karşısında Karabekir -4-", **Vakit**, 18 Mayıs 1933.

67 Mehmet Asım, "Yeni Vesikalar Karşısında, Karabekir Paşa Şarkta Yegâne İstinatgâh Değildi -2-", **Vakit**, 23 Mayıs 1933; Bu iddialara kaynaklık eden gazetenin ilgili nüshası için bkz.; "Kâzım Karabekir Paşa'nın Tekzip Edilen İddialarından Biri Daha, Ölen Bir Türk Zabiti Mezarından Haykırıyor", **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1933; Ayrıca konuya temas eden Son Posta gazetesini için bkz.; "Bir Zabitimizin Hatıra Defteri", **Son Posta**, 21 Mayıs 1933.

68 Yunus Nadi, "Kâzım Karabekir Paşa Son İddiaları ile Ne Demek İstiyor?", **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933.

69 Yunus Nadi, "Nüvve de Sıfra Müncer Oldu!", **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1933.

6- Altıncı Mektup ve Basındaki Yansımaları

Karabekir Paşa 15 Mayıs 1933 tarihinde Milliyet, Cumhuriyet, Vakıf ve Akşam gazeteleri vasıtasıyla okuyuculara ulaşan altıncı mektubunda, Mustafa Kemal Paşa'nın Amasya'dan gönderdiği 16 Haziran 1919 tarihli bir şifreden, Konya'daki Ordu Müfettişi Cemal Paşa'nın Yunan işgaline ve İtalyan, Fransız ve İngiliz kuvvetlerinin saldırılarına karşı mukavemete karar vererek bu konuda hazırlıklara başladığının anlaşıldığını ifade ederek, buna göre şark vilayetlerine şarktan ve sahilden yapılabilecek saldırılara tedbir olmak üzere veya karşı harekete geçmek için ne gibi bir yol izleneceği doğrultusunda görüş sorulduğunu belirtiyordu. Buna cevap olarak Mustafa Kemal Paşa Cemal Paşa'ya gönderdiği şifrede emrivakileri beklemek taraftarı olmadığını vurgulamış, ancak hazırlıkların tamamlanması için biraz zaman kazanmak için sadrazamın sulh konferansındaki yaklaşımının ne şekilde olacağını beklenilmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Karabekir Paşa da bu münasebetle Mustafa Kemal Paşa'ya yazdığı şifrede: *“vaktinden evvel yapılacak bir hareketin Cemal Paşa'nın emrindeki kıtalara, İstanbul'daki müesseselere ve kıymetli şahsiyetlere zarar verebileceğini, yapılacak harekâtın haricinin tazyikine karşılık olarak gerçekleştirilmesinin daha uygun olacağı ve dünya kamuoyunda da bu şekilde daha olumlu bir izlenim uyandırılabilceği”* d oğrultusunda görüş bildirerek Mustafa Kemal Paşa'nın görüşlerini esasen teyit ettiğini belirtmiştir. Nihayetinde bütün bu genel durum üzerine basına gönderdiği altı mektubun Erzurum ve Sivas Kongreleri'ni gerektiren sebepleri ortaya koyduğunu ifade etmiştir⁷⁰.

Bu mektupta yer alan 15 numaralı vesika da basın tarafından yayımlanmamıştır. Buna göre Mustafa Kemal Paşa tarafından Karabekir Paşa'ya gönderilen 23 Haziran 1919 tarihli bir vesikada: Amasya'daki görüşmeler sırasında, Anadolu'yu kuzeybatısından tehdit etmeye başlayan Bolşevik tehlikesinin de gündeme geldiği vurgulanmıştı. Buna göre Mustafa Kemal Paşa: *“Bolşevizmin suret-i telakki ve tecellisi dahi müzakere edilerek esasen Kazan, Orenburg, Kırım vesaire gibi ahali-i İslâmiye bunu kabul ederek diyanet, an'ane gibi işlerle zaten alakadar olmadığından bunun memleket için bir mahzuru olamayacağı düşünül-dü.”* demiş ve Karabekir Paşa'nın söz konusu mektubunda da yer verdiği 17

70 “Kâzım Karabekir Paşa'nın Altıncı Mektubu”, *Milliyet*, 15 Mayıs 1933; “6'ncı Mektup da Geldi!”, *Cumhuriyet*, 15 Mayıs 1933; “Altıncı Mektup da Geldi!”, *Vakıf*, 15 Mayıs 1933; “Kâzım Karabekir Paşa'nın İddiaları Hayret Uyandırdı”, *Akşam*, 15 Mayıs 1933; “Karabekir Paşa'nın Altıncı Mektubu da Geldi”, *Son Posta*, 15 Mayıs 1933.

Haziran 1933 tarihli şifresine atıfta bulunarak: “*Mütalaa-ı aliyeleri etrafında düşünülerek hakikaten Bolşeviklerin daha müessir bir vaziyete girmeleri hâlinde bitaraf görünmek azmile İtilaf kuvvetlerini memleketimizden uzaklaşmaya icbar ve aksi takdirde vatanımızın Bolşevik pây-ı istilasında kalmak tehlikesine sebebiyet vereceklerini iddia etmek ve ona göre icabat-ifiiliyesine kalkışmak muvafık olacaktır.*” açıklamasında bulunmuştur. Karabekir Paşa bu söylemleri Sivas Kongresi’nde Bolşeviklik lehine bir karara giden hazırlık aşamaları olarak değerlendirmiş ve bu fikirden kendisinin “*Bolşevikliğin İtilaf Devletleri’ne karşı elde bir tehdit silahı olarak kullanılması*” doğrultusundaki görüşleri münasebetiyle vazgeçildiği iddiasında bulunmuştur. Bu vesikanın yayımlanması konusunda gönderdiği 15 Mayıs 1933 tarihli mektup ile ısrar etmiş olmasına rağmen ne Milliyet’te ne de Cumhuriyet, Vakit, Akşam ve Son Posta gazetelerinde bu vesika yayımlanmamıştır⁷¹. Yayımlanmama sebebine bir sonraki başlık atında değinilecektir.

Yunus Nadi (Abalıoğlu) Bey, Karabekir Paşa’nın Şark Cephesi’nde elde edilen başarıların göz ardı edilerek dikkatlerin daha çok Garp Cephesi’ne çekildiği doğrultusundaki beyanlarına ilişkin olarak Cumhuriyet gazetesinde 15 Mayıs 1933 tarihinde yayımlanan yazısında: “*Mütareke döneminde İtilaf Devletleri’nin Türkiye’ye imzalatmayı planladıkları Sevr Muahedesi ahkâmını özellikle Yunan ordusuna tatbik ettirmek istediklerine, bu yüzden garp cephesinin ayrı bir hassasiyet arz etmiş olduğuna ve söz konusu dönemde birçok olumsuzluğa rağmen bu tehlikelerin Mustafa Kemal Paşa tarafından bir bütün olarak ele alındığına*” temas etmiştir⁷².

Bu sırada, Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya geçtiği dönemde çalışmalarının ve faaliyetlerinin en yakın şahitlerinden biri olan dönemin Erzurum Valisi Münir (Akkaya) Bey tartışmalara dâhil olmuş ve Cumhuriyet gazetesine yolladığı mektupta: “*Erzurum Müdafaa-ı Hukûk Cemiyeti’nin Karabekir Paşa daha Erzurum’a gelmeden kendisinin ısrar ve teşviki ile kurulmuş olduğunu, vali olarak millî hareket ve teşkilat hakkında Karabekir Paşa’dan ne malumat ne de talimat aldığını, Müdafaa-ı Hukuk ve millî hareket hakkındaki ciddi faaliyetlerin ancak Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun’a çıkıp kendisine ve diğer mülki idare amirlerine*

71 Karabekir, **Bir Suikast ve Bir Düello**, s.71-72.

72 Yunus Nadi, “Büyük Dava Önünde Küçük İddialar”, **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933; Yunus Nadi Bey’in söylemlerine temas eden Son Posta gazetesi için bkz.: “Karabekir Paşa’ya Muhtelif Mukabeleler”, **Son Posta**, 15 Mayıs 1933.

verdiği teşvik, emir, ikaz ve irşatlar neticesinde başladığını ve geliştiğini” belirtmiştir⁷³.

Vakit gazetesi yazarı Mehmet Asım (Us) ise: “*Milli Mücadele’nin ilk günlerinde Karabekir Paşa’nın Mustafa Kemal Paşa ile görüş ayrılıklarının bir dereceye kadar mazur görülebileceğini, yalnız takip eden süreçte cereyan eden olayların Mustafa Kemal Paşa’yı hiçbir tartışmaya mahal bırakmayacak şekilde baklı çıkarması nedeniyle Karabekir Paşa’nın artık insafa gelerek hatalı içtihatla bulunduğunu itiraf etmesi gerektiğini*” vurgulamıştır⁷⁴.

7- Mektupların Neşrinin Durması ve Konuya İlişkin İlginin Azalması

Karabekir Paşa’nın hatıralarını gazetelerde neşre başladığı döneme ait istihbarat raporlarından anlaşıldığına göre, Milliyet gazetesi muhabiri Alaattin Bey 16 Mayıs 1933 tarihi itibarıyla beraberinde Vakit gazetesi muhabiri olduğu hâlde Karabekir Paşa’nın evine gelmiş ve bir saatlik bir görüşmeden sonra ziyaret nihayete ermiştir⁷⁵. Bu durumdan Karabekir Paşa’nın gazetelere gönderdiğini iddia ettiği, ancak hiçbir gazetede yayımlanmayan yedinci mektubunun akıbetinin de bu görüşmeler sonucunda belli olduğu anlaşılabilir⁷⁶. Zira, Karabekir Paşa 25 Mayıs 1933’te Milliyet gazetesine gönderdiği bir yazıda, gazete sütunlarının kendisine açık olduğu belirtildiği hâlde yedinci mektubunun yayımlanmadığını ifade etmiş, bu mektubun yayımlanması hâlinde kendisine basın aracılığıyla yöneltilen sorulara cevap vereceğini bildirmiştir⁷⁷. Bununla birlikte basında Karabekir Paşa’nın mektuplarına artık yer verilmediği görülecektir. Karabekir Paşa’nın kendisine muhalefet eden, yalan yanlış ve maksatlı olduğunu iddia ettiği yazıların basında günlerdir yer bulmasına karşın kendi mektubunun yayımlanmamasından dolayı müteessir olduğu anlaşılmaktadır⁷⁸.

73 “Yeni Bir Vesika Daha”, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1933.

74 Mehmet Asım, “Gazi Karşısında Karabekir -3-”, **Vakit**, 17 Mayıs 1933.

75 İstanbul Emniyet Müdürü Fehmi Bey ile Muavin Beyefendi arasında geçen telefon görüşmesi kaydı için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.138; Dâhiliye Vekili’nden Riyaset-i Cumhur Umûmî Kâtibi Hikmet Bey’e yazılan 17 Mayıs 1933 tarihli rapordan 17/5/1933, **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.142.

76 Bununla birlikte 16 Mayıs 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinde: “*Kâzım Karabekir Paşa altıncı mektubunun sonunda göndereceğini bildirdiği yedinci mektubunu dün göndermemiştir. Bu sebeple Paşa’nın mektubunu bugün derç edemiyoruz.*”denilmiştir (“Kâzım Karabekir Paşa 7’nci Mektubunu Göndermedi”, **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1933).

77 Soydan, **a.g.e.**, s.320.

78 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.76.

Vakit gazetesinde Mehmet Asım (Us) ise Karabekir Paşa'nın Celalettin Arif Bey meselesi ile ilgili başlayan iddialar karşısında kendini savunmak için başladığını iddia ettiği tartışmalarda kendisini savunması gereken noktaları bırakıp adeta bir taarruz harekâtına başladığını belirterek, sözleri arasında da kendisinin güya Gazi Mustafa Kemal'den daha iyi düşünür bir kabiliyette olduğunu ispat için vesikalar göstermeye başladığını, esasen: *“Türk milletine hayat ve istiklali ile beraber ebedi bir şan ve şeref veren büyük ve mukaddes Kurtuluş Savaşı'nın dâhilde ve hâriçte itiraz götürmez bir tek reisi vardır. Bu da Büyük Gazi Mustafa Kemal'dir.”* diyerek hiçbir zaman münakaşa konusu olması caiz olmayan bu tarihî gerçeklere karşı kürek çeken Karabekir Paşa'nın tartışmaları memleketin ve milletin menfaatleri için yanlış ve zararlı bir mecraya sürüklediğini ifade etmiştir⁷⁹.

18 Mayıs 1933 tarihli Milliyet gazetesinde çıkan bir yazısında Gaziantep Mebusu Mehmet Nuri (Conker) Bey ise: *“Karabekir Paşa'nın akıl ve muhakemenin pek kolay sırrını bulamayacağı bir iddia ortaya attığını ve bu suretle millî hareketin nüvesini kurduğunu, Erzurum Kongresi'ni topladığını, Mustafa Kemal Paşa'yı Anadolu'ya davet ettiğini, İstanbul'da birçok zatla beraber Padişah ile de görüşmüş olduğunu iddia ederek lehine mi aleyhine mi olduğuna pek bakmaksızın birtakım vesikaları yayımladığını ve yayımlamaya devam ettiğini”* belirtmiştir. Karabekir Paşa ile tanışıklığı Harbiye tahsiline kadar uzanan Conker namuslu ve vatanperver bir asker olarak tanıdığı Karabekir Paşa'nın son dönemdeki tartışmalar münasebetiyle kibir ve gururunun esiri olarak muhakemesini kaybettiğine ve yanlış yola sürüklendiğine işaret etmiştir⁸⁰.

Yine 18 Mayıs 1933 tarihli Milliyet gazetesinde Siirt Mebusu Mahmut imzasıyla çıkan yazıda, Karabekir Paşa'nın tarihî hakikatleri aydınlatmak için değil, daha ziyade şahsi propagandası için yazdığı mektuplarını günlerden beri

79 “Kâzım Karabekir Paşa'nın Söylemek İstedığı Şey Acaba Ne? Bizim Görüşümüz”, **Vakit**, 15 Mayıs 1933.

80 Mehmet Nuri (Conker), “Büyük Bir Deha ve Onun Âlemşümul Hareket ve Zaferleri Elbette ki Küçücük Beyin Kaplarına Sığmaz!”, **Milliyet**, 18 Mayıs 1933; Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz.; “Nuri Bey'in Şayan-ı Dikkat Bir Mektubu”, **Cumhuriyet**, 19/5/1933; “Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Gaziantep Mebusu Nuri Bey'in Mühim Bir Mektubu”, **Akşam**, 18 Mayıs 1933; Karabekir Paşa'nın Celalettin Arif Bey olayı münasebetiyle Millici'nin beyanlarına ilişkin eksik veya yanlış bulunduğu konularda birkaç satırla cevap verebilecekken neden büyük bir münakaşa sahasına girmeyi tercih ettiği konusundaki okuyucu merakını gidermek üzere Mehmet Nuri (Conker) Bey tarafından kaleme alınan mektuba sütunlarında yer veren şu gazeteye de bkz.; “Karabekir Paşa Münakaşaya Neden Girişti?”, **Son Posta**, 18 Mayıs 1933.

neşrettiklerini, ancak Karabekir Paşa'nın gönderdiği 15 numaralı vesikasındaki bir fıkranın dış siyasetle bağlantılı olduğu ve hâlihazırda dönemin şartları içindeki önemini koruduğu için yayımında fayda görülmediği, Karabekir Paşa'nın ise gönderdiği bir telgrafname ile bunu bahane ederek artık mektup yazmaya devam etmeyeceğini belirttiği ifade edilmiştir. Ayrıca meselenin bütün yönlerinin Milliyet Umumi Neşriyat Müdürü tarafından Karabekir Paşa'ya hususi bir mektupla yazıldığı belirtilmiştir. Takiben: "*Paşa hazretlerinin bu kararları karşısında biz de şimdiye kadar çıkan mektuplarındaki maddelere kısa cevaplar vermek suretiyle artık herkesi rahatsız etmeye başlayan bu şahsiyat iddiaları münakaşasına nihayet vereceğiz.*"⁸¹ denilmiştir. Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere söz konusu tartışmaların kamuoyunu fazlasıyla meşgul etmeye başladığı ve hatta halk arasında birtakım münakaşalara sebep olduğu anlaşılmaktadır.

III- MEKTUPLAR VE CEREYAN EDEN TARTIŞMALAR HAKKINDA BAŞKENT ANKARA'DA HALK ARASINDA HÂSIL OLAN FİKİR VE DÜŞÜNCELER

Kâzım Karabekir Paşa'nın gazetelerde yayımlanan mektupları ve bunlara verilen cevaplar hakkında halk arasında ne gibi bir fikir ve ilgi uyandığını anlamak üzere olayların meydana geldiği 1933 yılı Mayıs ayı itibariyle emniyet teşkilatınca başkent Ankara'daki umumi mahallerde sivil memurların dolaştırıldığı ve bunlardan elde edilen bilgilerin Dâhiliye Vekâleti Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne rapor edildiği görülmektedir.

Söz konusu istihbarat çalışmalarından anlaşıldığı üzere, bahsi geçen mektupları yayımlayan Milliyet gazetesi başta olmak üzere dönemin önemli basın organlarında tartışmaların başlamasıyla halkın konuya ilişkin ilgi ve alakasının arttığı, bu suretle söz konusu gazetelerin halk tarafından umumiyetle denilebilecek bir şekilde ve "*kemal-i tehalükle*" alındığı, dikkati çekecek şekilde derin bir duygu, büyük bir zevk ve ilgi ile okunduğu ve takip edildiği anlaşılmaktadır. Bu ilginin Karabekir Paşa'nın söz konusu gazetelerde mektuplarının neşrinin kesilmesine

81 Mahmut (Soydan), "Son Münakaşalara Dair: Bir İzah", **Milliyet**, 18 Mayıs 1933; Milliyet Umumi Neşriyat Müdürü tarafından Karabekir Paşa'ya yazılan hususi mektupta: "*Bahs ve işaret buyurduğunuz fıkrâ matbuat kanununun hüküm ve emirleri icabâtı, devletin Rusya ile münasebeti ve siyaset-i hazırasıyla alakadar olduğundan neşredilememiştir.*" denilmiştir (Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.72-73).

kadar devam ettiği görülmektedir⁸². Bu dönemde yapılan söz konusu tetkik ve tahkike ait arşiv belgeleri incelendiğinde kamuoyundan alınan bilgiler çerçevesinde konunun iki temel görüş etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunlardan ilki Karabekir Paşa'nın yayımladığı mektuplardaki tavrı ve iddiaları konusundaki haksızlığı, bir diğeri ise haklılığı üzerinedir. Bahsi geçen ikinci görüş üzerinde duranlar arasında Karabekir Paşa'nın haklı olduğunu belirtmekle birlikte bunun zamansızlığı veya yersizliği üzerine fikir beyan edenler de olmuştur. Şimdi, alınan istihbarat raporlarından hareketle bu iki temel görüş üzerinde duralım.

İlk olarak temas edeceğimiz konu Karabekir Paşa'nın yayımladığı mektuplardaki iddiaları konusundaki haksızlığı yönündeki görüşler üzerine olacaktır. Yapılan tetkik ve tahkiklerin neticesinde Karabekir Paşa'nın Türk İstiklâl Savaşı'ndaki faaliyetlerinin ve çalışmalarının esasen halkın bütünü tarafından takdir edildiği göze çarpmaktadır. Halktan alınan görüşlerin önemli bir kısmında da Karabekir Paşa'nın çalışmalarının Hükûmet tarafından da takdir ve taltif edildiğinin vurgulandığı görülmüştür. Ancak Cumhuriyet'in ilanı sonrasında beliren siyasi görüş farklılıkları ve Karabekir Paşa'nın mevcut iktidara muhalif tutumu ve nihayetinde Milliyet gazetesinde neşredilen yazı dizisindeki ithamlara verdiği cevaplar ve ileri sürdüğü dikkat çekici iddialar halkın bir kısmı tarafından endişe ile karşılanmış ve eleştirilmiştir. Bu münasebetle Karabekir Paşa'ya yöneltilen eleştirilerin başında Paşa'nın bahsi geçen iddiaları siyasi bir maksatla öne sürdüğü ve esas amacının iktidar mevkiine gelmek olduğu doğrultusunda olmuştur. Bu görüşlere göre Karabekir Paşa Hükûmet'in üstüne yüklenerek Hükûmet erkânını yıpratmak istemektedir. Örneğin 14 Mayıs 1933 tarihinde umumi mahallerde dolaştırılan sivil memurlardan alınan bilgilere göre; Hükûmet taraftarlarının bu mektupların neşrini hoş görmeyerek eleştirdikleri ve bazı kişilerin de Karabekir Paşa'nın bu mektupları yazmasının pek doğru bir iş olmadığını, esasen Hükûmet'in Paşa'nın Millî Mücadele'ye katkılarını takdirle karşıladığını ve bu nedenle maaşını fazlalastırdığını ve bu parayı alıp keyfine bakması icap ederken bu şekildeki harekâtının kendisine leke sürdüğünü söyledikleri anlaşılmaktadır⁸³. Benzer şekilde 21 Mayıs 1933 tarihinde sivil memur-

82 Bu konuya ilişkin örnekler için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.165, 193 ve 194.

83 Bu konuda örnek olarak S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 15/5/1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.203.

larca gün boyunca dolaşılan Meydan Palas, Meydan Santral ve Yeni Sinema civarındaki zabıtların ve emeklilerin devam ettikleri Ali Asgar'ın Çayhanesi ile Samanpazarı'ndaki kahvehanelerde Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair halk ile yapılan temaslarda, Samanpazarı'ndaki İstihlas Oteli altındaki kıraathanede esnaf kısmının gazeteleri canla okuduklarının görüldüğü ve İmalat-ı Harbiye Top Şubesi'nde çalıştıkları öğrenilen bir kısım şahsın aralarında: "*Kâzım Karabekir Paşa fazla yazı yazarak kendisini seven millet ve Hükûmet'te soğukluk meydana getiriyor ve yazdıklarıyla kendi kendisine yapıyor, çünkü Hükûmet onu ve onun arkadaşları olan Refet, Ali Fuat, Ali İhsan Paşalar'ı gözde tutmakta idi. Son zamanda Hükûmet bunların maaşlarına zam dâhi yaptı. Şimdi bunun yapmasının esbabı mevki-i iktidara geçmek içindir.*" şeklinde konuştuklarının işitildiği anlaşılmaktadır⁸⁴. Bu beyanlardan da anlaşıldığı üzere bir kısım halkın görüşleri Karabekir Paşa'nın muhalif tavrından rahatsız olduğu ve giriştiği münakaşadaki esas hedefinin siyasi amaçlı olarak bir iktidar mücadelesine işaret ettiği yönündedir.

Yapılan incelemeler sırasında dikkat çeken bir özellik de Karabekir Paşa'nın iddialarına karşı Hükûmet ile Reis-i Cumhur Mustafa Kemal'in paralel olarak desteklendiği şeklindedir. Halkın bu tartışmalar sırasında Gazi Mustafa Kemal'i tenzih ederek münakaşaların üstünde tuttuğu, bütün ifade, beyan ve mülahalalarda ona karşı saygı ve şükrandaki kusur etmediği görülmektedir. Karabekir Paşa'nın Milli Mücadele'nin nüvesini hazırlamak konusundaki iddialarına karşı Hükûmet'i destekleyen kişilerin kesin bir yargı ile İstiklâl Savaşı planının hazırlayıcısının, uygulayıcısının ve Cumhuriyet'in mimarının Gazi Mustafa Kemal olduğu yönünde ittifakla mutabık kaldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin Sivil Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 16 Mayıs 1933 tarihli raporda, yapılan tahkikat sonucunda Hükûmet'i destekleyen kişilerin Karabekir Paşa'nın Milli Mücadele'nin nüvesini hazırladığı yönündeki iddialarına karşı: "*Cumhuriyet'in banisinin ancak Gazi Hazretleri'nin olduğunu*" söylediklerinin işitildiği belirtilmiştir⁸⁵. Benzer şekilde sivil memurlarca 20 Mayıs 1933 tarihinde evvelce ih-

84 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü (EİUM)'ne yazılan 22 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.165.

85 S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına yazılan 16 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.202.

tiyat zabıtlığı yapanların ve emekli memurların devam ettikleri kahve, kıraathane ve gazinolarda dolaşıldığı ve buralarda yapılan temaslarda, Birinci Dünya Savaşı'nda ve Türk İstiklal Savaşı'nda orduda ihtiyat zabıtlığı yapan ve sonra bazı emekli edilen ve bazıları da terhisle hâlihazırda müteahhitlik ve memuriyet gibi işlerle iştigal eden kişilerden bir kısmının düşüncelerini: “*Hükümet'in esas banisi büyük Gazimizdir.*” şeklinde ifade ettiklerinin görüldüğü anlaşılmaktadır⁸⁶. Aynı minvaldeki görüşlerin Karabekir Paşa'nın maiyetinde çalışmak suretiyle onu yakından tanıdığını belirten ve bu suretle Paşa'yı Millî Mücadele'deki faaliyetleri dolayısıyla cesaretsizlikle itham eden ve yeren bir kısım şahısça da tekrar edildiği anlaşılmaktadır. Mesela 20 Mayıs 1933 tarihinde Karaoğlan civarında bulunan ve müdavimlerinin çoğunluğu memur, emekli ve zabıtlardan, bir kısmı da esnaftan olan Cihan, Meydan, Meydan Palas ve Malatya kıraathane ve kahvehanelerinde halk ile temasa geçildiği, bu suretle evvelce Şark Cephesi'nde Karabekir Paşa'nın emrinde zabıt iken emekliliğe sevk edilen ve söz konusu dönem itibariyle ücretle Milli MüdafaaVekâleti'nde çalışan bir şahıs ile yapılan görüşme sırasında, Karabekir Paşa meselesinin Falih Rıfki (Atay) Bey tarafından uyandırılmış olduğu, ancak meselede Karabekir Paşa'nın haksız bulunduğu, Gazi Hazretleri'nin işin başında bulunmaması durumunda gerekli cesarete sahip olmaması nedeniyle Karabekir Paşa'nın hiçbir iş yapamayacağı yönünde görüşler sarf edildiği görülmüştür⁸⁷. Sivil Polis Memuru A. Hilmi'nin Emniyet İşleri Umum Müdürlüğü'ne gönderdiği 23 Mayıs 1933 tarihli raporda ise, 22 Mayıs 1933 tarihinde Park, Santral, Merkez ve Cihan Kıraathaneleri ile Şölen Gazinosu'nda ve Cebeci'deki kahvehaneler civarında dolaşarak esnaf, amele ve zabitan ile yapılan görüşmeler sırasında Santral Kıraathanesi'nde temas edilen 8. Fırka Zabitanından Yüzbaşı Vahit Bey'in Karabekir Paşa ile Hükümet'e muhalif grup içinde yer alan arkadaşlarına ithafla: “...Onlar gibi hepimiz çalıştık. Başta Gazi olduktan sonra bu vatan kurtulmuştur. Gazi olmadan evvel mütarekeler yaptılar, bilmem neler yaptılar. Ne için kimse başa geçip de bu milleti kurtarmadı.” dediği anlaşılmaktadır. Cebeci'deki kahvede şimendifer müstahdemlerinden birkaç şahısla yapılan temasta da aynı şekilde Karabekir Paşa'nın mektuplarının haksız görüldüğü ve bütün milletin de bu durumu aynı vaziyette gördüğü yönünde

86 S. Polis Müdürü A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.199.

87 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.197.

iddialarda bulunulduğu müşahede edilmiştir. Meselenin Şölen Gazinosu'na müdavim genç mülazımlar ile de konuşulduğu ve bunlardan bir kısmının da: “*Gazi başta olmasaydı bu işin başarılmayacağını hocalarımızdan ve bizden büyük zevattan anladık, duyduk ve öğrendik. Kâzım Karabekir Paşa bu işte haksızdır.*” diye görüş bildirdikleri görülmüştür⁸⁸. Bir kısım halkın da Gazi Mustafa Kemal'in gerek Millî Mücadele gerekse Cumhuriyet döneminde ileri görüşlülüğünün ve başarılı yönetim anlayışının altını çizerek, Karabekir Paşa'nın siyasi alanda takındığı tavrı eleştirdiği anlaşılmaktadır. Polis Memuru A. Hilmi den Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne gönderilen bir raporda belirtildiği üzere görevli memurlarca 25-26 Mayıs 1933 günlerinde umumi mahallerde kahve, kıraathane ve gazinolarda muhtelif sınıflara mensup şahıslar ile yapılan temaslar sırasında orduda müstahdem zabitlerle konuşulurken: “*Allah Gazi'ye uzun ömürler versin, yoksa biz Kâzım Karabekir'in, bilmem Nureddin'in -Sakallı Nureddin Paşa kastedilmektedir-, bilmem kimin eline kalsa idik onlar iskemle kavgası yüzünden birbirini boğarlardı.*” denildiği işitilmiştir. Yine aynı gün, Santral Kıraathanesi'nde ihtiyat zabıtlığı yapmış Necati Efendi adındaki şahısla konuşulurken Karabekir Paşa hakkında açılan konuda: “*...Onların hangisinin çalışıp, hangisinin çalışmadığı Milli Müdafaa ve Meclis defterlerinde mukayyettir. Bizim ne suretle olursa olsun fikir yürütmemiz hep boşunadır. Kâzım Karabekir Paşa yaptıklarını güya söylemek istiyor. En ayıp olan bir meseledir. Yapan yapmış, eden etmiş, olmuş, bitmiş. Şimdi onları temcıt pilavı gibi milletin başına kakmak doğru değildir.*” şeklinde beyanda bulunulduğu anlaşılmaktadır⁸⁹.

Halk ile yapılan bu temaslar sırasında bazı kişilerce Karabekir Paşa'nın Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen inkılâp hareketini özümseyememiş ve benimseyememiş olduğu yönünde görüş bildirenlerin de olduğu görülmektedir. Sivil 2. Komiser Y. Mustafa'dan Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli yazıda konuya ilişkin olarak 20 Mayıs 1933 tarihinde Meydan Palas, Merkez Kıraathanesi, İstanbul Pasta Salonu, Malatya Kıraathanesi ile Samanpazarı'ndaki kahvehaneye devam ile gerek temas ve gerekse bu hususa dair konuşulanların dinlenmesi suretiyle elde edilen bilgiler arasında Karabekir Paşa'nın son beyanatı -Karabekir Paşa'nın 6. Mektubu kastedilmektedir- nede-

88 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 23 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.195.

89 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 27 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.185-186.

niyle bir kısım münevver arasında, vatanın evladı sıfatıyla herkes gibi vazifesini yaptığı kabul ve takdir edilmekte birlikte: “Kâzım Karabekir Paşa'nın henüz içtimai inkılâbı hazmedemediği, bu nedenle bu zatın hiçbir zaman içtimai inkılâp adamı olamayacağı ve esasen bu günkü inkılâbın onun kafasının muhtevasını fersah fersah geçmiş olduğu ve bu itibarla Paşa'nın söz konusu iddialarının hiçbir kıymeti olmadığından gençler üzerinde tesiri olamayacağı” yönünde görüş belirtildiği anlaşılmaktadır⁹⁰.

Bu tetkiklerden anlaşılan bir husus da yukarıda adı bahis konusu edildiği ve aşağıda da temas edildiği gibi Falih Rifkî (Atay) Bey'in konuya dâhil olmak suretiyle tartışmaları daha da gerginleştirdiği yönünde olmuştur. Bu yorumlarla birlikte Karabekir Paşa'nın tartışmalara girmekten kaçınmasının kendisi için daha makbul olacağı ve halk nazarındaki mevkiini bu suretle daha iyi koruyabileceği yönündeki eleştiriler de dikkat çekmektedir. 23 Mayıs 1933 tarihinde İstanbul Pasta Salonu, Malatya, Meydan, Meydan Palas ve Sebat Kırathaneleri'ne müdâvim olan emekliler, memurlar ve esnaf ile yapılan temaslar sırasında İstanbul Pasta Salonu'nda tesadüf edilen Etlik Laboratuvarı'nda görevli Baytar Yüzbaşı Lütfü Bey'e tartışmalara ilişkin olarak açılan konuda: “Evet, bunu Falih Rifkî Bey karıştırdı, fakat Kâzım Karabekir Paşa'nın sözlere karşı susması icap ederdi, çünkü onun iyi veya fena çalıştığını herkes biliyordu. Görünen köy kılavuz istemez.” diyerek: “Kâzım Karabekir Paşa onlara hitaben kısaca siz bana dokunmayın dese idi daha iyi olurdu. Bu sebeple kendisini daha yüksek bulundurmuş olurdu.” şeklinde düşüncelerini dile getirdiği anlaşılmaktadır. Meydan Kırathanesi'nde asker emeklisi bir zat ise konuşma sırasında: “Bizim şimdi yiyip içip millete ve Hükûmet'e dua etmemiz lazımdır. Hatta bizim değil, Kâzım Paşa'nın dahi bu şekilde yapması icap eder. Sonra Hükûmet bu birkaç paşaya büyük lütuf ve ihsanlarda da bulundu. Daha iyisi bu işleri karıştırmamasıdır.” diye söylemiştir⁹¹. Bu anlamda Karabekir Paşa hakkında gazetelerde intişar eden mektupların halk üzerinde uyandırdığı alakayı takip maksadıyla umumi mahallerde incelemelere devam edildiği ve bu münasebetle Pul Müfettişlerinden Fikri, Maliye Memurlarından Feyzi, Birinci İcrada Memur Kâmil ve Ziraat Bankası'nda Muhasip Zühtü Beyler ile yapılan temaslarda: “Memleketin sükûna ihtiyacı bulunduğu şu sırada Kâzım Karabekir

90 S.2 inci komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.200.

91 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 24 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.190.

Paşa'nın mâlâyânî iddialarda bulunarak efkâr-ı umumiyyeyi tağşîş etmesinin evvelce kazandığı şerefle bıraktığı namı berbat ettiği ve bilhassa memleketin halaskarı Gazi Hazretleri'nin yaptığı bütün işleri, kendi yapmış gibi göstermek istemesinin hiç de doğru olmadığı” şeklinde ifadelerde bulunulduğu anlaşılmaktadır. Merkez Kiraathanesi'nde oturan Şehir Emaneti Müfettişlerinden Kemal Bey'in yanındaki iki arkadaşı ile: “Kâzım Karabekir sükût etmiş olsa idi milletin nazarında daha ziyade yükselirdi. Bu milletin halet-i ruhiyesi çok tuhaftır. Bu gibi dedikodulara iştirak ile münakaşaya kalkışanları hiç sevmez. Bereket versin ki ona mukabelede bulunanların karakteri herkesçe malum olduğundan fazla bir tesir yapmamıştır.” yolunda konuştuğu işitilmiştir⁹². Karabekir Paşa'yı tartışmalara dâhil olması nedeniyle sert bir şekilde eleştirenler de olmuştur. Buna göre 30 Mayıs 1933 tarihinde kahve, kiraathane ve gazino gibi umumi mahallerdeki temaslar sırasında Kurtuluş Mahallesi'ndeki kahvehaneye müdavim olan ve İmalat-ı Harbiye Fabrikası Fişekhanesi'nde çalıştıkları anlaşılan İsmail Hakkı ve Mehmet Ustalar ile bir masada oturup konuşan şimendifer müstahdemlerinden üç kişi ile temas edilerek Karabekir Paşa'nın evvelce neşredilen mektupları konusuna değinildiği, bunlardan İsmail Hakkı Usta'nın: “Kâzım Karabekir Paşa hakikaten memlekete hizmet etti ve herkes biliyor. Yazdıklarının bir kısmı da doğrudur. Kendisi mektubunda 'Gazi Paşa'yı ben Anadolu'ya getirttim' diyor. Ben Gazi Paşa'nın bu bapta yazdığı kitabı da okudum –Büyük Nutuk kastedilmektedir-. Mezkûr kitapta her şey sarıhtir. Bundan maada Kâzım Karabekir Paşa'ya cevap veren Diyarbekir Mebusu Kâzım Paşa da bu hakikatleri pek aşikâr bir surette tasdik etti...Kâzım Karabekir Paşa ne olursa olsun yaptığı hizmetleri büsbütün unutturmuştur. Eğer bu mektupları yazmasa idi, belki iyi etmiş olurdu; çünkü millet ve Hükûmet'in yüreğinde olan sevgiyi gaip etmemiş olurdu.” diye söylediğinin anlaşıldığı belirtilmiştir⁹³.

Bütün bu fikir ve ifadelerin yanı sıra yapılan tetkik ve tahkiklerden çıkarıldığımız ikinci bir sonuç da Karabekir Paşa'nın tartışmalara iştirak etmek ve kendisine atfedilen isnatlara yazdığı mektuplarla karşılık vermek hususundaki haklılığı doğrultusunda fikir beyan edenlerin de bulunduğu olmuştur. Bu düşünceyi benimseyen bir kısım ahaliye göre Karabekir Paşa'nın Millî Mücade-

92 S. 2. komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 27 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,BCA, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.174.

93 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 1 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,BCA, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.166.

le'deki hizmetlerinin hakkıyla değerlendirilmesi ve kendisinin küçük düşürücü itham, ithaf ve iftiralardan tenzih edilmesi gerekmekte idi⁹⁴.

Söz konusu dönem itibarıyla Hükûmet'e muhalif kişiliği ile tanınan Karabekir Paşa'nın lehinde görüş bildirenlerin olayın istihbarat boyutunu da dikkate alarak tartışmalara temkinli bir şekilde yaklaştığı da gözden kaçmamaktadır. Örneğin ilgili memur tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına yazılan 17 Mayıs 1933 tarihli raporda Milliyet ve Hâkimiyet-i Milliye gazetelerindeki yazılar konusunda, ahaliden bazı kişilerin Karabekir Paşa'nın haklı olduğu fikrini ileri sürdükleri görülmekle birlikte şimdilik sükût etmenin daha uygun olacağı fikir ve düşüncesinde olduklarını vurguladıklarının görül-
düğü ifade edilmiştir⁹⁵.

Bu yönde düşünceye sahip olanlar Karabekir Paşa'nın belirttiğine göre, mektupları sevinçle karşılamışlardı. Her gün çeşitli yerlerden aldığı tebrik mektuplarında aksi yönde görüş bildirenler kınanmaktaydı. Hatta Erenköy'deki evinin önünden trenle gelip geçenler, haykırışlar eşliğinde ellerini ve mendillerini sallayarak Karabekir Paşa'yı selamlıyorlardı⁹⁶.

14 Mayıs 1933 tarihinde umumi mahallerde dolaşan sivil memurlarca hazırlanan raporda; Ankara'da Hükûmet'e muhalif sabık şark mebuslarından bazılarının bu mektup meselesine fazlaca ilgi gösterdikleri ve kamuoyuna karşı Karabekir Paşa'nın haklılığı yönünde bir tutum sergiledikleri ve Hükûmet taraftarlarının da aleyhinde söylemlerde buldukları belirtilmiştir⁹⁷. Takip eden günlerde, bahsi geçen sabık şark mebuslarından bazılarının halkı muhalefete teşvik mahiyetindeki düşünceleri hakkında henüz bir ipucu elde edilemediği ve bu hususta ilgili komiser ve memurlar tarafından tahkikata devam edilmekte olduğu ifade edilmiştir⁹⁸. 17 Mayıs 1933 tarihli bir istihbarat raporunda ise; gaze-

94 Örneğin S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 15 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.203.

95 S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına yazılan 17 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.201.

96 Karabekir, **Bir Düello ve Bir Suikast**, s.46 ve 52.

97 Örneğin, S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 15 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.203.

98 S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü Yüksek Makamına gönderilen 16 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.202.

telerde neşredilen mektuplardan aldıkları cesaret üzerine halkı Hükûmet aleyhine propaganda yapmaya zemin hazırladıkları daha önce arz edilen eski muhalif mebuslar hakkında icra edilen incelemeler neticesinde elde edilen bilgilere göre bu kişilerden birinin birinci seçim döneminde Bitlis mebusluğu yapan, sonra da Ankara Polis Müdüriyeti istihbaratında çalışmakta iken “su-i hâlden” dolayı işine nihayet verilen ve hâlihazırda hiçbir iş ve güçle iştigal etmeyip vaktini Park Gazinosu’nda oturmakla geçiren Bitlisli Derviş Bey’in* olduğunun anlaşıldığı belirtilmiştir⁹⁹.

Konuya ilişkin olarak 20 Mayıs 1933 tarihinde Meydan Palas, Merkez Kıraathanesi, İstanbul Pasta Salonu, Malatya Kıraathanesi ile Samanpazarı’ndaki kahvehaneye devam ile gerek temas ve gerekse bu hususa dair konuşulanların dinlenmesi suretiyle elde edilen bilgilere göre, münevver tabaka ile muhafazakâr ve mevcut durumdan memnun olmayan zümrenin: “*İyi bir kumandan olan Karabekir Paşa’nın vatana son derece çalıştığı ve onun başarılarının mevcut Cumhuriyet Hükûmeti’nin tesis etmesinde en büyük etken olduğu*” düşüncesini ifade ettikleri, ancak bu husus hakkında tartışmaya girişmekten kesin olarak çekindikleri, belli başlı gazinolara devam eden muhtelif rütbelere mensup askerlerin içlerinden bazılarının Karabekir Paşa’ya karşı duydukları “teveccüh ve bağlılık” hissi nedeniyle onu kayırdıklarının görüldüğü belirtilmiştir¹⁰⁰.

Tartışmalarda dikkat çeken önemli bir husus da Karabekir Paşa’nın tarafını tutup onun fikirlerinin haklılığı yönünde görüş bildirenlerin bir kısmının da Hükûmet’e karşıt eğilimde olup, Karabekir Paşa’nın basındaki tartışmalara katılmasını mevcut iktidara muhalif bir tutum olarak değerlendiren kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Nitekim, konu üzerinde tartışan ahali arasında konunun siyasi münakaşaya dönüştüğü şeklinde bir izlenim uyandırdığı, bunun da Hükûmet’e yakın görülen Falih Rıfkı (Atay) Bey ve diğer münevverler tarafından kışkırtıldığı ve cereyan

99 *1876’da Bitlis’te dünyaya gelen Derviş (Sevünç) Bey Erzurum Kongresi’nde üye olarak bulunmuş, TBMM 1. döneminde Bitlis Mebusu seçilmiş, Sason Kaymakamlığı ve Diyarbakir Umumi Müfettişliği görevlerinde bulunmuş ve 1934 yılı temmuz ayında hayata gözlerini yummuştur (TBMM Albümü, 1920-1950, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayın Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara, 2010, s.16).

S. Merkez Memurun Muammer Bey tarafından EİUM’ye yazılan 17 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., BCA, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.201.

100 S.2 Komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM’ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., BCA, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.200.

eden hadiselerin Hükûmet'in muhalefetin ve kamuoyunun nabzını ölçmeye yönelik bir girişimi olduğu yönünde görüşler ortaya atanlar da olmuştur. Mesela, 20 Mayıs 1933 tarihinde, ihtiyat zabıtlığı yapanların ve emekli memurların devam ettikleri kahvehane, kıraathane ve gazinolarda dolaşılıp, bunların kanaat ve fikirleri hakkında bilgi edinebilmek üzere kurulan temaslarda; Birinci Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele yıllarında orduda ihtiyat zabıtlığı yapan ve sonra bazısı emekli edilen ve bazıları da terhisle hâlihazırda müteahhitlik ve memuriyet gibi işlerle meşgul olan kişilerin, neşredilen mektuplarını derin bir alaka ile yakından takip ettikleri Karabekir Paşa'yı bu işe girişmesinden dolayı takdis ettikleri ve: "*Buna Hükûmet'in* çığır açmasındaki saikın muhalefeti anlamak amacıyla olduğunu ve bu sebeple Falih Rıfkı Bey ve sair zevatın bu işi *ilerlettikleri*"ni söylediklerinin görüldüğü beyan edilmiştir¹⁰¹. Ayrıca halk arasında bazı kimselerin ise konuya ilişkin hislerini açıkça belli etmekten çekinmekle birlikte: "*Karabekir Paşa'nın da millete hizmeti olduğundan kendisini gücendirmenin doğru olmadığı*", bazı kimselerce de bu neşriyatın halkın eğilimini anlamak gayesine ilişkin olarak "bir kasd-ı mahsusla" Hükûmet tarafından yaptırıldığı söylenmekte olduğu anlaşılmaktadır¹⁰². 23 Mayıs 1933 tarihinde dolaşılan Cihan, Yıldız Kıraathaneleri ile İstanbul Pastanesi ve diğer bazı gazinolarda muhtelif sınıfa mensup halk ile Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair yapılan temaslarda, bazılarının Karabekir Paşa'nın meziyetlerinden ve millete yaptığı hizmetlerden bahsettikleri ve bu neşredilen mektuplara dair de: "*Gazetecilerin para kazanmak vesilesi ile işi büyüttükleri*" ve bazılarının da olayın siyasi boyutuna dikkat çekerek: "*Bu gibi siyasi mesele aklımız ermez.*" şeklinde beyanda buldukları anlaşılmaktadır¹⁰³. 24 Mayıs 1933 tarihinde muhtelif tabakaya mensup kişilerin devam ettikleri Taşhan ve Karaoğlan ile Soğuk Kuyu civarındaki kahvehane ve gazinolarla diğer umumi mahallerde halk ile temaslarda sırasında ahalinin Kara-

101 S. Polis Müdürü A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.199; İşin ilginç yanı tartışmaların alevlenmesi konusunda Falih Rıfkı Bey'in oynadığı rolün olayda Karabekir Paşa'nın haksızlığı yönünde görüş bildiren bazı kişiler tarafından da dile getirilmiş olmasıdır (S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.197.)

102 S. Merkez Memuru Muammer Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 16 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.202.

103 S. Polis Memuru A. Rıza tarafından EİUM'ye gönderilen 24 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.192.

bekir Paşa'nın mektuplarına verilen cevapları neşreden gazeteleri hâlâ takip edip okuduğu ve bazı kimselerin de: *"Evet, Kazım Paşa Hükümet'e ve millete çok çalışmıştır. Mezkur neşriyatın bir siyasi mecraya kaymış olması ihtimali kuvvetle muhtemeldir."* şeklinde yorum yaptıkları görülmüştür¹⁰⁴. Malatya Kıraathanesi'nde ise doktor namıyla anılan Ağâh Bey adlı şahıs ile icra edilen temasta: *"Faliş Rıfkı, Aka Gündüz gibi adamlar Kâzım Karabekir Paşa ile hiç boy ölçebilirler mi? Onlar ne derlerse desinler herkes Paşa'yı bilir. Gerçi Gazi Paşa da Karabekir'i çok sever amma bakma zaman böyle icap ediyor."* demek suretiyle Karabekir Paşa'yı övdükleri görülmüştür¹⁰⁵. Karaoğlan ve civarındaki kahvehane ve kıraathanelere gidilince buradakilerin genel olarak cereyan eden tartışmalar hakkında bir şey söylemedikleri, ancak halktan bazılarının: *"Bu münakaşalar Hükümet'in kurnazlığıdır. Efkâr-ı umumiyeyi anlamak için gazetelerde neşriyat yapılmak suretiyle milletin hissiyatını ve muhalefetini tetkik etmek istediler ve mesele anlaşıldıktan sonra da mektupların neşrine nihayet verildi."* demek suretiyle bu hususa dair tartışmaların geldiği nokta itibariyle sonlandırılmasının daha faydalı olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir¹⁰⁶. 25-26 Mayıs 1933 tarihinde umumi mahallerde, kahve, kıraathane ve gazinolarda muhtelif sınıfa mensup şahıslar ile yapılan temaslar sırasında Kurtuluş Mahallesi'ndeki kahvede İmalat-ı Harbiye Fabrikaları'nda çalıştıkları öğrenilen Osman ve Hamdi Efendiler ile Karabekir Paşa'nın mektupları hakkında açılan konuda: *"Harekât-ı milliyenin bidayetlerinde Kâzım Karabekir Paşa çok çalıştı ve milletin kurtarılmasının ilk fedaisi odur, amma Gazi Paşa olmasa idi belki başa çıkamazdı, fakat ortada bir mesele varsa Kâzım Paşa'nın da çok hizmetleri vardır. Bu mektuplar siyasi bir dolaptır."* şeklinde yorumda buldukları ve konu hakkında daha fazla konuşmaktan imtina ettikleri anlaşılmaktadır¹⁰⁷. 26 Mayıs 1933 tarihinde muhtelif tabakaya mensup kimselerin müdavim oldukları umumi mahallere gidilerek gerçekleştirilen temaslar sırasında ise, memurlar ve zabitler ile İmalat-ı Harbiye Fabrikası amele ve ustabaşlarının devam ettiği Samanpazarı'ndaki İstihlas Otel'i'nin altında bulunan kıraathaneye gidilmiş ve Karabekir Paşa'nın mektuplarına ve bunlara verilen cevaplara dair açılan ko-

104 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 25 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1.,BN.181.

105 S. 2. Komiser Y. Mustafa tarafından EİUM'ye gönderilen 24 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.188.

106 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 29 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN:172.

107 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 27 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.185-186.

nuda: “Kâzım Karabekir Paşa'nın hizmeti pek çoktur. Onu millet ve Hükûmet sever. İnfak işesini temin için kendisine Hükûmet maaş da tahsis etmiştir. Bu gibi neşriyat siyasi bir münakaşa tahtında cereyan etmektedir.” şeklinde söylemlerde bulunulduğu duyulmuştur¹⁰⁸.

Karabekir Paşa'nın basında neşredilen mektuplarının Hükûmet'ten dert yakınlar için bir vesile teşkil ettiği anlaşılmaktadır. 20 Mayıs 1933 tarihinde gelişmelere ilişkin kanaat ve fikir edinmek üzere, Birinci Dünya Savaşı'nda ve Millî Mücadele yıllarında orduda ihtiyat zabıtlığı yapan ve sonra bazı emekli edilen ve bazıları da terhisle hâlihazırda müteahhitlik ve memuriyet gibi işlerle meşgul olan zümre mensuplarının devam ettikleri kahve, kıraathane ve gazinolarda dolaşıldığı anlaşılmaktadır. Terhis tarihlerinden söz konusu zamana kadar herhangi bir vazife verilemediğinden sohbet edilen bu şahıslardan birçoğunun Hükûmet ricali ve taraftarlarının aleyhinde oldukları gözlemlenmiş, bu münasebetle bunu açıkça ifade edemeseler de Karabekir Paşa ve benzer yapıdaki muhalif isimlerin yüksek makamlara geçmesini arzu ettikleri ve: “Bizler de Kâzım Karabekir Paşa gibi harplerde çalıştık ve muvaffakiyeti kazandırdık, ama şimdi işsizlikten inliyoruz.” demek suretiyle mevcut Hükûmet'e aleyhtarlıklarını ifade ettikleri, söz konusu dönem itibarıyla orduda muvazzaf zabıtlık yapan bazıların da Millî Mücadele'deki kayda değer çalışmalarından övgüyle bahsettikleri ve bu münasebetle Karabekir Paşa'nın lehinde konuştuklarının anlaşıldığı beyan edilmiştir. Bu sırada söz konusu tartışmaların ortaya çıkmasından dört ay kadar önce Maarif Vekâleti Levazım Müdürlüğü'nde memur olarak çalışmaktayken vekâlet emrine alınan ve gündüzleri Cihan Kıraathanesi'nde vaktini geçiren 50 yaşlarındaki Fahri Bey ismindeki şahsın da gazeteleri okuyarak Kâzım Karabekir Paşa'nın dediklerinin doğru olduğunu ileri sürdüğü ve: “İşte bu gibiler ile bizler de çalıştık... Bizlerin hakkımızı vermiyorlar. Maarifte memur iken bir istida ile Başvekil hazretlerine halimi arz etmek istedim. Hâlbuki istidamı saklamışlar.” diye Hükûmet erkânından dert yandığı ve muhalefetin lehinde görüş beyan ettiği işitilmiştir¹⁰⁹.

20 Mayıs 1933 tarihinde Karaoğlan civarında bulunan ve müdavimlerinin çoğunluğunun emekli, memur ve zabıtlardan, bir kısmının da esnaf kesimin-

108 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 27 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.176.

109 S. Polis Müdürü A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.198-199.

den oluştuğu anlaşılan Cihan, Meydan, Meydan Palas ve Malatya kiraathane ve kahvehanelerinde halk ile yapılan temaslar sırasında elde edilen bilgiler arasında, ihtiyat zabıtlığı yapmış oldukları anlaşılan birkaç şahıs ile Karabekir Paşa'nın neşredilen mektuplarına dair girişilen bahiste bunların düşüncelerini açığa vurmaktan çekindikleri ve bu konu ile ilgilenmiyormuş gibi bir tavır takındıkları, bunlardan evvelce Topçu İhtiyat Mülazımlığı görevinde bulunup, söz konusu dönemde ise müteahhitlik yapan Avni Efendi ismindeki şahsın da Müdafaa-ı Milliye Vekâleti civarındaki yol inşaatı için aldığı iş karşılığında parasını alamadığı gerekçesiyle hiddetlenerek: "...Sene başı geldi halen paramı vermiyorlar. Hükûmet'te eshab-ı mesalihin işine bakılmıyor ve herkesin işi yüzüstü kalıyor." diye beyanatta bulunduğu ve buna göre bazılarının Hükûmet'e kin besler ve kırgın görüldüğünün anlaşıldığı belirtilmiştir. Balık pazarında bir terzide tesadüf edilen ve Polatlı'da Müstakil Topçu Kıtası Kaymakamlarından olan bir şahısla aynı kıtada stajyer olarak bulunan 1. Mülazım Enver Efendi ile bu minvalde konuşmaya girildiğinde konu arasında mülazım efendinin kaymakam beye hitaben: "Sizler reisliğe geçmeyince bu işler düzelmez." diye söylediği ve kaymakam beyin de cevap olarak: "evet öyledir ama oğlum bizler ihtiyarladık." diye karşılık verdiği ve bunların ifade tarzlarından Karabekir Paşa'dan yana tavır sergilediklerinin hissedildiğinin görüldüğü beyan edilmiştir¹¹⁰.

21 Mayıs 1933 tarihinde görevli memur aracılığıyla Meydan Palas, Meydan, Santral ve Yeni Sinema civarındaki zabıtların ve emeklilerin devam ettikleri Ali Asgar'ın Çayhanesi ile Samanpazarı'ndaki kahvehanelerde Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair halk ile yapılan temaslar sırasında, Ali Asgar'ın Çayhanesi'nde Riyaset-i Cumhur Bandosu'nda bulunan yüzbaşı üniformalı Hâfız Bey adındaki zat ile duruma dair açılan konuda, söz konusu şahsın yeni sene bütçesinde posta telgraf memurlarının maaşlarına yapılan zam münasebetiyle Hükûmet'in iyi bir iş yaptığını belirterek: "Yalnız maaşlara zam yapmak değil; biraz da köylüyü korumalıdır, çünkü fakir köylünün elinde buğday gayet ucuz olarak satılmakta ve buna mukabilde ekmeği pahalı yemekteyiz. Vali Beyefendi yollara çam dikeceğini şirket hâlinde çalışıp iki de bir de ekmeğe zam yapan fırıncılara baksa iyi olur." dediği ve faaliyet gösteren "taharri memurları"ndan bahisle fazla konuşmanın da iyi olmayacağını vurguladığının işitildiği ve bu sözleri de muhalif bir yakla-

110 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye yazılan 21 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.,BCA, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.197.

şıyla ifade ettiği kanaatinin hâsıl olduğu anlaşılmaktadır¹¹¹. Bu incelemelerden ve aşağıdaki örnekten de anlaşıldığı üzere ahalinin konuşmalarında temkinli olmaya çalıştığı, zira ortalıkta dolaşan sivil memurlardan çekindikleri anlaşılmaktadır. 24 Mayıs 1933 tarihinde Hamamönü ve civarında kahvehanelere gidilerek Karabekir Paşa hakkında yazılan yazılara dair halk ile gerçekleştirilen temasta: “*Kâzım Karabekir Paşa iyi bir kumandandır. Hükûmet de çok iyi bilir. Gazetelerde onun aleyhinde yazılanlara bakma; bu Hükûmet’in bir siyasetidir. Hem de böyle şeylerle meşgul olmak iyi değildir. Zira birçok sivil memurlar bu mesele ile meşgul oluyorlar.*” şeklinde kelimeler ile söz söylemekten kaçındıkları görülmüştür¹¹².

Sivil Polis Memuru A.Rıza’dan Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü’ne 22 Mayıs 1933 tarihli yazıda, 21 Mayıs 1933 tarihli raporda da bahsi geçen sabık Maarif Vekâleti memurlarından Fahri Bey’in Karabekir Paşa’nın gazetelerde neşredilen mektuplarına dair tekrar ne söylediğini anlamak üzere 21 Mayıs 1933 tarihinde Cihan Kırathanesi’ne gidildiği ve bu şahsın 40 yaşlarında münevver ve sözünü bilir biri ile oturup konuştuğunun görüldüğü, hüviyeti öğrenilemeyen bu zatın Fahri Bey’e hitaben: “*İşiniz nasıl oldu.*” diye sorunca Fahri Bey’in de hiddetle “*Yine eskisi gibi, bu zamanda hak ve hakikati anlayacak bir kimse yoktur. En nihayet hududu millî haricine çıkmaktan başka çare yoktur.*” dediği ve bu sırada kırathaneye giren Dâhiliye Vekâleti Muhasebe-i Umumiye Taşra Kalemî Tetkik Memurlarından Kemal Bey’in de sohbebe iştirak ederek Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasındaki hizmetlerinden bahisle son memuriyeti sırasında açığa alındığı ve mağduriyetinin giderilmesi için en üst makamlara dâhi başvurmuş olmasına rağmen netice alamadığını, Kemal Bey’in de benzer şekilde aynı akıbete maruz kaldığından bahisle liyakatsiz kişilerin üst makamlara getirilebildiği ve: “*Bizler gibi âli tahsil gören ve vatanına azami derecede hizmet edenlere hakkı hayat bırakmıyorlar. Bu yolsuzlukları başımızdaki büyüklerimiz görmüyor ve yahut görmek istemiyorlar.*” diye tenkitler de buldukları ve Hükûmet’e muhalif bir tavır sergilediklerinin anlaşıldığı belirtilmiştir¹¹³.

111 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM’ye yazılan 22 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN. 165.

112 S. 2. Komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM’ye gönderilen 25 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.180.

113 S. Polis Memuru A.Rıza Bey tarafından EİUM’ye gönderilen 22 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.161.

Sivil Komiser Y. Mustafa Bey tarafından 23 Mayıs 1933 tarihinde Emniyet İşleri Umûm Müdürlüğü'ne gönderilen raporda, gazetelerde neşredilen yazıların halk arasında doğurduğu dedikoduları anlamak maksadıyla 22 Mayıs 1933'te muhtelif semt ve mahallerdeki kahvehanelere gidilerek oturulduğu ve halkın bu yazıları ihtiva eden gazeteleri önceden olduğu gibi büyük bir heyecanla alıp okuyarak her ne kadar Karabekir Paşa'nın meziyetlerinden ve fedakârlığından bahsederek onu takdir etmekte ise de neticede: *"Elbette Hükûmet'in bu işte bir bildiği vardır."* şeklinde söylemlerde bulunmak suretiyle görünüş itibariyle Hükûmet'in prensiplerine aleyhtarlıktan kaçındıkları görülmüştür. Bu anlamda Malatya Kırathanesi'nde kereste tüccarlarından Ankaralı İbrahim Bey'in ise: *"Kâzım Karabekir Paşa'nın yazdıkları çok doğrudur. O vesika neşretmek suretiyle iddialarını ispat eylediği hâlde ona verilen cevapların edebi şekilde yazılmış hikâyelerden ibaret olduğu ve bununla da paşayı susturamayınca gazeteye gönderdiği mektupların neşri cibetine gidilmediği"* şeklinde söylemlerde bulunduğu anlaşılmıştır¹¹⁴.

22 Mayıs 1933 tarihinde umumi mahallerde yapılan temaslarda ise Erzurum ve Kurtuluş mahalleleri arasında bulunan ve emekliler ile ihtiyat zabıtlığından çıkan kişilerin oturduğu kahvehanelerde basında tartışmalara yol açan yazıları halkın daha önceki gibi okumaya ve takip etmeye devam ettiği ve bunlardan bazılarının Karabekir Paşa'nın millete çok hizmetlerinin olduğu, buna karşılık millet ve Hükûmet'in kendisine fazlaca maaş verdiği yönünde görüş bildirdiği ve bazılarının ise bilhassa şark bölgesindeki Müslümanların canını ve memleketlerini kurtardığından ve herkesin kendisini "Şark Fatihi" olarak andığından bahisle Karabekir Paşa'yı takdirle andıkları, bir kısmının da nihayetinde bu işlerle Hükûmet'in meşgul olduğunu vurgulayarak: *"Bizlerin aklımız ermez ve Cumhuriyet'in banisi Gazi hazretleridir. Bunu bütün ecanip bilmektedir."* dedikleri görülmüştür. Gece yarısı Şölen Gazinosu'nda, Karabekir Paşa'nın kumandası altında çalışan ihtiyat zabıtlarından olduğunu belirten Nedim adlı bir şahısla yapılan konuşmada bu şahsın Karabekir Paşa'yı takdisle: *"Onun söyledikleri doğrudur. Esasen doğruyu söyleyeni kimse sevmez."* şeklinde mevcut idareye serzenişte bulunduğu ve Hükûmet'e karşı bir kırgınlık beslediğinin anlaşıldığı belirtilmiştir¹¹⁵. Aynı şekilde 22 Mayıs 1933 tarihinde Erzurum ve Kurtuluş Mahalleleri

114 S. Komiser Y. Mustafa Bey tarafından 23 Mayıs 1933 tarihinde EİUM'ye gönderilen rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.193.

115 S. Polis Memuru Rıza Bey'in EİUM'ye 23 Mayıs 1933 tarihi itibariyle gönderdiği rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.194.

arasında bulunan ve emeklilerle ihtiyat zabıtlığından çıkan kişilerin oturduğu kahvehanelerde söz konusu yazıları halkın daha önceki gibi okumaya ve takip etmeye devam ettikleri ve bunlardan bir kısmının da Hükûmet'ten memnun olmadıklarının görüldüğü belirtilmiştir¹¹⁶.

23 Mayıs 1933 tarihinde muhtelif semt ve mahallerde ve bilhassa itfaiye ve postahane arkasında işçi ve amele sınıfının müdavim bulunduğu kahvehanelere gidilerek Karabekir Paşa'nın mektuplarına dair halkın düşüncelerini anlamak üzere icra edilen temaslar sırasında ise ahalinin: "*Kâzım Karabekir Paşa'nın neşrettiği vesikaların meseleyi tamamen meydana koyduğunu, çok temiz ve iyi bir komutan olan Kâzım Karabekir Paşa'nın bu vatana fazlasıyla iyiliklerde bulunduğunu ve eğer şimdi de Gazi Paşa ile birlikte çalışmış olsa idi bu vatanın sırtının hiçbir zaman yere gelmeyeceğini ve birtakım iyicilere de ekmek kalmayacağını*" imalı bir şekilde söylediği ve bu anlamda açık bir şekilde düşüncelerini belirtmekten ve münakaşadan çekindiği görülmüştür¹¹⁷.

Yine muhtelif sınıflara mensup kişilerle umumi mahallerde kurulan temaslar sırasında, İmalatı Harbiye Fabrikası amele ve ustabaşılarının ve diğer işçilerin oturdukları istasyon arkasındaki kahvehanelerin müdavimleriyle kurulan temasta: "*Kâzım Karabekir Paşa İstiklal Harbi'nde şark ve sonra garp cephelelerinde çalışmıştır. Biz gibi sanatkârlar da orduya demirden süngü tüfenk yaparak çalıştı. O, harbi müteakip vazifeden çekilmiştir. Şimdi oturuyor amma Gazi Paşa mütemadiyen çalışıyor.*" dedikleri ve: "*Bir aralıkta harplerde çalıştık ve icap ederse yine geceli gündüzlü çalışacağız, fakat halen infak ve iaşemizi temin edemiyoruz. Zira yevmiyelerimizi kestiler ve haftada bazı günlerde iş vermiyorlar. Biz bunu İsmet Paşa hazretlerine arz etmek istiyoruz.*" diyerek muhalefetlerini belli ettikleri görülmüştür¹¹⁸.

Ankara'da Bankalar Caddesi'nde daha önceki raporda ismi zikredilen Dâhiliye Vekâleti Muhasebe-i Umumiye Vilayetler Taşra Kalem'i'nde tetkik memurluğu yapan ve Hukuk Fakültesi'nin son sınıfında öğrenci olan Kemal Bey ile 24 Mayıs 1933 tarihinde Kavaklıdere ve Hasa'da sohbet edilmiş, kendini

116 S. Polis Memuru Rıza Bey'in EİUM'ye 23 Mayıs 1933 tarihi gönderdiği rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.194.

117 S. 2. Komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 24 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.188.

118 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 29 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz., **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., N:172.

“Hükümet’in içindeki bazı menfaatperestlere muhalif ve sosyalist bir kişi” olarak ifşa eden bu şahsın konuya ilişkin olarak şunları beyan ettiği anlaşılmaktadır:

“Evet, o Karabekir’dir ve ismi led’l-müsemmadır. Onu bırakınız, bi-dayette vatanın kurtarılması çarelerini araştıran ve ihtilal yapan odur. Onun yaptığı işten doğan inkılâp sayesinde Türk ırkı ve anası kurtarılmıştır ve bunun da banisi Gazi Paşa hazretleridir. Bunu herkes bilir. Gazi’nin kurduğu ilim ve irfan müesseselerinde tahsil eden yavrular Gazi’nin çocuklarıdır. Gazi’nin pek mezayası vardır. Yalnız devlet makinesinin iktisadi, siyasi, askeri sahalarında muvaffakiyetle işletilmesi için yanına aldığı bazı zevat menfaat-ı şahsiyeleri için menfaat-ı umumiyeyi tercih ediyorlar ve Gazi’yi inhisara almışlardır...”¹¹⁹.

29 Mayıs 1933 tarihinde muhtelif sınıflara mensup kişilerin devam ettikleri umumi mahallere gidilerek yapılan temaslarda ise mülki ve askeri emeklilerle işçi kesiminin müdavim oldukları Cebeci Kıraathaneleri’nde: “Kâzım Paşa İstiklâl Harbi bidayetinden nihayetine kadar Gazi Paşa hazretleriyle çalışmıştır, fakat esas büyük meydan muharebelerini idare eden ve Türk milletine bugünkü hakk-ı hayatı kazandıran ancak büyük Gazimizdir... Kâzım Paşa fikir itibarıyla hal-i istirahattedir. Fakat yine millet ve Hükümet onun infak ve iâşesini temin etmektedir ve icabında yine millete, Hükümet’e çalışacaktır.” dedikleri, bazılarının da Karabekir Paşa’nın gazetelerde neşriyatına nihayet verilmesinden dolayı fikir vermekten çekindiklerinin görüldüğü ifade edilmiştir¹²⁰.

Basında Karabekir Paşa’ya ait mektupların artık çıkmaması ve bu hususa dair olan neşriyatın azalması nedeniyle 1933 yılı Mayıs ayı sonlarına doğru bu minvaldeki dedikoduların oldukça azaldığı ve bu itibarla halkın bu mesele üzerine durmaktan uzaklaştığı anlaşılmaktadır. Örnek olarak, 27 Mayıs 1933 tarihinde kahve ve gazino gibi umumi mahallerde dolaşan sivil memurun Samanpazarı’nda Habib’in Kahvehanesi’nde oturmakta olan şimendifer müstahdemlerinden iki şahısla konuşması sırasında Karabekir Paşa’nın mektuplarına dair konu açıldığında: “O yapmış, o yapmamış; her ne olmuşsa olmuş. Allah Gazi Paşamıza uzun ömürler versin, milletin başından ayırmasın.” diye söyledikleri ve halkın bu münakaşa üzerinde söz söylemekten çekindiği ve bu hususa dair

119 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM’ye gönderilen 25 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1, BN.181-183.

120 S. Polis Memuru A. Rıza Bey tarafından EİUM’ye gönderilen 30 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1, BN.167.

neşriyatın gazetelerde azalması dolayısıyla da dedikoduların neredeyse tamamen ortadan kalktığı anlaşılmıştır¹²¹.

Bütün bu raporların neticesi olarak söz konusu süreç boyunca ilgili memurlarca yapılan tetkik ve tahkikler sırasında Karabekir Paşa'ya “*teveccühü ve merbutiyeti*” bulunanların toplu bir teşekkül hâlinde çalıştıklarının hissedilemediğinin anlaşılması ve bunun bazı raporlarda doğrudan belirtilmesi¹²² önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumu, bütün ciddi tartışmalara ve münakaşalara rağmen halkın Cumhuriyet'i ve demokratik yaşam tarzını özümseydiği ve ülkede asayiş ve sükûneti bozacak fikirlerden, düşüncelerden ve eylemlerden uzak durduğu, devlete ve millete hizmet eden bütün tarihî şahsiyetlerin yerini ve önemini objektif değerlendirmelerle takdir ve taltif etmekten imtina etmedikleri şeklinde de yorumlamak mümkündür.

IV- MEKTUPLARIN VE CEREYAN EDEN TARTIŞMALARIN VİLAYETLERDEKİ ETKİSİ

Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya tarafından Birinci Umûm Müfettiş Hilmi Beyefendi ile bütün valilerin bizzat isimlerine gönderilen 18 Mayıs 1933 tarihli yazı ile; söz konusu dönem itibariyle Milliyet gazetesinin Ankara Postası sayfasında ve Millici imzası ile yapılan tarihî neşriyat ve buna Karabekir Paşa tarafından verilen cevapların hemen bütün gazete sütunlarında yer bulduğu ve kamuoyunun bu neşriyatı ilgi ile takip ettiği belirtilmiştir. Ayrıca, ülkede her devirde menfi duygularla hareketi alışkanlık hâline getirenler ile mevcut rejimden memnun olmayanların Karabekir Paşa'nın gazetelerde yayımlanan yazılarından istifade ederek kamuoyunu şaşırtacak ve ıstıraba sevk edecek yalan yanlış propagandalara başlamaları ve bu vaziyetten özellikle komünist mefkûreli kimselerin rejim aleyhinde gizliden gizliye tahriklere meyletmelerinin kuvvetle muhtemel olduğu vurgulanmıştır. Bu maksatla bilhassa kahvehane ve gazinolar gibi halkın toplandığı yerlere gizli dinleyiciler konarak halk arasında söz konusu neşriyat dolayısıyla menfi propagandaların hâsıl olup olmadığının tespitine son derece

121 S. Polis Memuru A. Hilmi Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 28 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.170.

122 S. 2. Komiser Y. Mustafa Bey tarafından EİUM'ye gönderilen 25 Mayıs 1933 tarihli rapor için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.180.

önem verilmesi ve alınacak mühim haberlerin günü gününe vekâlete bildirilmesi önemle rica edilmiştir¹²³.

Karabekir Paşa'nın neşredilen yazılarını eleştirerek buna karşı sert tepki veren mülki idarelerden biri Bolu Valiliği olmuştur. Bolu Valisi Ali Rıza Bey'den Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 20 Mayıs 1933 tarihli yazıda: "*Kâzım Karabekir Paşa'nın yazılarıyla kendini küçük düşürdüğü ve onun söz konusu gazetede yazılarından halkın fikrini çekecek ve netice olarak menfi cereyanlar doğuracak bir özel durum olmadığı*" belirtilmiştir¹²⁴.

İzmir Vilayeti'nde de genel durum değerlendirilerek, yazıları ile benlik davasına düşmüş olduğu ifade edilen Karabekir Paşa eleştirilmiştir. Yapılan tetkik ve tahkikatın neticeleri İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Bey'in 22 Mayıs 1933 tarihli yazısı ile Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'ya bildirilmiştir. Buna göre; beraberinde dört kaza kaymakamı ile bir haftada on kazada incelemelerde bulunarak İzmir'e gelen İzmir Valisi Kâzım (Dirik) Bey, Milliyet gazetesinde yayımlanan yazılar münasebetiyle başlayan Karabekir Paşa münakaşalarının matbuatta neşredilen "tariz ve tahliller" de görüldüğü üzere her kasabada ve birçok köyde ilgi uyandırdığını belirtmiştir. Fakat: "*Konu ne olursa olsun Gazi Mustafa Kemal'in inkılâp ve Cumhuriyet tarihinde akla sığmayan azametli hamlelerinin artık beşikteki çocuklara kadar sinmiş olduğunu, bu nedenle de bölgede herhangi bir olumsuz etki-den bahsedilemeyeceğini*" vurgulamıştır. Vali Kâzım (Dirik) Bey, Ödemiş'te bir münevverler meclisinde Karabekir Paşa'nın Nureddin Paşa¹²⁵ ile aynı hastalığa

123 Dâhiliye Vekili'nden Birinci Umûm Müfettiş Hilmi Beyefendi ile bütün valilerin bizzat isimlerine gönderilen 18 Mayıs 1933 tarihli yazı için bkz.; **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., BN.139-140.

124 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 20/5/1933, BN.147.

125 Birinci Dünya Savaşı yıllarından Milli Mücadele yıllarına uzanan süreç içinde Irak Bölgesi Komutanlığı, Bağdat, Basra, Aydın ve İzmir Valilikleri, sonrasında Merkez Ordu Komutanlığı, 1. Ordu Komutanlığı gibi önemli görevlerde bulunan (Sakallı) Nureddin Paşa 1924 yılı itibarıyla Yüksek Askerî Şura Üyeliğine ve TBMM 2. döneminde (ara dönem) ise Bursa Mebusluğu'na seçilmiştir (**Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha üst Kademedeki Komutanların Biyografileri**, C.I, Yay. Haz.: Hülya Toker, Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2009, s.289-291; **TBMM Albümü, 1920-1950**, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayın Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara, 2010, s.88); Gazi Mustafa Kemal'in Büyük Nutku'nda Nurettin Paşa Büyük Taarruz'da "*zaferin şerefine en az iştirake hakkı olanlardan biri*" olarak değerlendirilerek orduyu sevk ve idaresindeki başarısızlığı nedeniyle eleştirilmiştir. Bu dönemde cephe planı ve harekât tarzı konusunda Mustafa Kemal Paşa ile Nurettin Paşa arasında fikir ayrılıkları ile birtakım kırgınlıkların baş gösterdiği görülmektedir. Yine Büyük Nutuk'ta Nurettin Paşa'nın bağımsız olarak adaylığını koyduğu

tutulduğunun söylendiğini belirterek Karabekir Paşa'nın iddialarına ve cevaplarına karşı basında yayımlanan bütün vesikaların bu tarihî münakaşayı aydınlatmaya ve Karabekir Paşa'nın benlik davasını iptal etmeye yeterli geldiğini ifade etmiştir¹²⁶.

Söz konusu neşriyat münasebetiyle bazı vilayetlerde Karabekir Paşa'ya serzenişte bulunanların da olduğu anlaşılmaktadır. Mesela Kars Valisi Cevdet Bey tarafından Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 20 Mayıs 1933 tarihli yazıda, Karabekir Paşa'nın gazetelerde görülen beyanatında Kars mıntıkası ile ilgili olarak uydurulmuş olayları kapsayan iddialarda bulunulduğu belirtilmiş ve bunlar hakkında 29. Alay Kumandanlığı'ndan emekli kaymakam Kâzım (Yurdalan) Bey tarafından “*ehemmiyetli bir surette ret ve tezkîp*” içeren bir makalenin Milliyet gazetesine gönderilmek üzere olduğu ifade edilerek bu girişim için izin verilmesi talep edilmiştir¹²⁷. Van Valisi İbrahim Mesut Bey ise Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği 27 Mayıs 1933 tarihli yazı ile Karabekir Paşa'nın Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerindeki makalelerinin Van halkının merakına ve ilgisine neden olduğunu belirterek: “*Vanlılar sevgili Gazisine sarsılmaz sadakat, Türk ve Türkiye'nin münci halaskarı olan Cumhur Reislerine hizmet-i vataniyesinde eş ve ölçü kabul etmiyor. Hain ve belki de kasti bir surette yazılan yazıları okumaktan ikrah ve halden istifade ile propaganda için vesile ittihaz etmek değil, hicap ve teessür ile karşılıkmaktadır.*” şeklinde bir ifadede bulunarak Van halkının olaya tepkisini vurgulamak istemiştir¹²⁸.

Bütün bunlara karşılık Karabekir Paşa'nın gazetelerde yer alan neşriyatının ülke sahinde tamamen destek görmediğini söylemek de pek mümkün

1925'teki ara seçimler sırasında propaganda amacıyla “*İzmir Fâtihî, Karahisar ve Dumlupınar Muharebeleri Galibi Gazi Nurettin Paşa Hazretlerinin Tercüme-i Hâli*” başlığıyla yayımladığı hayat hikâyesi irdelenmiş, burada “*vatanı tehlikeden tablis eden muzafferiyet-i azimenin lütfu Hakla muvaffak ve âmili olmuş ve tarihî millîye bu defa dahi gayet mühim ve emsali namesbuk bir sahife-i şeref ve mefharat ilâvesini temin eylemiş olduğunu*” izaha hasretmesi, kendisini “muhasır”, “galip”, “fatih”, “gazi” gibi kendi kendine takındığı unvanlarla tanıtması ve bir takım dinî ve avampesendane söylemlerle propagandaya meyletmesi gerçekliği sorgulanması gereken ve milleti iğfal etmeye yönelik tavrılar olarak görülmüştür (Mustafa Kemal Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, 1997, s.484 vd.; Ayrıca bkz.; Necati Fahri Taş, **Nurettin Paşa ve Tarihî Gerçekler**, Nehir Yayınları, İstanbul 1997).

126 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 22/5/1933, BN.144.

127 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 20/5/1933, BN.143.

128 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 27/5/1933, BN.153.

görünmemektedir. Örneğin Muğla Valisi Cevat Bey Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği 29 Mayıs 1933 tarihli yazıda neşriyat dolayısıyla vilayet dâhilinde menfi propagandalara tesadüf edildiğini, bu münasebetle bu hususla ilgili olarak esaslı tedbirlerin alındığını ve bu işin hassasiyetle takip edilmekte olduğunu belirtmiştir¹²⁹. Kocaeli Valiliği'nin Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 5 Haziran 1933 tarihli yazıda ise gazetelerde Karabekir Paşa'nın yazıları etrafındaki neşriyata vilayet dâhilindeki alakanın derecesinin bu yazıların başlangıcından itibaren tetkik edilmekte olduğu, söz konusu dönem itibariyle merkezi vilayette gazete satışında kırk kadar bir artış görüldüğü ve bununla beraber bu durumun herhangi bir propagandaya zemin teşkil etmediği ve dedikodu mahiyetini bile almadığı vurgulanmıştır. Söz konusu yazıdan anlaşıldığına göre, kazalar ile yapılan muhabere neticesinde ise mektupların Geyve de bir kısım halkın özel derecede ilgisini çektiği, bu neşriyatın merakla takip edildiği, fakat söz konusu haberlerin kamu vicdanında makbul bir yansımasının görülmediği, diğer kazalarda ise halkın bu neşriyata alaka göstermediğinin anlaşıldığı ifade edilmiştir¹³⁰. Bursa valisi de Dâhiliye Vekâleti'ne yazdığı 7 Haziran 1933 tarihli yazıda, Milliyet gazetesinin Ankara Postası sayfasında Millici imzasıyla yapılan neşriyat ve buna Karabekir Paşa'nın verdiği cevapların vilayet dâhilinde yalan yanlış hiçbir propaganda ve cereyana neden olmamakla beraber, yalnız Yeşil Camii Hatibi Laz Ali Efendi'nin Celâl'in Kahvehanesi'nde bu mesele etrafında bazı sözler söylediğinin anlaşıldığını ve bu gibi olası hareketliliklere karşı ise zabitlerin çok müteyakkız ve tedbirli bulunduğunu arz etmiştir¹³¹. Yozgat Valisi ise Dâhiliye Vekâleti'ne gönderdiği 13 Haziran 1933 tarihli yazı ile; Karabekir Paşa'nın matbuattaki neşriyatının yalnız kasaba halkının dedikodusunu artırdığını ve buna karşılık söz konusu durumun alınan tedbirler çerçevesinde bertaraf edildiğini belirtmiştir. Bu gibi durumlarda bütün faaliyet ve hareketlerin hassasiyetle takibinin kaçınılmaz olduğunu belirten vali bu minvalde alınacak tedbirler konusunda son derece dikkatli olduğunu vurgulamıştır¹³².

129 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 29/5/1933, BN.168.

130 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 5/6/1933, BN.158.

131 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 7/6/1933, BN.156.

132 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 13/6/1933, BN.208.

Bazı vilayetlerde ise konuya ya hiç ilgi gösterilmediği ya da bu ilginin son derece az olduğu görülmektedir. Konuya ilişkin olarak Samsun,¹³³ Sivas,¹³⁴ Gümüşhane,¹³⁵ Erzincan,¹³⁶ Siirt,¹³⁷ Bilecik,¹³⁸ Kütahya,¹³⁹ Isparta,¹⁴⁰ Manisa,¹⁴¹ Karaköse,¹⁴² Muş,¹⁴³ İçel,¹⁴⁴ Gaziantep,¹⁴⁵ Çoruh,¹⁴⁶ Elaziz,¹⁴⁷ Diyarbakir,¹⁴⁸ Tokat¹⁴⁹ ve Maraş¹⁵⁰ vilayetleri dâhilindeki mıntikalardan elde edilen bilgilere göre de bahsi geçen neşriyatın ülkenin huzur ve sükûnetini bozacak hadiselere sebep olmadığı anlaşılmaktadır. Buna göre söz konusu neşriyatın adı geçen vilayetlerde tabii olarak okunduğu, mektupların ve yazı dizisinin halk arasında bir “su-i tesir”e ve “tahrikât”a yol açmadığı, kamuoyunda bir değişiklik ve asayiş ve sükûneti bozacak aykırı bir propaganda meydana getirmediği, Hükûmet aleyhinde zarar verici propaganda, tahrik, dedikodu gibi bir hâlin ortaya çıkmadığı ve rejim aleyhinde menfi bir tesir icra etmediği müşahede edilmiştir. Ayrıca söz konusu vilayetlerin mülki idare amirlerinin verdikleri bilgilere göre basına yansıyan tartışmaların, kahvehane ve gazino gibi halkın toplandığı yerlerde halk arasında konuşularak bir münakaşa ve hasbıhali doğuracak bir etki yaratmadığı, bu mektuplardan istifade ile menfi propaganda yapan şahıslara tesadüf edilmediği, vilayetlerde bu minvaldeki neşriyat hakkında halen müspet ve menfi bir cereyanın oluşmadığı görülmüştür.

- 133 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 19/9/1933, BN. 126.
134 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 17/6/1933, BN. 108.
135 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 10/9/1933, BN.127.
136 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 20/7/1933, BN.121.
137 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 9/7/1933, BN.122.
138 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 6/7/1933, BN. 111.
139 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 6/7/1933, BN.112.
140 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 4/7/1933, BN.113.
141 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 26/6/1933, BN.204.
142 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 26/6/1933, BN.205.
143 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 26/6/1933, BN.109.
144 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 4/6/1933, BN.157.
145 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 12/6/1933, BN.209.
146 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 12/6/1933, BN.16.
147 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 23/5/1933, BN.150.
148 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 24/5/1933, BN.151.
149 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 25/5/1933, BN.154.
150 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 23/5/1933, BN.149.

Bu anlamda örneğin Bilecik vilayetinde Milliyet gazetesindeki neşriyatın ve buna Karabekir Paşa'nın verdiği cevapların halk arasında esasen bir ilgi uyandırmadığı, hatta bazı illerde bu neşriyatı takip eden dâhi olmadığı, halkın kendisi ile uğraşmakta olduğu,¹⁵¹ aynı şekilde Kütahya,¹⁵² Urfa¹⁵³ ve Çölemerik¹⁵⁴ vilayetlerinde de neşriyat dolayısıyla matbuatta yapılan tartışmaların halk arasında hiçbir alaka uyandırmamış ve etkide bulunmamış olduğu anlaşılmaktadır. Malatya Valisi namına Hakkı Bey'den Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 22 Mayıs 1933 tarihli yazıda: *"Milliyet gazetesinde yayımlanan makalelerin tahlilini yapmak doğrultusunda halk arasında müşavere veya propaganda şeklinde bir alaka görülmediği ve gazeteleri takip edenlerin esas olarak çok az olduğu"* belirtilmiştir¹⁵⁵. Sinop Valisi tarafından Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen 9 Temmuz 1933 tarihli yazıda ise: *"...vilayet dâhilinde İstanbul gazetelerinin sürümlerinin çok az olduğu ve hatta gazete bayii bulunmayan vilayet merkezinde bilhassa Milliyet gazetesinin yalnız halkevine gelmekte ve bunun okuyucularının da rüesa ve memurlardan ibaret bulunduğunu"* ifade edilmiştir. Yine valinin beyanına göre: *"Milliyet ve ondan naklen diğer gazetelerde intişar eden Karabekir Paşa'nın mektuplarının vilayet dâhilinde menfi bir fikir uyandırmadığı ve bu vesileden istifadeye kalkışan hiçbir ferde tesadüf edilmediği, bununla birlikte incelemelere devam edildiği"* belirtilmekte ve bu hususta elde edilecek malumatın derhal bildirileceğinin arz edildiği görülmektedir¹⁵⁶.

Bununla birlikte bütün bu vilayetlerden Dâhiliye Vekâleti'ne gönderilen yazılarda, her ihtimale karşı gerekli tedbirlerin alınarak bu hususta son derece müteyakkız davranılmakta olduğu ve alınacak mühim haberlerin derhal söz konusu makama bildirileceği de belirtilmiştir.

151 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 6/7/1933, BN.111.

152 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 22/5/1933, BN.148.

153 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 24/6/1933, BN.207.

154 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 28/5/1933, BN.152.

155 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 22/5/1933, BN.146.

156 **BCA**, D.122522-1, FK.121..10.0.0., YN.2.7..1., 9/7/1933, BN.114.

Sonuç

Ele aldığımız konu Türk İstiklâl Savaşı ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde meydana gelen mühim hadiseler hakkında cereyan eden bir kısım siyasi ve askerî tartışmalara temas etmesi bakımından önemlidir. Bu tartışma konularının merkezinde Türk İstiklâl Savaşı'nın lideri Mustafa Kemal Paşa ile önemli askerî, siyasi ve sosyal faaliyetlerde bulunan Şark Cephesi Komutanı Karabekir Paşa yer almıştır.

1933 yılı itibariyle basında çıkan tartışmaların, kökleri Millî Mücadele yıllarına kadar giden fikir ve görüş ayrılıklarının bir eseri olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum göz önünde bulundurulursa, Cumhuriyet'in ilk yıllarında basın üzerinden yürütülen tartışmalar münasebetiyle basının önde gelen kalemlerinin ve dönemin etkin isimlerinin görüşlerini ve kamuoyunun düşüncelerini ortaya koymak suretiyle bu makalenin önemli bir bilgi boşluğunu doldurduğunu söyleyebiliriz.

Cereyan eden tartışmaların etkilerinin yurt sathında valilikler vasıtasıyla takip edildiği ve istismar edilmeye müsait bu tartışmalar nedeniyle meydana gelebilecek menfi hadiseler için Hükûmet tarafından tedbir alınmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Karabekir Paşa'nın Millici'nin ithamlarına cevap verme kararında her ne kadar Celalettin Ârif Bey olayı nedeniyle kendisine yöneltilen eleştiriler tahrik edici bir etki yaratmış olsa da Türk İstiklâl Savaşı'nın başlangıcından Cumhuriyet'in ilanına kadarki faaliyetleri konusunda emeğine gölge düşürüldüğünü düşünmesi ve Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan süreç içinde muhalif siyasi faaliyetleri nedeniyle karşılaştığı müessif olayların da bunda etkili olduğunu söyleyebiliriz. İddialarında Gazi Mustafa Kemal'in Büyük Nutku temel alınarak teyit ve tekzip ifadeleriyle bir karşılaştırmaya gitmesi bunu göstermektedir. Yani anlaşılmaktadır ki Millici'ye verilen cevaplar esasında Gazi Mustafa Kemal'e ve onun riyasetindeki Hükûmet'e verilmekteydi.

Karabekir Paşa'nın basında neşredilen mektupları Türkiye Cumhuriyeti Tarihi için en önemli isimler arasında yer alan Karabekir Paşa ile Millî Mücadele içinde rol almış birçok önemli ismin de bir kısım hatıralarının gün yüzüne çıkmasına vesile olmuştur. Açıkça söyleyebiliriz ki Milliyet gazetesindeki Ankaralı'nın Defteri adlı yazı dizisi bu konuda teşvik ve hatta tahrik edici bir etki yaratmıştır.

Kamuyu tartışmaları ciddi bir vakur ve olgunlukla karşılamış, tartışmaların halk arasında şiddet eylemlerine dönüşmediği ve siyasi fikir münakaşalarının ötesine geçmediği görülmüş, bu da Türkiye'deki demokrasi kültürünün halk arasında iyiden iyiye yerleşmeye başladığına bir işaret olmuştur. Cumhuriyet'in onuncu yılı gibi erken bir dönemde Türk İstiklâl Savaşı'nın önde gelen isimleri arasında yaşanan ve hassasiyet arz eden tarihî olayların kamuoyunda tartışılabilmesi önemli bir hadisedir. Ancak bu tartışmaların Hükûmet'in inisiyatifıyla, yeni kurulan devletin iç ve dış güvenlik hassasiyetleri doğrultusunda millî menfaatler gereği uzamasına müsaade edilmediği de dikkat çekmektedir.

Çalışmamızda Türk İstiklâl Savaşı'nda karar merciinde etkin roller üstlenmiş birincil ya da ikincil isimlerin yanı sıra halkın düşüncelerinin de ortaya konulması kanaatimizce önemli bir bilgi boşluğunu doldurmuştur. İncelediğimiz dönem dikkate alındığında, halk arasında Millî Mücadele'nin lideri olan Gazi Mustafa Kemal ile istiklâl mücadelesinin neferlerinden biri olarak şark bölgesinde hayatî hizmetlerde bulunan Karabekir Paşa'nın vatanperverane çalışmaları ve başarılarının her türlü siyasi görüş farklılıklarının üstünde olarak kamuoyunda takdir edildiği görülmektedir. Ancak Hükûmet taraftarlarının Karabekir Paşa'nın özellikle Cumhuriyet'in ilanı sonrasındaki siyasi tutumunu eleştirdiği, tek parti döneminin siyasi fırka mensubiyetinden mahrum kalan muhalif kanadının da aynı şekilde Karabekir Paşa'yı ülke demokrasinin gelişmesi adına desteklediği anlaşılmaktadır.

Millî Mücadele dönemi sonrasında birbirini takip eden olaylar zinciri sonrasında kendi köşesine çekilmek durumunda kalan Karabekir Paşa'nın Millîci'nin yazı dizisi münasebetiyle basın aracılığıyla kendini kamuoyu önünde tekrar ifade etme imkânı bulduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Belgeleri: Yararlandığımız arşiv belgelerine ait klasör, gömlek, belge, dosya, fon kodu ve yer numaraları metin içindeki ilgili yerlerde verildiği için burada ayrıca belirtilmemiştir.

Gazeteler

“6'ncı Mektup da geldi!”, **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933.

Ahmet Cevat, “Büyük Türk İnkılâbı ve Mimarı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Mayıs 1933.

_____, “İnkılâp Mimarı”, **Akşam**, 21 Mayıs 1933.

_____, “Karabekir Paşa'nın İddiaları”, **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

“Aka Gündüz Bey Ne Diyor”, **Akşam**, 15 Mayıs 1933.

“Aka Gündüz, “Kâzım Karabekir Paşa'nın Her Yandan Hezimete Uğruyor!”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1933.

“Ali Rıza, “Ahmet Rıza Bey'in Yanında Bulunanlar Harbiye Nazırlığı Me-selesini Anlatıyor”, **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

_____, “İstiklâl Mücadelesinde Gerillâ (Çete Harbi) I, **Milliyet**, 22 Mayıs 1933.

_____, “İstiklâl Mücadelesinde Gerillâ (Çete Harbi) II, **Milliyet**, 23 Mayıs 1933.

“Altıncı Mektup da Geldi!”, **Vakit**, 15 Mayıs 1933.

“Beşinci Mektup, Kâzım Karabekir Paşa Bir Mektup Daha Gönderdi”, **Vakit**, 14 Mayıs 1933.

“Bir Münakaşayı Takip, Büyük Millet Davasında”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Mayıs 1933.

“Celaleddin Arif Bey'in Maksadı Ne İmiş?”, **Milliyet**, 8 Mayıs 1933.

“Eski İstanbul Meb'usu Ali Rıza Bey'in Bir Mektubu”, **Akşam** 13 Mayıs 1933.

“Eski İstanbul Mebusu Ali Rıza Bey'in Mektubu”, **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933.

Falih Rıfki, “Güzel Vatanperverlik”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Mayıs 1933.

“Falih Rıfkı Bey’den Karabekir Paşa’ya Cevap”, **Milliyet**, 12 Mayıs 1933.

“Falih Rıfkı Bey’in Cevabı”, **Akşam**, 12 Mayıs 1933.

“Falih Rıfkı Bey’in Cevabı”, **Cumhuriyet**, “12 Mayıs 1933.

“Falih Rıfkı Bey’in Cevabı”, **Vakit**, 12 Mayıs 1933.

“Gazi Hazretleri Karabekir Paşa’nın Mektubu Hakkındaki İntibalarını Bir Cümle İle İfade Buyurdular”, **Milliyet**, 8 Mayıs 1933.

“Gazi Hazretleri Kâzım Karabekir Paşa’nın Mektupları İçin Ne Diyorlar”, **Vakit**, 8 Mayıs 1933; “Bir Mektup Hakkında Gazi Hazretleri Diyorlar ki”, **Akşam**, 8 Mayıs 1933.

“Gazi Hazretlerinin Çok Kıymetli Sözleri”, **Akşam**, 11 Mayıs 1933.

“Hâkimiyet-i Milliye’nin Mühim Bir Makalesi”, **Akşam**, 13 Mayıs 1933.

“İstiklâl Harbi Münakaşası, Kâzım Karabekir Paşa’nın Üçüncü Mektubu”, **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1933.

“İzmir Meb’usu Kâzım Paşa’nın Bir Mektubu”, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1933.

“İzmir Meb’usu Kâzım, “Karabekir Paşa’ya Hakikatin Acı Bir Sillesi Daha!”, **Milliyet**, 16 Mayıs 1933.

“Karabekir Paşa’nın Mühim Bir İtirafı”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mayıs 1933.

“Karabekir Paşa’nın Üçüncü Mektubu”, **Vakit**, 12 Mayıs 1933.

“Karabekir Paşa’nın Yanlış Düşünceleri”, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1933.

“Karabekir Paşa’ya Birçok Cevaplar Verildi”, **Son Posta**, 16 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa’ya Mukabeleler Devam Ediyor”, **Son Posta**, 17 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa Meselesi”, **Son Posta**, 10 Mayıs 1933.

“Karabekir Paşa Şiddetle Mukabele Görüyor”, **Son Posta**, 14 Mayıs 1933.

“Karabekir Paşa’ya Birçok Cevaplar Verildi”, **Son Posta**, 16 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa Mühim Bir Mukabele Gördü”, **Son Posta**, 19 Mayıs 1933.

“Fanî Mustafa Kemal, Ebedî Mustafa Kemal”, **Son Posta**, 11 Mayıs 1933.

“Karabekir Paşa Dördüncü Mektubunu da Neşretti”, **Son Posta**, 13 Mayıs 1933.

- “Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu”, **Son Posta**, 14 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'ya Bir Cevap Daha Verildi”, **Son Posta**, 20 Mayıs 1933.
- “Karabekir Paşa Meselesi de Bitti”, **Son Posta**, 21 Mayıs 1933.
- “Bir Zabitimizin Hatıra Defteri”, **Son Posta**, 21 Mayıs 1933.
- “Karabekir Paşa'nın Altıncı Mektubu da Geldi”, **Son Posta**, 15 Mayıs 1933.
- “Karabekir Paşa'ya Muhtelif Mukabeleler”, **Son Posta**, 15 Mayıs 1933.
- “Karabekir Paşa Münakaşaya Neden Girişti?”, **Son Posta**, 18 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa 5'inci Mektubunda Ne Diyor?”, **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa 7'nci Mektubunu Göndermedi”, **Cumhuriyet**, 16 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa Millici'ye verdiği Cevapta Hadiseyi Nasıl Anlatıyor?”, **Milliyet**, 5 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa Şarkta Bir Karabekir Beyliği mi Kuracaktı”, **Akşam**, 13 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın Altıncı Mektubu”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu”, **Akşam**, 14 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın Beşinci Mektubu”, **Milliyet**, 14 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın Bir Telgrafi Daha!”, **Cumhuriyet**, 10 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Mektubu”, **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Mektubu”, **Vakit**, 13 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın iddiaları Hayret Uyandırdı”, **Akşam**, 15 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci Bir Mektubu”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci Mektubu”, **Milliyet**, 11 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın İkinci ve Üçüncü Mektupları”, **Vakit**, 12 Mayıs 1933.
- “Kâzım Karabekir Paşa'nın Mahut Mektubu”, **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa'nın Mektuplarındaki Bütün İddiaları Ret ve Cerh Eden Vesikalar”, **Milliyet**, 21 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa'nın Söylemek İsteddiği Şey Acaba Ne? Bizim Görüşümüz”, **Vakit**, 15 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa'nın Tekzip Edilen İddialarından Biri Daha, Ölen Bir Türk Zabiti Mezarından Haykırıyor”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa'nın Üçüncü Mektubu”, **Milliyet**, 12 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Ermenistan'a Taarruz Emrini Gazi'nin Verdiğini Gösteren Vesikalar”, **Akşam**, 21 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Gazi Hazretleri Anadolu'ya Nasıl Geçmişlerdi?”, **Akşam**, 16 Mayıs 1933.

“Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap, Gaziantep Mebusu Nuri Bey'in Mühim Bir Mektubu”, **Akşam**, 18 Mayıs 1933.

Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevaplar, Mütareke İptidasında İstanbul Hükûmeti'nin Daveti ve Gazi Hazretleri”, **Vakit**, 19 Mayıs 1933.

Mehmet Nuri (Conker), “Büyük Bir Deha ve Onun Âlemşümul Hareket ve Zaferleri Elbette ki Küçücük Beyin Kaplarına Sığmaz!”, **Milliyet**, 18 Mayıs 1933.

Mahmut (Soydan), “İki Mustafa Kemal Var; Fânî Mustafa Kemal, Ebedî Mustafa Kemal”, **Milliyet**, 11 Mayıs 1933.

———, “Son Münakaşalara Dair: Bir İzah”, **Milliyet**, 18 Mayıs 1933.

Mazhar Müfit, “Erzurum Kongresi'nin Bilinecek Tarafları da Var”, **Milliyet**, 13 Mayıs 1933.

“Mazhar Müfit Bey'in Bir Mektubu, Karabekir Paşa'nın Kerameti Kendinden Menkul”, **Vakit**, 14 Mayıs 1933.

“Mazhar Müfit Bey'in Cevabı”, **Akşam**, 14 Mayıs 1933.

“Mazhar Müfit Bey'in Mektubu”, **Cumhuriyet**, 14 Mayıs 1933.

Mehmet Asım, “Gazi Karşısında Karabekir -2-”, **Vakit**, 16 Mayıs 1933.

———, “Gazi Karşısında Karabekir -3-”, **Vakit**, 17 Mayıs 1933.

———, “Gazi karşısında Karabekir -4-”, **Vakit**, 18 Mayıs 1933.

———, “Karabekir Paşa'nın Davası, Milli Mücadele Yalnız Benim Eserimdir”, **Vakit**, 10 Mayıs 1933.

———, “Karabekir Paşa'nın Davası, Yunanlıları Kim Denize Dökecekti?”, **Vakit**, 9 Mayıs 1933.

———, “Kâzım Karabekir Paşa'nın Davası, Celaleddin Ârif Bey'in Kuracağı Hükûmet”, **Vakit**, 11 Mayıs 1933.

———, “Yeni Vesikalar Karşısında”, **Vakit**, 22 Mayıs 1933.

———, “Yeni Vesikalar Karşısında, Karabekir Paşa Şarkta Yegâne İstinatgâh Değildi -2-”, **Vakit**, 23 Mayıs 1933.

“Millî Mücadele Münakaşası, Kâzım Karabekir Paşa'nın Dördüncü Münakaşası”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933.

“Millî Mücadele Nasıl Başladı? Erzurum Kongresi Ancak Gazi Hazretleri Erzurum'a Gittikten Sonra Toplanabildi”, **Akşam**, 19 Mayıs 1933.

“Millî Mücadele'ye Dair Bir Münakaşa”, **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 1933.

“Millici Ne Diyor?”, **Vakit**, 16 Mayıs 1933.

Millici, “Ermenistan'a Taarruz Emrini Veren de Bizzat Mustafa Kemal'dir”, **Milliyet**, 21 Mayıs 1933.

———, “Gazi'nin Kendisinden Dinleyiniz: Mustafa Kemal Nasıl Milli Reis Oldu”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1933.

———, “Karabekir Paşa Başlangıçta Mesuliyetten Korkmuştur”, **Milliyet**, 11 Mayıs 1933.

———, “Karabekir Paşa Tarihe ve Hakikate Karşı Saygısızlık Yapıyor”, **Milliyet**, 14 Mayıs 1933.

———, “Kâzım Karabekir Paşa'nın Vaziyeti Bizi Yalnız Hayrete Değil, İstıraba da Düşürüyor”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1933.

———, “Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevap”, **Milliyet**, 6 Mayıs 1933.

———, “Kâzım Karabekir Paşa'ya Dördüncü Cevap!”, **Milliyet**, 9 Mayıs 1933.

———, “Kâzım Karabekir Paşa Hem Tarihi Hakikatlerden, Hem de Halkın Akl-ı Seliminden Tegafül Ediyor”, **Milliyet**, 17 Mayıs 1933.

———, “Millî Mücadele Tarihine Dair Notlar: Ankaralının Defteri”, **Milliyet**, 15 Mart 1933.

———, “Mustafa Kemal Hazretleri Yıldırım Orduları Kumandanlığı'ndan Nasıl Ayrıldı?”, **Milliyet**, 19 Mayıs 1933.

_____, “Şarktaki Dar Hudutlar İçinde Bütün Bir Vatan Davası Nasıl Hal-
ledilirdi?”, **Milliyet**, 20 Mayıs 1933.

_____, “Tek Cepheye Sadakat Böyle mi Olur?”, **Milliyet**, 28 Nisan 1933.

_____, “Yeise Düşüren Haber”, **Milliyet**, 7 Mayıs 1933;

“Millici'nin Kâzım Karabekir Paşa'ya Cevabı”, **Akşam**, 14 Mayıs 1933.

“Mustafa Kemal mi, Kâzım Karabekir mi?”, **Cumhuriyet**, 20 Mayıs 1933.

“Mütareke Hududu, Kâzım Karabekir Paşa Ne İstiyordu?”, **Akşam**, 20
Mayıs 1933.

“Nuri Bey'in Şayan-ı Dikkat Bir Mektubu”, **Cumhuriyet**, 19 Mayıs 1933.

Paşa'nın Bu Aykırı ve Mâna Verilmez İddiası Nereden Geliyor?”, **Milliyet**,
9 Mayıs 1933.

Ruşen Eşref, “Bir Veda Sahnesinin Mânası”, **Milliyet**, 16 Mayıs 1933.

_____, “Ruşen Eşref Bey'in Mektubu ve Tarihi Aydınlatan Kıymetli Bir
Hatırası”, **Milliyet**, 10 Mayıs 1933.

“Ruşen Eşref Bey'in Bir Mektubu”, **Cumhuriyet**, 11 Mayıs 1933.

“Ruşen Eşref Bey'in Cevabı”, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 1933.

Ruşen Eşref, “Bir Veda Sahnesinin Mânası”, **Milliyet**, 16 Mayıs 1933.

“Tahrif Edilen Bir Hakikat”, **Cumhuriyet**, 15 Mayıs 1933.

“Tarihî Bazı Noktalar”, **Akşam**, 10 Mayıs 1933.

Üçüncü Mektup, Kâzım Karabekir Paşa Anadolu'ya Nasıl Geçmiş”, **Ak-
şam**, 12 Mayıs 1933.

Vasfi Raşit, “Büyük Anlayış Farkı”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933.

“Vesikalar Karşısında Boş İddialar”, **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1933.

“Vesikalar Karşısında Kâzım Karabekir Paşa'nın İddiası”, **Cumhuriyet**, 19
Mayıs 1933.

“Yeni Bir Vesika Daha”, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1933.

Yunus Nadi, “Büyük Dava Önünde Küçük İddialar”, **Cumhuriyet**, 15 Ma-
yıs 1933.

_____, “Kazım Karabekir Paşa Son İddiaları ile Ne demek İstiyor?”, **Cum-
huriyet**, 14 Mayıs 1933.

_____, “Kurtuluş Cidalinde: Millî Sır!”, **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1933.

_____, “Nüvve de Sıfır Müncer Oldu!”, **Cumhuriyet**, 22 Mayıs 1933.

_____, “Umumi Harp ile İstiklâl Harbi'nin Haddi Fasilında Gazi”, **Cumhuriyet**, 13 Mayıs 1933.

Hatıralar, Telif-Tetkik Eserler ve Diğer Kaynaklar

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk (1919-1927)**, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1997.

Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Alay ve Daha üst Kademedeki Komutanların Biyografileri, C.I, Yay. Haz.: Hülya Toker, Nurcan Aslan, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 2009.

ERDEHA, Kâmil, **Yüzellilikler Yahut Millî Mücadele'nin Muhasebesi**, Tekin Yayınevi, İstanbul 1998.

KANDEMİR, Feridun, **Kâzım Karabekir'in Yakılan Hatıraları Meselesinin İçyüzü**, Ercan Matbaası, İstanbul 1964.

KARABEKİR, Kâzım, **Bir Düello ve Bir Suikast**, Emre Yayınları, İstanbul 2000.

_____, **Günlükler (1906-1948)**, C.1-2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2009.

_____, **Kürt Meselesi**, Emre Yayınları, İstanbul 1994.

MUMCU, Uğur, **Gazi Paşa'ya Suikast**, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara 2014.

_____, **Kâzım Karabekir Anlatıyor**, Um:ag Vakfı Yayınları, Ankara 1998.

SOYDAN, Mahmut, **Ankaralı'nın Defteri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Haz.:Nejdet Bilgi, İstanbul 2007.

TAŞ, Necati Fahri, **Nureddin Paşa ve Tarihî Gerçekler**, Nehir Yayınları, İstanbul 1997.

TBMM Albümü, 1920-1950, C.1, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Yayın Müdürlüğü Yayınları No:1, Ankara 2010.

TUNÇAY, Mete, **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2010.

